UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie a patopsychologie

KAMILA KIRCHNEROVÁ
V. ročník-prezenční studium

Obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ a německý jazyk pro 1. stupeň ZŠ

ROZVOD A JEHO PŮSOBENÍ NA DÍTĚ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.

OLOMOUC 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Michaely Pugnerové, Ph.D. a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 28. 3. 2012

……

Poděkování

Děkuji Mgr. Michaele Pugnerové, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad a materiálních podkladů k práci a zároveň děkuji všem těm, u kterých jsem prováděla výzkum.

ÚVOD……..….. 6

TEORETICKÁ ČÁST……7
1. RODINA……..…..... 7
1.1 Pojem rodina…….... 7
1.2 Historie vzniku a ukončení rodiny……..… 9
1.3 Funkce rodiny……..……..... 13
1.4 Typy rodin z hlediska jejich funkčnosti……..... 15
1.5 Typy problémové rodiny……...……..... 16
1.6 Krize v manželství a v rodině…….... 20
2. ROZVOD…….... 22
2.1 Pojem rozvod……..……..……..... 22
2.2 Příčiny rozvodů……...…. 23
2.3 Fáze rozvodu…….... 28
2.4 Reakce dětí…….... 37
2.4.1 Reakce v závislosti na věku dítěte……..……... 38
2.4.2 Dlouhodobé reakce a pocity dětí…….…...… 41
3. POROZVODOVÁ PÉČE O DÍTĚ…….... 46
3.1 Svěření dítěte do péče……..……..... 46
3.2 Výhradní péče jednoho z rodičů……...…… 46
3.2.1 Výhradní péče matky……...…..…… 47
3.2.2 Výhradní péče otce……...…….…… 48
3.3 Společná péče……...……...…….. 49
3.4 Střídavá péče……..……...…… 49
3.5 Bránění rodiči v kontaktu s dítětem……...…….…..… 50
3.6 Syndrom zavrženého rodiče……...…… 51

PRAKTICKÁ ČÁST…….……...… 53
Úvod…….…... 53
1. Cíle výzkumného šetření…… 53
2. Stanovení hypotéz…….…...… 54
3. Charakteristika zkoumaného souboru…….....….. 55
4. Aplikovaná metodika…….. 59
5. Postup při sběru dat…….… 60
6. Výsledky výzkumu……...….. 61

7. Shrnutí výsledků…… 68
7.1 Souhrn k cíli šetření…… 68
7.2 Ke správnosti hypotéz…… 69
8. Diskuse…… 70
ZÁVĚR…… 73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY…… 74
POUŽITÉ PRAMENY…… 76
SEZNAM GRAFŮ…… 77
SEZNAM TABULEK…… 77
SEZNAM PŘÍLOH…… 78

Úvod

Rozvodem v dnešní době končí téměř polovina manželství, proto je právě toto téma velice aktuální. Ještě před dvaceti lety se na rozvod lidé dívali úplně jinak, než dnes. Dříve byl rozvod považován za selhání, bývalí partneři se stávali neperspektivní pro další vztahy, na děti se nahlíželo jako na „ubožáčky z rozvrácené rodiny".

Dnes, kdy opravdu každé druhé manželství rozvodem končí, se nad těmito lidmi téměř nikdo ani nepozastaví. Oba bývalí manželé mají velkou šanci najít si opět nového partnera a začít nový život, jejich dětem je mnohdy dokonce i záviděno, protože dostávají jednou tolik dárků, než děti z úplných rodin.

My se v této diplomové práci pokusíme problematiku rozvodu co nejvíce přiblížit všem těm, kteří se o toto téma zajímají, nebo sami rozvodem svým či rozvodem rodičů procházejí.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena na tři hlavní kapitoly:

První kapitola je věnována rodině. V této kapitole se pokusíme nastínit pojem rodina, její funkce a přiblížíme si hlavně problémové rodiny, se kterými se můžeme v dnešní době setkat. Právě rodiny s většími či menšími problémy jsou totiž ve většině případů postiženy krizí a ukončeny rozvodem. Pro zajímavost nahlédneme také do bližší i vzdálenější minulosti a pokusíme se zjistit, jak se na vznik a ukončení rodiny nahlíželo dříve a nyní.

Druhá kapitola se zabývá ukončením manželství rozvodem. Zde nás bude zajímat zejména průběh rozvodu z pohledu jeho účastníků. Většina rozvádějících se párů žije se svými dětmi, proto se zaměříme především na jejich pocity a reakce, se kterými se můžeme při rozvodu setkat.

Třetí kapitola teoretické části je věnována porozvodové péči o děti. Děti jsou zvyklé žít v rodině s oběma rodiči a je pro ně velmi těžké připustit si, že už nic nebude jako dřív. Po rozvodu nastávají velké změny, rodiče už se nemají rádi, nechtějí spolu bydlet v jedné domácnosti a dítě si musí vybrat, se kterým z nich bude dál žít. Mnohdy dítěti ani není dána možnost volby a je svěřeno do péče jednoho rodiče, nebo pobývá střídavě u obou. Některé z možností porozvodového opatrovnictví, ale i chyby páchané rodiči, se pokusíme shrnout právě v této kapitole.

Praktická část diplomové práce je orientována na zjištění pocitů dětí z rozvedených rodin, na jejich, postoje, ale i vzájemné vztahy s oběma rodiči. V této části realizujeme výzkum pomocí dotazníkového šetření.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Rodina

1.1 Pojem rodina

Je téměř nemožné jasně a jednoznačně definovat pojem rodina. O tuto definici se pokoušelo už mnoho sociologů, psychologů, pedagogů, autorů nejrůznějších publikací. „*Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. A vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat na život"* (Matějček, Z., 1994, s. 15).

V podstatě se jedná o společenskou jednotku lidí, kteří spolu žijí na základě manželského či pokrevního svazku. Rodinu **vlastní** tvoří rodiče a děti, kteří jsou pokrevně spjati. Dítě však může vyrůstat také v rodině **nevlastní**, kdy se o něj stará někdo jiný, než oba jeho biologičtí rodiče, a to buď jiný příbuzný, na příklad prarodič či teta, nebo lidé úplně cizí. V tomto případě není dítě se svými rodiči pokrevně spřízněno (Grecmanová, H., 2003).

Podle toho, kteří členové rodinu tvoří, ji pak dělíme na úplnou, nebo neúplnou. V rodině **úplné** žije dítě či děti s oběma svými rodiči. Pokud tato úplná rodina plní všechny funkce a je naplněna láskou, tolerancí a pochopením, potom je tím nejlepším předpokladem pro harmonický život rodičů a pro kvalitní vývoj a formování osobnosti dětí. Přítomnost obou rodičů však nepředurčuje pro dítě to nejlepší zázemí. Pokud je kupříkladu jeden z rodičů psychicky nemocný, nebo se v rodině objevuje nevěra či alkoholismus, potom je právě existence tohoto rodiče v rodině nevhodná. Také situace před rozvodem většinou způsobuje napjatou a nepříjemnou atmosféru, která může dítě ohrozit (Matějček, Z., 1989).

V rodině **neúplné** vyrůstá dítě pouze s jedním z rodičů, druhý rodič chybí. Příčinou nepřítomnosti může být úmrtí, pobyt ve vězení, emigrace, opuštění rodiny, nebo rozvod. V tomto případě žije dítě pouze s matkou, nebo pouze s otcem a postrádá buďto mužský nebo ženský vzor, což jej může negativně ovlivnit při vytváření vzorců chování. Zde je poutem výhradně rodičovství. Rodičovství, na rozdíl od manželství, je svazek pevnější, významnější, biologické pouto nelze totiž tak lehce zrušit. Avšak rodičovská práva lze převést na jinou osobu či osoby. Potom se jedná o adopci, nebo o jakoukoli formu ústavní péče (Matoušek, O., Pazlarová, H., 2010). Podle Langmaiera, J. a Matějčka, Z. (1963, s. 93) však *„ústavní výchova způsobuje deprivaci, zatímco rodinná výchova, i špatná, zajišťuje aspoň část jejich potřeb*". *„Lidé, kteří byli postiženi psychickou deprivací v dětství, často vyrostou v osobnosti*

zvláštně ochuzené v citové oblasti, takže nejsou dobře schopni lásku ani dávat, ani přijímat. Platí to o lásce milenecké a manželské, ale také o lásce k dětem" (Matějček, Z, 1995).

V naší společnosti je častějším jevem matka, která vychovává své děti bez muže, zatímco s osamělým otcem se setkáváme jen velmi zřídka. Dítě je svěřeno do péče otci v případě matčiny smrti, anebo pokud se žena o své dítě nechce, neumí, nebo nemůže postarat, dítě by u ní bylo vystaveno nebezpečí a bylo by ohroženo po stránce fyzické, duševní či emocionální (Grecmanová, H., 2003; Matějček, Z., 1989).

Rodinu můžeme dále rozdělit na **užší** a **širší. Užší** rodinu, rodinné jádro, nebo také rodinu malou tvoří manželé a děti. Ti mohou být pokrevně spřízněni, mají společné příjmení, pak mluvíme o užší rodině vlastní. K rodině užší patří také děti z předchozího manželství, které žijí ve společné domácnosti s jedním z rodičů a s jeho novým partnerem či partnerkou. V tomto případě mluvíme o užší rodině nevlastní. Všichni členové tohoto rodinného jádra tvoří jednu společnou domácnost a jedná se o rodinu **dvougenerační.** V některých domácnostech mohou žít navíc i další příbuzní, především rodiče některého z rodičů, potom jde o rodinu **vícegenerační** (Špaňhelová, I., 2010).

Rodinu **širší**, nebo také velkou, tvoří veškeré další příbuzenstvo, tj. babičky, dědečci, strýcové, tety atd. Všichni tito příbuzní jsou pro výchovu dítěte velmi důležití a nikdy by neměli být z jeho života vyčleněni. Pro formování osobnosti je vhodné, aby dítě vidělo, jak se chovají jeho rodiče ke svým rodičům a tím si utvářelo hodnoty a vhodné vzorce chování. Prarodiče předávají své cenné zkušenosti, pomáhají při výchově dítěte, ale mnohdy se stává, že se naopak mohou do výchovy rodičům plést a tím ji komplikovat. Přes to všechno by ale neměli být od dítěte izolováni. V ideálním případě existuje shoda v názorech na obou stranách, jak na straně rodičů, tak na straně příbuzenstva. Někdy se však také stává, že tato shoda nepanuje ani mezi rodiči navzájem, což může velmi komplikovat utváření individuality dítěte. Rodiče by měli být naladěni na stejnou vlnu a ve stejném duchu by měli své děti vychovávat, aby z nich vyrostl sebevědomý, samostatný jedinec (Špaňhelová, I., 2010).

Veselá, R. (2005, s. 11) tvrdí, že „*o rodině mluvíme pouze tehdy, pokud se muži a ženě, kteří spolu žijí, narodí dítě."* V dnešní době se stále více setkáváme spíše než s rodinou s rodinným soužitím lidí. Jádrem této symbiózy mezi mužem a ženou, mezi ženou a ženou, anebo mezi mužem a mužem je citové pouto. V tomto poměru žijí například nesezdané či homosexuální páry, které si do tohoto svazku přivedly vlastní biologické děti. Zde se nejedná o rodinu v pravém slova smyslu, ale podle Veselé, R. (2005) mluvíme spíše o tzv. „*pseudorodině"*, v dnešní době označované jako „*nová rodina*". Dříve bylo zvykem každý takovýto vztah zpečetit manželstvím. Dnes je tomu ale jinak.

Rodina je základní a nejdůležitější společenskou jednotkou. Její význam je v naší společnosti nezastupitelný, proto je pod ochranou státu a chráněna zákonem. Pouze kvalitní a správně fungující rodina je totiž zárukou přirozeného prostředí pro vyrůstání dětí. Vše, co se týká manželství, práv a povinností manželů vůči sobě, rodičů vůči dětem, práv a povinností dětí vůči rodičům zahrnuje zákon o rodině (Zákon č. 94/1963 sb.). Tento zákon nabyl platnosti 4. prosince 1963, poslední úpravy byly provedeny 27. dubna 2011 [C].

1.2 Historie vzniku a ukončení rodiny

Už v dávných dobách se naši předkové shromažďovali do tlup či jiných skupin, které zastupovali lidé určitého druhu. Ti si určili pravidla a tato pravidla museli dodržovat. To v jisté míře přetrvalo až dodnes.

Se změnami společnosti se mění i charakter rodiny, její uspořádání a poslání od volného soužití členů kmene, přes velkorodiny s nadvládou ženy či muže až k dnešní tzv. partnerské rodině, ve které jde především o rovnoprávné postavení muže a ženy. Stejně tak se během staletí měnil i postoj a vztah budoucích manželů k sobě navzájem a pohled na rodičovství a výchovu dětí. Při vzniku každého vztahu by měla hrát největší a nejdůležitější roli láska. Tomu tak ale vždy nebylo. Láska sice existuje od nepaměti, avšak názory na ni se během let různily. Až ve 20. století se teprve setkáváme s láskou jako s hlavním faktorem, který ovlivňuje vstup do manželství. Dříve díky lásce vznikala spíše promiskuita, nebo mnohá romantická literární díla (Možný, I., 1990).

Vznik rodiny se zasazuje do období přechodu od primitivního zemědělství k pastevectví. Už se vznikem nejstarších států, tj. Mezopotámie a Egypta, asi 6000 let před naším letopočtem, se setkáváme s úpadkem kmenových soustav a s rozvojem rodinných systémů. Kolem roku 600 před naším letopočtem, v antickém Řecku a Římě, žili svobodní lidé v manželském svazku. Tato forma byla patriarchální, což znamená, že v čele rodiny stál muž, který ve svých rukou držel domácnost i s celým služebnictvem. Ti nesvobodní, otroci, byli vyvrženi z příbuzenských vztahů, nepobývali v rodině, ale museli sloužit bohatým pánům (Goody, J., 2006; Grecmanová, H., 2003).

V Římské republice (5. st. př. n. l. - 6. st. n. l.) se setkáváme s nukleárním typem rodiny, kdy žila v jedné domácnosti žena s mužem a jejich děti. Rodiny byly početnější, protože se objevovala četná rozvodovost a následné opakované sňatky. *„Augustovská legislativa dokonce trestala muže a ženy, kteří nevstoupili po smrti manžela znovu do*

manželství, ačkoli postoje k této praxi byly rozporuplné" (Goody, J., 2006, s. 33). Naopak s nástupem křesťanství byly chváleny vdovy, které se po smrti manžela nikdy neprovdaly. V Antice byly také povoleny příbuzenské sňatky, jak mezi vzdáleně, tak i blízce příbuznými členy rodiny. Tento trend byl však s nástupem křesťanství zakázán (Goody, J., 2006).

Pro středověk, období od roku 476 n. l., bylo typické odlišné pojetí rodiny. O lásce mezi partnery nemohla být řeč. Veškerá činnost se týkala pouze udržení a rozšíření majetku, manželství byla rodiči předem naplánovaná a sjednaná, budoucí manželé neměli právo do tohoto jednání zasahovat. Protože láska ve sňatku chyběla, hledali ji často lidé mimo manželství, což způsobilo promiskuitu, bigamii a četné mimomanželské poměry. V domě také žilo mnoho lidí, kteří měli málo osobního prostoru a soukromí. S rozvojem křesťanství, tj. asi od 3. století našeho letopočtu, byly veškeré činnosti podřízeny církvi. Církev nesouhlasila s rozvodem, avšak nezakazovala jej, spíše byl zakázán následný opakovaný sňatek. Ženy neměly možnost rozvodu vůbec. Goody, J. (2006, s. 47) uvádí, že „*na počátku 80. let 4. století odsuzoval tuto možnost římský kněz Ambrosiaster, který zdůrazňoval, že ženy se mají podřídit mužům."* Odpor k rozvodům brali nejspíše z Konstantinovy ústavy z roku 331, která odsuzovala možnost rozpuštění manželství. Znovu ženit se mohli jen vdovci, kteří si však mohli vybírat zase pouze mezi vdovami. Manželství se na začátku středověku nedalo rozvést, pouze anulovat z přesně stanovených důvodů, kterými byla například mužova impotence. Člověk také nemohl mít jiné, státem uznané potomky než ty, které měl se svým prvním partnerem či partnerkou. Názory na rodinu a rozvod se v různých evropských i světových státech různily, především to záviselo na vlivu církve. Kde byla církev na prvním místě, např. v Itálii, Francii, nebo v Anglii, nebyl rozvod povolen, pouze jen za výjimečných okolností. Pohanské národy sice rozvod povolily, avšak společnost tento krok většinou odsoudila (Goody, J., 2006).

Století 17. a 18. přineslo v západní Evropě a v Severní Americe v pojetí rodiny další změny. Moc patriarchální hlavy domácnosti postupně upadá. Začíná se objevovat rodina nukleární, která je tvořena mužem, který zajišťuje rodinu po finanční stránce a ženou, která se stará o chod domácnosti. Setkáváme se s manželstvím, do kterého partneři vstupují dobrovolně, bez předem sjednané dohody rodičů. Tento sjednávací trend však trval v menší míře ještě do přelomu 19. a 20. století (Goody, J., 2006; Možný, I., 1990).

V roce 1789 vypukla ve Francii revoluce, což způsobilo především velkou rozvodovost ze strany manželek. Této možnosti využilo třikrát více žen, než mužů. Pánové, kteří nebyli ve vztahu spokojeni, jednoduše opustili domácnost, aniž by manželství ukončili rozvodem. S tímto rozšířením rozvodovosti se začínají objevovat první právníci, kteří

zastupují rozvádějící se pár, argumentují nejrůznějšími důvody, proč manželství rozvést a zároveň zajišťují rozdělení majetku (Goody, J., 2006).

Na přelomu 18. a 19. století docházelo k mnoha společenským zvratům, které označujeme jako „první sexuální revoluce“. V tomto období se poprvé objevuje romantická láska mezi milenci a vřelá rodičovská láska rodičů k dětem. S rozvodem se paradoxně setkáváme stále častěji, i přes nesouhlas církve, objevují se i opakované sňatky, nebo spolu lidé žijí pouze v partnerském, nikoli v manželském svazku. Svatba byla zbytečně nákladným krokem a v případě církevního sňatku pak nebyla možnost rozvodu. To také způsobilo, že se rodilo mnoho nemanželských dětí, na které společnost nazírala velmi nelichotivě (Grecmanová, H., 2003; Goody, J., 2006).

Až do přelomu 19. a 20. století byla samozřejmostí tzv. vícegenerační rodina, kdy společně v jednom domě bydleli nejen rodiče se svými dětmi, ale také rodiče rodičů, nebo i prarodiče. Někdy v jednom domě žili dokonce sourozenci manželského páru, i jejich strýcové, tety, bratranci, sestřenice. Uzavírání sňatků nebylo stále ještě dobrovolnou záležitostí, ale bylo předem domluveno rodiči, především za účelem rozmnožení majetku. Takto sjednaná manželství byla mnohdy dohodnuta ještě v dětství budoucích partnerů, o lásce v těchto svazcích můžeme hovořit pouze zřídka, leckdy byly mezi manžely velké věkové rozdíly. Budoucí pár se většinou poprvé setkával až při zásnubách, tj. jen krátce před uzavřením sňatku. Jejich rodičové pro ně představovali takovou autoritu, že si nedovolili vzepřít se jejich názoru a poslušně si sjednaného partnera vzali. Takto vzniklá manželství byla uzavírána před Bohem navždy, tudíž nebyla možnost rozchodu, už vůbec ne rozvodu. Tato alternativa sice existovala, ale nikdo neměl ponětí, jaké kroky k rozvodu vést, nebo se jen nechtěl společensky znemožnit (Goody, J., 2006).

Přelom 19. a 20. století znamenal přechod od tradiční velké rodiny k rodině nukleární. Tento přechod zaznamenal slavný francouzský sociolog Émile Durkheim ve své přednášce z roku 1892. Mluví zde o soudržném rodinném poutu na základě pevných vztahů a lásky mezi jednotlivými členy rodiny. V nukleární rodině jde tedy především o citový vztah mezi manžely navzájem a také mezi rodiči a jejich dětmi (in Helus, Z., 2007).

Spolu s modernizací rodiny na počátku 20. století se bohužel také setkáváme s vzestupem rozvodovosti a poklesem porodnosti. Největší pokles porodnosti byl zaznamenán během 1. světové války v letech 1914-1918. Na konci 40. let, tj. po 2. světové válce, zaznamenáváme naopak světový baby-boom, který propukl v české populaci už před koncem války, protože rodičovství chránilo před nucenými pracemi v Třetí říši Adolfa Hitlera (Goody, J., 2006). V letech 1945-1964 narůstá v Evropě počet sňatků, věk manželů klesá. Manželství a rodičovství se dostávají do popředí a stávají se prioritou pro většinu mladých lidí, zatímco

práce a majetek se přesouvají do ústraní. Opět se setkáváme s pojmem baby-boom, který ovšem charakterizoval odlišný postoj k dítěti. Tato humanistická tendence, označována jako pedocentrismus, je orientována na dítě, které je středem všeho dění a veškeré působení musí být v souladu s jeho všestranným a zdravým rozvojem. S tímto přístupem jsme se mohli setkat již ve 20. a 30. letech 20. století během snah reformních pedagogů (V. Příhoda, O. Kádner, O. Chlup) o reformní a alternativní koncepce školství. S nástupem komunismu v Československu v 50. letech 20. století nastal velký propad porodnosti, zlepšení přišlo až na počátku 60. let s prodloužením mateřské dovolené a se zvýšením sociálních dávek. Od 60. let nastupuje trend rovnoprávnosti muže a ženy, muži se více podílejí na chodu domácnosti, zůstávají s dětmi doma, ženy se naopak snaží najít si zaměstnání, být samostatné a vyrovnat se mužům (Goody, J., 2006; Možný, I., 2002).

Od roku 1964 se v Evropě opět potýkáme se znatelným poklesem porodnosti a uzavírání sňatků a s rozvojem rozvodovosti, který ve větší míře přetrvává až do současnosti. Děti vyrůstají v neúplných rodinách, nebo žijí s rodiči, kteří nejsou ve svazku manželském, ale pouze partnerském. Na přelomu 60. a 70. let 20. století se ve světě objevuje vlna Hippies a s tím i „druhá sexuální revoluce“, která měla na rodinu velmi špatný vliv. Ta se projevovala především zvýšenou promiskuitou a porodností a odstraněním zábran v nemanželském sexuálním styku. Až výskyt choroby AIDS, která se přenáší především pohlavním stykem, vedl ke snížení promiskuity a lidé se začali zamýšlet nad svým sexuálním a partnerským životem. Pouze v 70. letech dochází v Československu k výraznému zvýšení porodnosti, avšak od 80. let se začíná opět snižovat (Grecmanová, H., 2003, Goody, J., 2006).

Po roce 1989 nastaly na našem území další změny. Otevřely se hranice a lidé cítili nové možnosti. Mít děti pro ně znamenalo vysoké náklady a určité omezení. Každý se chtěl bavit, cestovat, studovat, dohnat všechno to, co mu bylo doposud odpíráno. Lidé začali více než dříve napodobovat západní styl života, což také způsobilo, že české dívky, které během dřívějších režimů patřily mezi nejmladší prvorodičky v Evropě, přestaly na mateřství a manželství spěchat (Goody, J., 2006).

Ve 20. století se také setkáváme s pojmem antikoncepce. Zejména vynález spolehlivé ženské antikoncepce způsobil, že se ženy mohly samy rozhodovat, zda a kdy budou mít děti. I neplánované a nechtěné těhotenství se začíná korigovat umělým přerušením-interrupcí. Toto téma je však i v dnešní době velmi ožehavé a je předmětem mnoha diskusí. Tohle všechno je také příčinou úpadku rodinného života (Možný, I., 2002).

I dnes vidíme, kam až došly tyto změny. Lidé na manželství nevěří, žijí tzv. na psí knížku, když už se pro manželství rozhodnou, téměř polovina končí rozvodem. Děti s rozvedených rodin se střídavě stýkají s oběma rodiči, jejich novými partnery a dětmi, což

staví děti do stále nových životních situací. Dnešní emancipované ženy se někdy rozhodnou po rozvodu zůstat samy jen s dítětem, což by v dřívějších režimech představovalo ostudu a společenské odsouzení. Roste také podíl dětí narozených mimo manželství, nebo se lidé rozhodnou nemít děti vůbec, protože pro mnohé jsou na prvním místě práce a peníze. Věk prvorodiček se zvyšuje ke třiceti až čtyřiceti letům, což už může být pro zdraví dítěte velice riskantní. Děti přestavují pro současné mladé páry omezení jak v kariéře, tak v jejich plnohodnotném životě. Stejně tak i uzavírání sňatků lidé odsouvají do pozdějšího věku, protože je nepovažují za nutné a důležité.

1.3 Funkce rodiny

„*Rodina, navzdory proměnám, kterými prochází, problémům, s nimiž je konfrontována, a pochybám, kterým čelí, zůstává svébytným druhem lidské pospolitosti, bez kterého si většina současníků nedovede svůj život představit. Především je významným, byť pro mnohé už vratkým stabilizátorem intimní mezilidské vzájemnosti - útočištěm domova. Jejím zvláště závažným úkolem ale je realizovat svou funkčnost vůči dítěti. Těžko lze najít prostředí, které by tak jako ona odpovídalo potřebám dětí a dospívajících a vytvářelo tak účinné výchozí podmínky pro rozvoj jejich osobnosti, včetně jejich vzdělávací úspěšnosti.*“ (Helus, Z., 2007, s. 149).

Každá správná, neboli funkční rodina by měla plnit několik základních požadavků, aby byla tím nejlepším prostředím jak pro zdravý vývoj dítěte, jeho socializaci, uspokojení základních potřeb, tak pro jeho výchovu. Různé publikace uvádí různý počet funkcí rodiny, Matějček, Z. (in Grecmanová, H., 2003) se však zaměřuje na čtyři hlavní funkce, kterými podle něj jsou: „*biologicko-erotická, výchovná, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a ochranná*“.

- ***Biologicko-erotická funkce***

Biologicko-erotická, neboli reprodukční funkce rodiny spočívá v reprodukci, v zachování lidského rodu, v regulaci pohlavního života, ve vytvoření kvalitních podmínek pro zdravý tělesný i duševní vývoj všech členů rodiny. V dřívějších dobách nebylo možné vybrat si svobodně partnera. Rodiče budoucích manželů sňatek předem dohodli za účelem rozšíření majetku a lepšího postavení ve společnosti. Dnes už si může každý vybrat protějšek na základě sympatií, velkou roli mezi partnery hraje láska. Objevují se však ještě jedinci, kteří uzavírají sňatek za účelem zbohatnout.

Stejně jako výběr partnera, tak i rozhodnutí mít děti, až se budoucí rodiče cítí být emocionálně i materiálně připraveni na jeho výchovu, je svobodnou vůlí každého. Je to velký krok, který by se měl předem zvážit, aby dítě vyrůstalo v rodině, která neohrozí jeho tělesný, duševní i emocionální vývoj. Rodiče si sami určí nejen, kdy budou mít dítě, ale i kolik by si jich přáli a v jakém časovém odstupu.

- ***Výchovná funkce***

Výchovná funkce spočívá v zajištění správného tělesného a psychického rozvoje. Oba rodiče mají nejen povinnost vyživovací, ale musí také dítěti umožnit povinnou školní docházku. Pokud by tak neučinili, mohli by být dokonce státem stíháni. Rodiče mají za úkol dohlédnout na to, aby se děti do školy dostatečně připravily, měly na každý den připravené domácí úlohy a pomůcky do výuky. Dítě musí mít zajištěn nejen dostatečný čas na odpočinek po učení, ale i kvalitní spánek, aby mohlo následující den ve škole naplno pracovat, aniž by se cítilo unavené a přetěžované.

Úroveň výchovy v jednotlivých rodinách je dána vlastnostmi a vychovatelskými kvalitami rodičů. Ti by měli jít svým chováním a jednáním dětem příkladem. Ne každý rodič je ideální, ale je důležité se snažit, neustále se vzdělávat, je také možné poradit se s pedagogicko-psychologickými pracovníky. Významná je také spolupráce se všemi kantory, kteří dítě učí.

- ***Emocionální a ochranná funkce***

Funkce emocionální a ochranná spočívá v uspokojování nejen základních, biologických, ale i vyšších, emocionálních potřeb. Mezi tyto vyšší potřeby patří potřeba lásky, ochrany a podpory. Pokud dítě v takové rodině vyrůstá, je pro něj snazší začlenit se do širší společnosti a vytvářet pozitivní přátelské vztahy. Tělesný, duševní, sociální i osobnostní vývoj dítěte není ze strany rodiny v ohrožení. Pokud však dítě žije v chladné rodině bez lásky, projevuje se agresivně, nebo je naopak uzavřené a nepřizpůsobivé. Tyto děti velmi těžko navazují mezilidské vztahy, nevěří okolí, ani sami sobě.

- ***Ekonomicko-zabezpečovací funkce***

Ekonomicko-zabezpečovací funkce zajišťuje především finanční zaopatření rodiny. Rodina hospodaří s příjmy ve prospěch všech členů. Rodiče mají zodpovědnost za materiální zajištění svých dětí, s čímž jim pomáhá stát sociálními příspěvky na děti. Rodinám sociálně slabším či svobodným matkám stát pomáhá s finančním zabezpečením ve větší míře. Tato

funkce také obstarává, aby potomci, kteří žijí s rodiči v jedné domácnosti a už dostávají pravidelný příjem od zaměstnavatele, přispívali dohodnutou částkou rodičům na bydlení.

1.4 Typy rodin z hlediska jejich funkčnosti

Z hlediska výše uvedených funkcí můžeme mluvit o typech rodiny podle toho, do jaké míry rodina tyto zmíněné funkce plní. Pokud by rodina naplňovala precizně všechny funkce, mluvili bychom nejspíše o rodině fiktivní. Neexistuje totiž svazek, ve kterém by se alespoň občas neobjevily i sebemenší problémy. Záleží však na tom, jak se členové rodiny dokáží k problému postavit a řešit ho. Na základě toho pak Helus, Z. (2007) dělí rodinu na „*funkční, funkční s přechodnými, více či méně závažnými problémy, problémovou, dysfunkční a afunkční*“.

- ***Funkční rodina***

Rodina funkční je ta, která plní všechny funkce rodiny, poskytuje dítěti optimální tělesný, duševní i citový rozvoj a je ideálním prostředím pro všechny její členy. Rodinu tvoří děti a oba rodiče, umožňuje dítěti socializaci, poskytuje mu příklady a vzorce chování, to vše skrze lásku a důvěru. Dítě se učí zodpovědnosti, ale i chápat vztahy k ostatním lidem. Rodina je pro dítě útočištěm v situaci bezradnosti či nebezpečí, neobjevují se zde žádné problémy ani konflikty, které by ji mohly jakkoli ohrozit.

- ***Rodina funkční s přechodnými, více či méně závažnými problémy***

V rodině funkční s přechodnými, více či méně závažnými problémy už se objevují větší či menší neshody. S tímto typem rodiny se setkáváme nejčastěji. Vztahy v rodině jsou však na takové úrovni, že všichni členové dokáží své neshody v klidu společně vyřešit, aniž by byl někdo ohrožen. Jedná se o lehčí spory, které se týkají bydlení, financí, nepřiměřeného zásahu příbuzných do výchovy, potíží s dospívajícími dětmi, nebo menších manželských rozepří.

- ***Rodina problémová***

Rodina problémová už se potýká s více neshodami, než předešlý typ a zároveň se liší v přístupu členů k řešení těchto situací. Objevují se závažnější poruchy některých funkcí, ale zdravý vývoj dítěte není v ohrožení, rodina se nerozpadá a je schopna své problémy urovnat

vlastními silami, nebo krátkodobou pomocí zvenčí. V této fázi je mnohdy kontaktována manželská či psychologická poradna. Východiskem však může být i rozvod.

- ***Rodina dysfunkční***

V rodině dysfunkční je některá z funkcí dlouhodobě narušena takovým způsobem, že je ohrožen, poškozen či vážně omezen zdravý vývoj dítěte. Rodina si není schopna s problémy poradit sama, nutná je pomoc zvenčí. Patří sem rodina postižena alkoholismem, rodina před rozvodem, s povrchním zájmem o dítě, rodina s nízkými příjmy a další. Tyto případy končí většinou rozvodem a zanechávají na všech účastnících dlouhodobé následky.

- ***Rodina afunkční***

Posledním typem rodiny je rodina afunkční. Tato rodina není pro dítě bezpečným místem, naopak jeho přirozený vývoj vážně ohrožuje. Chladný přístup rodičů je příčinou citového strádání. Hledat řešení problémů už nemá smysl, rodina je natolik narušena, že je i pomoc odborníků zbytečná. Nejefektivnějším východiskem je právě odebrání dítěte rodičům a využití optimální formy náhradní rodinné péče.

1.5 Typy problémové rodiny

Nejčastějšími typy rodiny v soudobé společnosti, se kterými se můžeme setkat, jsou rodina s méně či více závažnými problémy a rodina problémová. Tyto typy rodin vznikají na základě faktorů, které všechny její členy víceméně ovlivňují. Těchto faktorů je celá řada, patří sem osobnost rodičů, výchovné prostředí, ve kterém sami rodiče vyrůstali, jejich temperament, vlastnosti, povahové rysy, postoje a názory, intelekt, zdravotní stav tělesný i duševní, schopnost vypořádat se s životními situacemi a s problémy každodenního života, výchovné styly, vzájemné vztahy, tolerance a další. Rodinu také ovlivňují děti, jejich povaha, vlastnosti, temperament, vztah k rodičům. Kromě těchto činitelů může mít vliv na stav rodiny i její ekonomická situace, bytové podmínky, působení prarodičů či dalšího širšího příbuzenstva, zaměstnání rodičů, nebo naopak nezaměstnanost, problematika patologických jevů a další. Každá rodina je jiná, některá své potíže nakonec dokáže vyřešit, aniž by se rozpadla, jiná tyto neshody neustojí a rozvod se stává jediným možným východiskem. Přes to všechno by si měli lidé uvědomit, že i když jejich nefungující vztah či manželství končí, rodiči svých dětí zůstávají nadále.

Helus, Z. (2007) pak dělí problémové rodiny na základě příčin problémů a výchovných stylů na:

- ***Nezralá rodina***

Nezralá rodina vzniká v případě, že se dvěma lidem narodí dítě, na které nejsou připraveni. Nezralými osobami jsou především mladí jedinci, kteří jsou sami ještě děti a vlastní dítě pro ně představuje omezení v zájmech, ve studiu, zkrátka v jejich dosavadním způsobu života. Dítě přichází ve většině případů neplánovaně a zastihne budoucí rodiče nepřipravené. Tito mladí lidé mají malé, nebo dokonce žádné zkušenosti s tím, jak se o dítě postarat, proto musí alespoň v začátcích vyhledat pomoc rodiny či okolí. Většinou ani nemají kde bydlet, tudíž není pro dítě připraveno žádné adekvátní prostředí, ve kterém by mohlo vyrůstat. Na potomka je neustále nahlíženo jako na nechtěnou bytost, která se nečekaně objevila, aby narušila jejich doposud dokonalý a bezstarostný život. Dítě se pak může cítit odstrkované či nechtěné, rodiče si sami s jeho výchovou neumí poradit, což bývá příčinou mnoha výchovných i školních problémů. Tento stav se může během let změnit, i nezralí rodičové časem dospějí, změní se jejich životní názory, postoje i vztah k dítěti. Uvědomí si situaci, do které se dostali, přijmou novou zodpovědnost a pochopí, že je nutné oprostit se od dosavadní sebestřednosti, o dítě se postarat a být mu tím nejlepším rodičem (Matějček, Z., 2000).

- ***Přetížená rodina***

I když se tato rodina může na první pohled zdát jako bezproblémová, objevují se u dítěte známky výchovně-vzdělávacích potíží. Rodiče mohou důkladně dbát na výchovu a vzdělání dítěte, přesto na něj situace v rodině doléhá a ovlivňuje jej. Příčinou přetíženosti může být kupříkladu špatná ekonomická situace, narození dalšího dítěte, konflikty mezi rodinnými příslušníky, nemoc některého z členů rodiny a další. Tato situace nebývá dlouhodobá, ale spíše přechodná. Především učitel by měl být s těmito potížemi seznámen, aby dokázal žákovi co nejvíce pomoci.

- ***Ambiciózní rodina***

V ambiciózní rodině se setkáváme s alespoň jedním z rodičů, který si skrze dítě realizuje své životní cíle. Tento rodič nejspíše toužil po úspěchu či vzdělání, kterého se mu nedostalo, proto své ambice přenáší na dítě a snaží se užít si tento pocit alespoň tímto způsobem. Ambiciózní rodina se zdá být na první pohled velice ideální, rodiče se důkladně

starají o výchovu a vzdělání svých dětí. Problémem jsou však přehnané nároky na dítě, musí být úspěšné, více se učí na úkor svého volného času či spánku, což může způsobit vyčerpání a nesoustředěnost ve výuce. Rodiče dětem kupují všechno, co jim na očích vidí, jsou neustále rozmazlovány, zahrnovány nejrůznějšími hmotnými dary, kterými si rodiče získávají jejich náklonnost, protože jim sami svou lásku nedávají. To je příčinou citového strádání, které může negativně ovlivnit vytváření mezilidských a partnerských vztahů.

- ***Perfekcionistická rodina***

V této rodině se opět objevují ambiciózní rodiče, nebo jen jeden z nich, který klade na dítě přehnané nároky bez ohledu na jeho předpoklady. Rodič nutí dítě věnovat se zájmům, které ho nebaví, nebo požaduje od průměrného žáka vynikající školní výsledky, kterých by na základě svých dispozic nemohl nikdy dosáhnout. Dítě je pod neustálým tlakem, je si vědomo svých schopností, ale přesto se snaží rodičům vyhovět a nezklamat a to mnohdy na úkor vlastního zdraví. Dítě přetěžované musí totiž vynaložit mnoho úsilí, aby neselhalo, což ho neustále vyčerpává. V tomto případě je nejlepší poradit se s odborníky pedagogicko-psychologické poradny, kteří zjistí, zda požadovaných výsledků může dítě dosáhnout, aniž by byl narušen jeho harmonický vývoj.

- ***Autoritářská rodina***

Zde se setkáváme s rodiči, nebo s některým jiným příbuzným, jehož výchovný styl nebere ohledy na potřeby dítěte. Výchova je založena na neustálých příkazech, které musí dítě do puntíku splnit, jinak následují kázeňské tresty. Dítě se stává pasivním článkem, jehož názory jsou opomíjeny, jen poslouchá a plní nařízení, aniž by k nim zaujalo vlastní mínění. Jeho individualita je zcela potlačena, narušeny jsou mezilidské vztahy současné i budoucí. Ke svým spolužákům se chová apaticky, je vystrašené, někdy se projevuje agresivně. V rodině panuje atmosféra strachu a zloby. Bohužel se stává, že si dítě tyto vzorce chování přenáší do dospělosti a ke svým dětem se pak chová obdobně.

- ***Rozmazlující rodina***

Dítě stojí v centru všeho dění, veškeré činnosti se točí pouze kolem něj, rodiče se mu snaží vyhovět za každou cenu, všechno mu odsouhlasí, splní mu, cokoli si přeje. Dítě se sice stává plnohodnotnou součástí rodiny, ale svým postavením převyšuje členy ostatní, dokonce mnohdy své rodiče ovládá. Protože je mu vše povoleno, nemá možnost dostat se do konfliktních situací a tím si vytvářet životní postoje a hodnoty. Rodičové mají naprosto

zkreslený pohled na své dítě, neustále ho jen brání a obhajují, což dítě rychle zaregistruje a začne toho využívat. Tato rodina se stává velmi problémovou pro pedagogy, protože učitel s dítětem nezmůže nic bez podpory rodičů. Dokud je dítě malé, je pro něj život snadný, ale jen těžko zvládne situace, ve kterých se v budoucnu ocitne.

- ***Nadměrně liberální rodina***

Zde se jedná o rodinu, kde naprosto chybí veškeré výchovné působení na dítě. Rodiče prohlašují, že svému dítěti důvěřují a nehodlají jeho vývoj jakkoli omezovat. Takové dítě využije přehnané volnosti, která je mu poskytnuta a nevnímá rodiče ani ostatní dospělé jako autoritu. Málokteré, téměř žádné dítě není tak ambiciózní a zodpovědné, aby plnilo všechny povinnosti bez dohledu rodičů, což potom negativně ovlivňuje jeho školní práci. Pokud na něj nejsou kladeny žádné nároky, cítí se znuděné, může se uchýlit k záškoláctví a hledat si zábavu konáním nejrůznějších nezákonných činností. Tyto nezaměstnané děti také často inklinují k patologickým jevům. Tady už se začínají objevovat snahy rodičů o autoritativnější přístup, který je však po mnohaleté liberální výchově naprosto neefektivní.

- ***Odkládající rodina***

S tímto typem rodiny se setkáváme u rodičů nezralých, ambiciózních, nebo příliš zaměstnaných. Děti jsou většinou neplánované a představují pro rodiče určité omezení. Rodiče už se nemohou naplno věnovat svým zájmům, své kariéře, ale musí většinu své pozornosti soustředit na dítě a jeho výchovu. Omezit své potřeby však mnoho rodičů nedokáže a stále své dítě svěřují do péče jiných lidí. V první řadě jsou to nejbližší příbuzní, jako prarodiče, nebo tety, pokud však ani oni nejsou k dispozici, odkládají dítě k přátelům, sousedům, nebo se o něj stará chůva. Tyto děti jsou neustále v blízkém kontaktu s cizími lidmi, zatímco ve spojení s rodiči jsou velmi zřídka. Proto se u nich narušuje citové zrání, chybí fixace na jednu blízkou osobu, což může způsobit frustraci, zmatenost, dítě už neví, kde je vlastně doma, kam patří. Mizí také přirozený strach z cizích a neznámých osob, které by pro něj mohly představovat nebezpečí.

- ***Disociovaná rodina***

Jedná se o rodinu, kde jsou vážně oslabeny vnější vztahy příslušníků rodiny k okolí, nebo vnitřní vztahy členů rodiny mezi sebou. Pokud jsou narušeny vztahy vnější, rodina je izolovaná, svému okolí se vyhýbá, nestýká se s ostatními rodinami, s přáteli, ani nenavštěvuje společenská zařízení. Tato rodina je extrémně uzavřená, neustále se zaobírá pouze svými

problémy. Okolí se pro ni stává nepřátelským a nebezpečným prostředím, se kterým nechce mít nic společného. Disociovaná rodina může vzniknout díky nadměrné uzavřenosti některého z členů rodiny, nebo kvůli negativní zkušenosti, v jejímž zárodku stojí většinou konflikt jedince s okolím. Tato rodina není vhodným prostředím pro formování osobnosti dítěte, může vést k omezení mezilidských vztahů, někdy až k asociálnímu chování.

Narušení vnitřních rodinných vztahů může být zapříčiněno izolovaností některého člena rodiny, což způsobuje citové strádání dětí, nebo rozpory mezi rodinnými příslušníky. Konfliktní stavy vytváří v rodině atmosféru napětí, strachu, ve vyhrocených situacích dochází často k fyzickému napadání. Příčinou těchto střetů je například alkoholismus, nebo nevěra. Pro tyto situace se stává rozvod jediným možným východiskem.

1.6 Krize v manželství a v rodině

„Autoři, zaměření na vývoj jedince, povětšinou chápou krizi jako situaci víceméně náhlou, dramatickou, provázenou extrémně negativními emocemi" (Plaňava, I., 2000, s. 147). Jak bylo řečeno v předchozích kapitolách, ne všechny rodiny jsou ideální a téměř každá se potýká s většími či menšími problémy. Některé se řešit dají, jiné bohužel ne. Nezáleží jen na závažnosti rozporů, ale i na vzájemném vztahu obou partnerů a také na tom, zda opravdu chtějí tuto manželskou krizi zažehnat a vztah zachránit. Snažit by se měli nejen kvůli sobě, ale především kvůli svým dětem, které se sice občas tváří velice nezaujatě, ale nikdo opravdu netuší, co se odehrává v jejich nitru. Přeci jen úplná rodina představuje pro dítě pravý domov.

Můžeme se však setkat i s rodinami, kterým by rozpad spíše prospěl, protože přítomnost jednoho z rodičů může dítě, nebo druhého partnera vážně ohrozit, někdy dokonce i na životě. To se týká rodin postižených některým patologickým jevem, kdy jeden z rodičů trpí závislostí na návykových látkách, nebo projevuje násilnické sklony. V tomto případě je bezpečnější partnera raději opustit dříve, než bude pozdě. Nejčastější hádky mezi rodiči však plynou pouze z neporozumění. Po mnohaletém manželství se může objevit „ponorková nemoc", kdy partneři začínají být alergičtí jeden na druhého, vadí jim každý pohled, každé slovo. Tyto rozpory se většinou snaží urovnat pouze mezi sebou, hádají se, když není dítě na blízku, nebo když si myslí, že dítě spí. Tomu tak ale vždy být nemusí, někdy se stane, že dítě hádku zaslechne, cítí se zmatené, vystrašené. Rodiče by si proto měli důkladně všímat svých dětí, všech změn nálad, problémů ve škole či neobvyklého chování a snažit se jim včas pomoci. Žádný rodič nechce do sporů zatahovat své dítě, ale pokud vycítíme, že něco tuší, je

lepší s ním jednat na rovinu, než ho nechat v nejistotě a následně ho postavit před hotovou věc.

Plzák, M. (1988, s. 121) tvrdí, že *„první manželská vývojová krize začíná, když dochází mezi partnery k prvním projevům sexuálního úpadku“*. Nikdo nechce začít mluvit o krizi, nikdo se nechce ukázat jako ten závislý, dochází k hádkám a k hašteření. Dalším příznakem první manželské krize je podle něj *„komunikační degenerace“*, kdy manželé jen ve velmi vzácných případech dosáhnou shody. Zde je velké riziko sklouznutí od krize ke konfliktu. Pro tuto fázi je dále příznačné střídání hádek a následné udobřování. O konfliktu začínáme mluvit, až když se partneři po hádce udobřit nedokáží. Krizi může způsobit také narození dítěte, především druhého v pořadí.

Partnerská krize se nemusí projevit po mnohaletém vztahu, ale dokonce nastává v době zásnub, nebo na začátku manželství, zvláště pokud partneři uzavírají sňatek po víceletém poměru. První krize začíná někdy kolem druhého roku vztahu a vrcholí kolem roku pátého. Po ní následuje období klidu, kdy děti dorůstají a rodiče se věnují svému zaměstnání, někteří budují karieru. Asi po dvaceti letech manželství, kdy potomci pomalu opouští rodinné hnízdo, začínáme mluvit o krizi druhé (Plzák, M., 1988).

Partnerská krize jde však ruku v ruce s krizí rodiny, protože se více či méně dotýká všech jejich členů. V dnešní době je stále více žádaná posila zvenčí. Záchranu krachujícím manželstvím zajišťují manželské poradny, ve kterých se speciálně vyškolení pracovníci snaží, prostřednictvím rozhovorů a dalších metod, zjistit příčiny konfliktů a možnosti jejich nápravy. S nápadem vyhledat odbornou pomoc přicházejí ve většině případů ženy, neboť právě ony ve vztahu více strádají, muži se zpravidla cítí spokojeni (Plaňava, I., 2000).

Matějček, Z. a Dytrych, Z. (2002, s. 39), co se komplikací v rodině týče, hovoří o třech stádiích, kterými jsou *„manželský či rodinný nesoulad, manželský či rodinný rozvrat a rozvod“*. **Nesoulad** vzniká na základě rozporů, které se běžně ve vztahu vyskytují. Pro partnery bývá problém hledat kompromisy, urovnat rozpory a nesoulad může vyústit až v rozvrat. Za **rozvrat** považujeme závažnější postižení některých funkcí rodiny. Toto postižení může být krátkodobé i dlouhodobé, dokonce může přerůst v **rozvod**.

2. Rozvod

2.1 Pojem rozvod

Neexistuje ideální rodina ani ideální manželství, každý si v určité fázi vztahu prochází krizí, která vztah buďto stmelí, nebo naopak definitivně rozbije. Jak bylo řečeno, této krizi se nikdo nevyhne, je považována za součást každého partnerství, ale je jen na lidech, jak se k ní postaví. Pokud tato krize přeroste do takových rozměrů, že se stává neúnosnou pro její členy, ti ji nedokáží řešit sami ani s pomocí manželské poradny, nebo pokud se partneři nesnaží situaci zachránit, nezbývá, než se obrátit na soud, který manželství ukončí (Pávek, F., Horzinková, E., 1979).

Možný, I. (2002, s. 171) uvádí, že *„rozvod je u nás jediným právním prostředkem zániku manželství za života partnerů. Není však jediným koncem manželského soužití žijícího páru, dalším způsobem ukončení, nebo dlouhodobého přerušení může být:*
-opuštění rodiny jedním z partnerů
-rodina vyprázdněné skořápky, tedy vznik situace, kdy rodina spolu dále bydlí, ale neposkytuje si emocionální podporu, nekomunikuje a spolupracuje jen v nejnutnější míře
-dále dlouhodobá absence jednoho z manželů pro jeho věznění, dlouhodobý pobyt v cizině, v emigraci, v bojující armádě, v ilegalitě atd.
-zánik některé z hlavních funkcí manželství pro fyzickou, emocionální, nebo mentální patologii jednoho z partnerů“.

Rozvod není jednoduchý, je to dlouhodobá, velice bolestivá záležitost, která zasahuje jak rozvádějící se pár, tak jejich děti. Proto by se měli rodiče snažit chovat co nejohleduplněji a myslet především na své děti. Ty se budou v každém případě cítit zklamaně, zmateně, vyděšeně. Najednou už nebudou opravdová rodina, netuší, co s nimi bude, kde a s kým budou žít. Zároveň se před nimi objevuje mnoho otázek, na které neznají odpověď, což způsobuje ještě větší beznaděj (Coloroso, B., 2008). Poupětová, Š. (2009, s. 15) tvrdí, že *„každý účastník rozvodu prochází právním rozvodem a psychorozvodem“*. Právní rozvod se vztahuje především na vnější faktory, kdy se pár stává před okolím rozvedeným, týká se odděleného bydlení, rozdělení majetku, svěření dětí do péče. Pokud si však partneři neprojdou právním rozvodem, nemohou vyřešit ani psychorozvod. Psychorozvod je naopak reakce vnitřní, která se odehrává uvnitř každého člověka. Cílem tohoto vnitřního pochodu je uvědomit si situaci a smířit se s ní. Je to velmi těžký a zdlouhavý proces, než se člověk srovná s tím, že jeho manželství skončilo. Stojí mnoho sil a času všechny strasti překonat a najít opět klid a vyrovnanost. Fáze psychorozvodu se alespoň u jednoho z partnerů objevuje ještě před

podáním žádosti o rozvod a záleží na druhém partnerovi, kdy si touto fází projde i on. Pokud se však jeden z partnerů nechce se situací smířit a neustále ji bojkotuje, stává se rozvod vleklou, traumatizující záležitostí spojenou s bojem o majetek, nebo o děti (Poupětová, Š., 2009).

„*Rozvod je zátěžová situace. Dokonce jedna z nejtěžších. Je psychologicky považován za druhou nejtěžší životní situaci hned po úmrtí blízké osoby"* (Poupětová, Š., 2009, s. 18). Proto vypořádat se s ním vyžaduje mnoho času a především mnoho sil. Každý je jiná povaha, každý snáší životní situace jiným způsobem, přesto rozvod svými změnami zasáhne všechny zúčastněné. Právě tyto zvraty, které rozvod provází, jako je například změna životní úrovně, změna bydlení, školy, zaměstnání a další, způsobují ještě větší zátěž, které musí tito lidé odolávat. Člověk najednou čelí pocitu selhání, prázdnoty, opuštění. Partner, který mu byl nejbližší osobou, je najednou pryč. Mnohdy se dostaví pocity viny, nebo zklamání, které velmi snižují sebevědomí a komplikují navazování nových partnerských vztahů. Adaptace na nový život je dlouhodobý proces, průměrně trvá dva roky, ale v praxi se setkáváme s mnohem delší časovou prodlevou. Rozvodem zanikají i širší rodinné vztahy, které mohou nahradit vztahy nové. Důležité je, nesnažit se pitvat ve svých problémech a v minulosti, ale poučit se z chyb a pokusit se začít znovu (Everette, C. A., Volgy, S., 2000).

2.2 Příčiny rozvodů

Podnětů, které vedou k rozpadu manželství, je velmi mnoho. Jiné příčiny se objevovaly před sto lety, jiné se objevují dnes. Do 19. století, díky vlivu kontroverzní církve, nesmělo dojít k rozvodu vůbec, což však neznamenalo, že by se rozvody nekonaly. Jen musely být udány závažné příčiny, na základě kterých byl rozvod povolen, nebo se manželství anulovalo. Takovými příčinami byly například impotence manžela, nebo příbuzenství v přímé linii (Goody, J., 2006).

Po roce 1869 se setkáváme s pojmem „*rozvod od stolu a lože*" (Možný, I., 2002), kdy spolu manželé nežili jako pár, dokonce nemuseli plnit ani manželské povinnosti. Po tomto rozvodu se však nesměli sexuálně stýkat s jiným partnerem. To bylo považováno za nevěru. Nebylo povoleno ani znovu uzavřít sňatek a založit rodinu, pouze se svolením papeže smělo pár výjimečných lidí znovu do manželství vstoupit.

Dekret z 20. září 1790, tj. z dob Velké francouzské revoluce, uvádí jako příčiny rozvodu šílenství, odsouzení k trestu, špatné zacházení, opuštění rodiny, ale i dohodu obou

stran. Rozvodů však stále přibývalo, proto byla neustále větší a větší potřeba opakované sňatky povolit (Možný, I., 2002).

První světová válka, kvůli které přišlo mnoho rodin o otce, zapříčinila extrémní vlnu rozvodovosti, na základě které vznikl v roce 1919 zákon o rozvodech a opakovaných manželstvích. Možný, I. (2002) uvádí jako příčiny rozluky například dlouhotrvající odpor k partnerovi, zhýralý život či zlé zacházení s partnerem.

V dnešní době, která je naprosto oproštěna od vlivu církve, je svobodnější právo jak na vstup do manželství, tak na jeho ukončení. Pokud se cítí pouze jeden z partnerů ve vztahu nespokojený, může o rozvod zažádat bez udání důvodu. Poté je povoleno opět sňatek uzavřít, a to nesčetněkrát. Sice každý, kdo do manželství vstupuje, věří, že bude trvat navěky, bohužel dnešní průměrné manželství netrvá ani deset let a nastává krize. Příčin této krize je samozřejmě nespočet a vyjmenovat se je snažilo už mnoho autorů. My si uvedeme nejčastější důvody podle Plzáka, M. (1988), Možného, I. (2008), Smith, H. (2004), které v současnosti tyto rozpory a následný rozvod způsobují. Smith, H. (2004) uvádí tyto příčiny:

- ***Vliv společnosti***

Dnes je velmi moderní sňatek a založení rodiny odkládat. Přednější bývají mnohdy kariéra a peníze. Manželství je považováno za instituci na zkoušku, a pokud nenaplní představy dvou lidí, nechají se jednoduše rozvést. Tak jako byli dříve rozvedení muži považováni za neperspektivní, dnes se nad nimi nikdo ani nepozastaví. I rozvedená žena byla dříve společností odsouzena, dnes však nikoho nepřekvapí. Ženy jsou emancipované, mají větší šanci najít si dobrou práci, jsou více samostatné, především finančně, proto pro ně přítomnost muže není nezbytná.

- ***Typy vztahů***

Velice nebezpečné je, i pro následnou výchovu dětí, pokud není moc mezi partnery v rovnováze. Tato situace nastává, pokud je jeden z dvojice natolik dominantní, že se mu druhý bojí cokoli vytknout. Krizi ve vztahu může zavinit také partner, který má tendenci svého druha neustále vychovávat.

- ***Vlivy z dětství***

Modely chování, které uplatňovali ve výchově naši rodičové, jsou zakódovány hluboko v nás. Někdo se s těmito modely ztotožňuje, jiný se jim chce vyhnout, další se snaží změnit to, čemu musel v dětství čelit. Právě manželství dvou nezralých lidí může mít své

kořeny v dětství jednoho z nich, toho, který marně toužil po láskyplném citu. Proto se vrhají do vztahu bez rozmyšlení a bez opravdového vzájemného poznání, což pak mnohdy končí rozvodem. Dívky, které se v mládí bály vlastního otce, budou nejspíše vždy trpět strachem z křiku či z hrubějšího chování partnera. Tyto zážitky leckdy dokáží zkomplikovat partnerství natolik, že je lepší ještě před vstupem do vztahu vyřešit své zakódované problémy s psychologem, nebo s jiným odborníkem.

- ***Vliv dětí***

Krize nastává v okamžiku, když se jeden z rodičů, nebo oba, identifikují se svým dítětem natolik, že toto ztotožnění může zapříčinit nerovnováhu členů rodiny a tím vzniká odlišný výchovný přístup. Pokud se narodí stejná drobná blondýnka, jako její matka, reaguje právě matka na toto dítě odlišným způsobem, může jí být dokonce bližší, než ostatní děti. Nerovnováha a nesourodost ve výchovných stylech vyvolává mezi rodiči napětí a četné rozpory. Nejen výchovné styly, ale i osobnost, temperament a chování dítěte mohou způsobit rodinné neshody. Třeba děti, které jsou příliš hyperaktivní, neposedné, paličaté nebo neposlušné bývají příčinou mnoha rodičovských hádek.

- ***Vzájemné city manželů***

Emoční otevřenost partnerů hraje ve vztahu důležitou roli. Pokud jeden z partnerů nedokáže o svých pocitech mluvit, stává se pro druhého partnera nepřístupným. Tato emoční bariera se neustále zvětšuje, nakonec spolu manželé přestávají komunikovat úplně. Pokud rodiče nedokáží projevit emoce, nejenže si ničí vztah, ale také ohrožují své děti. Ty nikdy nepochopí, co emoce jsou, jak se projevují a jak na ně mají správně reagovat.

- ***Vzdálenost mezi manžely***

Zde se jedná především o komunikaci a intimitu. Pokud má jeden z partnerů pocit, že společně netráví dostatečné množství času a málo si povídají, může se stáhnout do ústraní, což brzy vycítí i druhý partner. Ten se buďto snaží situaci zachránit, nebo se naopak postupně odcizí. Opakem je příliš těsný vztah, kdy jsou partneři spolu neustále a dříve či později se alespoň u jednoho z nich projeví touha po volnosti a nezávislosti, která vztah nakonec rozbije.

- ***Rozdílní očekávání***

Tato očekávání se mohou týkat náboženství, politiky, ale i stylu života. Zatímco se jeden partner touží usadit, druhý hýří jako před svatbou. Jeden myslí na budoucnost, plánuje

děti, protějšek naopak žije pouze přítomností. Pokud se názory takto výrazně odlišují, je nutné vyhledat kompromisy. Ne vždy se však podaří těchto ústupků docílit, což může opět zapříčinit četné neshody.

Další komplikace, především ve vzájemné komunikaci, způsobuje odlišný pohled žen i mužů. Zatímco muži svou lásku dokazují zejména hmotnými dary, ženy si více potrpí na citové projevy, které jejich partneři velmi neradi a zřídkakdy dávají najevo.

- ***Počátky rodičovství***

Období, kdy do rodiny přichází první dítě, je považováno za jedno z nejobtížnějších. Pro budoucí rodiče nastává nová situace, která s sebou přináší spoustu změn. Partnerský vztah se odsouvá do pozadí a na první místo přichází dítě a mnoho dalších povinností, které vyžadují spoustu času a energie. Zpočátku pyšný otec si najednou připadá odstrčený a zoufalý, protože nedokáže své unavené ženě dostatečně pomoci s plačícím dítětem. Tato situace je pro muže mnohdy tak náročná, že se rozhodne rodinu opustit.

- ***Chování a osobnost***

Mezi rizikové vlastnosti a chování patří panovačnost, netolerantnost, nezodpovědnost, závislost na návykových látkách či automatech, agresivita a další. Pokud jedinec doufá, že se jeho partner či partnerka po svatbě změní a nestane se tak, nastává krize, která zpravidla končí rozpadem vztahu. Častým důvodem rozchodu je také neuspokojivý sexuální život, jehož důsledkem je ve většině případů nevěra.

Plzák, M. (1988) dále začleňuje mezi vrozeně poruchové typy chorobné žárlivce, kteří jsou mnohdy považováni za psychopaty. Žárlivost je součástí většiny vztahů, pokud však přeroste v chorobnou žárlivost, stává se jedním z důvodů pro ukončení partnerství.

- ***Komunikace***

Komunikace mezi partnery má pro vztah zásadní význam, důležitý je především způsob, jakým spolu jedinci jednají. *„Nefunkční komunikace, v jejímž důsledku vznikne citová propast mezi partnery, může být jedním z faktorů rozpadu vztahu, i když není jediným vysvětlením všech potíží“* (Smith, H., 2004, s. 20). Manžel, který svoji ženu neposlouchá a přehlíží, v ní vyvolá hněv, znechucení a bezcennost. Právě tyto pocity zvětšují citovou vzdálenost mezi partnery. Manželství bez sporů neexistuje, leckdy je menší neshoda dokonce prospěšná. I děti by se měly s hádkami setkat, aby se s nimi v budoucnu dokázaly vypořádat a naučily se na ně reagovat.

- ***Hněv***

Hněv považujeme za jeden z projevů lidského chování. Je to emoce, jako láska, nebo smutek, proto bychom ji neměli popírat ani ignorovat. *„Výmluvy na hněv nejsou nic platné. Lidé však svůj hněv a vztek přesto omlouvají chováním nebo dokonce vzhledem svého partnera“* (Smith, H., 2004, s. 23). Příčinou nenávisti může být pocit méněcennosti, nechtěnosti, emočního týrání, nebo nízké sebevědomí. Někdy se člověk ocitne v situaci, kdy stojí tváří v tvář původci hněvu. Tím může být rodič, nadřízený, ale i vlastní dítě. Vždy nemusí být vhodné projevit svůj vztek, avšak dlouho potlačující zášť v nitru sílí a může napáchat mnohem více zla. (Smith, H., 2004)

Plzák, M. (1988) dále řadí mezi nejčastější příčiny rozvratu mimomanželský vztah. Ten stojí především v dnešní době na pomyslném prvním místě. Někdy si lidé myslí, že ochladnutí vztahu a nedostatek pozornosti způsobuje právě partnerova nevěra. Avšak neustálé podezírání, vyslýchání a „žárlivecké“ scény mohou partnera nakonec k nevěře dohnat. *„Chorobní žárlivci jsou obvykle přímočaří, velmi brzy přestanou skrývat své žárlivecké podezření a začnou se svým klasickým vyslýcháním, slíděním a kontrolou. Oproti nim partner zasažený správně tušenou nevěrou odhalí brzy svou bezmocnost a nepřátelství přenáší na jiná témata sporů*“ (Plzák, M., 1988, s. 151).

Možný, I. (2008) začleňuje mezi příčiny rozvodu navíc:

- ***Socioekonomický status***

Až do druhé poloviny 50. let byli sociologové přesvědčeni, že větší rozvodovost se týká vrstvy bohatých lidí. Opak byl ale pravdou. Rapidní nárůst rozvodovosti v posledních letech však způsobil postupné vyrovnání v počtu rozvedených manželství mezi sociálními třídami. Zejména větší zaměstnanost žen a jejich ekonomická nezávislost zapříčinily mnoho rozchodů. „*Zdá se, že nakonec platí, že čím vyšší má žena příjem, tím stabilnější je manželství, ovšem jak se její příjem blíží k příjmu mužovu (anebo ho překračuje), stabilita manželství se stává křehčí“* (Možný, I., 2008, s. 222). Na základě výzkumu bylo u mužů zjištěno, že čím jsou vzdělanější, tím menší je pravděpodobnost rozvodu. Předtím, v 80. letech, byl uskutečněn tentýž výzkum u žen, který prokázal vyšší rozvodovost u vysokoškoláček. Obdobné zkoumání bylo realizováno i v současnosti, prokázán byl však pravý opak. Rozvodovost se vysokoškolsky vzdělaných žen téměř nedotýká, nejvíce ohrožené jsou ženy vyučené a s maturitou. Výjimku tvoří lidé pouze se základním vzděláním, přičemž ženy se téměř nerozvádí, zatímco muži velmi často. Za nejvíce ohrožené považujeme to manželství,

kde má partnerka vyšší vzdělání než partner, nejstabilnější jsou naopak ta, kde má vyšší vzdělání muž.

- ***Doba trvání manželství***

Možný, I. (2008) považuje za nejohroženější třetí až pátý rok vztahu, potom pravděpodobnost rozvodu klesá, avšak ještě desátý až dvanáctý rok může být kritický. V dalších letech už nepředpokládá významnější krize.

- ***Město-venkov***

„Městské populace se všude rozvádějí více, než populace venkovské“ (Možný, I., 2008, s. 226).

- ***Náboženství***

Za nejvíce stabilní považujeme manželství, ve kterém mají oba partneři stejné vyznání. Nejméně se rozvádějí ortodoxní židé, velmi zřídka také katolíci, dále protestanti a nakonec bezvěrci.

- ***Dědičnost rozvodovosti***

Možný, I. (2008, s. 226) uvádí, že *„děti z rozvedených manželství mají o něco zvýšenou pravděpodobnost vlastního rozvodu, to je ale silně ovlivněno věkem, kdy se rodiče rozvedli, a také pohlavím dítěte“*.

- ***Pořadí manželství***

První manželství je považováno za nejnáchylnější k rozvodu. Každý další sňatek má větší pravděpodobnost úspěchu (Možný, I., 2008).

2.3 Fáze rozvodu

„Typů partnerských rozchodů je celá řada, ale jedno mají společné. Předchází jim období, kdy partneři zkoušejí, zda jim to bude společně klapat. Proto investují do vztahu čas, peníze, fantazii, úsilí, ústupky, zkrátka obětují leccos, aby vztahu dali možnost se rozvinout a žít“(Klimeš, J., 2005, s. 11). Každý rozvrat vztahu prochází několika fázemi, které jsou doprovázeny nejrůznějšími pocity, mění se komunikace mezi partnery a dochází i k různým

způsobům manipulace s dětmi. Střídají se reakce dětí, objevují se rodičovské chyby, které jsou páchány právě na dětech. Někteří partneři se nesnaží vztah zachránit, jiní se snaží až příliš, což vztahu může také uškodit. Klimeš, J. (2005) dělí fáze rozchodu na:

1. *Fáze latentní*

V této fázi se jeden z partnerů, iniciátor rozchodu, ocitá v krizi a začíná toužit po rozvodu, zatímco druhý partner, obránce vztahu, většinou vůbec netuší, že svým výbušným či netolerantním chováním může tuto krizi ještě více prohloubit. Je však možné, že si i druhý partner krizi uvědomuje, ale buď si ji nechce připustit, nebo neví, co má dělat. Jen velmi zralí lidé vyhledávají v této chvíli odbornou pomoc.

Tato fáze může trvat velmi dlouho, dokonce i několik let, během kterých se mohou partneři zase sblížit, nebo naopak definitivně odcizit. Iniciátor rozchodu prožívá napětí, neustále hledá na partnerovi chyby, klade na něj velké nároky, mnohdy ho srovnává s bývalými milenci, nebo i s ostatními lidmi z okolí, zkrátka přesvědčuje sám sebe, že má k rozchodu ty nejpádnější důvody. Všechny tyto důvody mohou být ale tak důkladně maskovány, že okolí žádné problémy tohoto páru netuší, leckdy je i obránce vztahu z rozchodu překvapen, protože mu do poslední chvíle připadalo všechno v pořádku. Typické pro tuto fázi jsou pocity vztahující se k partnerovi, které však jedinci neumí správně popsat. *„V takovém případě je nutný déletrvající výcvik klienta, aby pochopil chování partnera a jeho motivy, aby dokázal pojmenovat své negativní stavy pravými jmény, nebo aby se zbavil případného zlozvyku řešit vše „pálením mostů““ (Klimeš, J., 2005. s. 23).*

2. *Fáze spouštěcí*

„Spouštěcí fáze začíná oznámením rozchodu. Rozcházení partnerů v této fázi má většinou podobu nemilého překvapení či odporu na jedné straně a nejasného rozhodnutí na straně iniciátora. Často má podobu podmínky či ultimáta“ (Klimeš, J., 2005, s. 24). Následuje mnoho událostí, ukvapených rozhodnutí, mezi partnery zasahují přátelé a známí. Partneři by se měli vyvarovat urážení, útěku či zavržení partnera. Klimeš, J. (2005) mluví v této fázi o *„zdegenerované komunikaci“*, kdy partneři říkají pravý opak toho, co cítí a co by opravdu chtěli. Většinou se takto snaží jen tvářit silně a nezávisle a chtějí pouze druhému partnerovi ublížit, nebo se mu touží vyhýbat, jednají zbrkle, impulzivně. Někdy se iniciátor chová mile a pokouší se přiblížit, protože si rozchodem není zas tak úplně jist. Nejvhodnější v této fázi je vyhledat odbornou pomoc. Terapeut se pak snaží zachytit pozitivní a přitažlivé síly, negativní a destruktivní jevy a obranné reakce na aktuální situaci. „*Tato fáze končí*

okamžikem, kdy nejasné rozhodnutí navrhovatele vykrystalizuje a on se s ním osobně ztotožní.“ (Klimeš, J., 2005, s. 27).

3. Fáze asymetrického rozhodnutí

V této fázi, jak už z názvu vyplývá, se setkáváme s rozdílným, asymetrickým rozhodnutím partnerů. Zatímco jeden je rozhodnut se rozejít, druhý trvá na záchraně vztahu. *„Zatímco navrhovatel vztah z větší části oplakal v latentní a spouštěcí fázi, druhý partner byl během latentní fáze ve stádiu popření a období agrese prožil převážně během spouštěcí fáze. Stejně tak pozdější smíření s realitou nemívá podobu zklidnění, ale často spíš agresivního vymezení se“* (Klimeš, J., 2005. s. 28). Navrhovatel se cítí být vítězem, tváří se, že ho rozchod nijak nezasáhl, zatímco obránce vztahu je v jeho očích ten poražený. Přitom rozchod se týká obou, oba ztratili partnera i vztah. Manipulativní chování iniciátora zabraňuje správnému pochopení situace a možnému obnovení vztahu. Neustále se snaží hledat chyby a důvody pro rozchod, zatímco obránce vztahu věří ve zlepšení a obnovu partnerství. *„Navrhovatel je již rozhodnut a návrat do vztahu by musel být zčásti novým rozhodnutím. Tomu se dá napomoci situačně překvapením, milým chováním, starými něžnostmi“* (Klimeš, J., 2005, s. 30). Obránce se snaží všelijakými způsoby dostat partnera zpět, neustále ho zahlcuje dopisy, zprávami, telefonáty, většinou se snaží u partnera vyvolat soucit a lítost, což je ve většině případů bezúčelné. Doporučuje se spíše uvolnit toto pronásledování a zaměřit se na něco nebo na někoho jiného. Tato stanoviska jsou typická právě pro asymetrickou fázi, v další fázi mizí. U obránce se objevuje hrdost, která však nechává iniciátora v klidu. Iniciátorovo jednání může být mnohdy velmi kruté až agresivní a chová se k partnerovi jako k největšímu nepříteli, nedovoluje mu stýkat se s dětmi, uráží ho, vysmívá se mu. Tímto se snaží přesvědčit sám sebe o tom, že se rozhodl dobře. *„Po odeznění asymetrické fáze však zůstanou vzpomínky a navrhovatel si bude dobře uvědomovat, kde jeho chování bylo za hranicemi morálky. Bude muset velice dlouho zápasit s pocity viny, obhajovat sám před sebou, rodinou a přáteli, že vlastně udělal dobře, i když ví, že neudělal“* (Klimeš, J., 2005. s. 36). Nejlepší v této fázi je, nikomu se nevnucovat, na nikoho netlačit, ale nechat iniciátora, aby si svůj život promyslel, zhodnotil a rozhodl se, jak bude dál postupovat. Asymetrická fáze končí v okamžiku, kdy si obránce plně uvědomí, že nátlak a manipulace nikam nevede.

4. Fyzické odloučení a fantazijní fáze

Na začátku této fáze jsou partneři fyzicky odloučeni, nežijí spolu, nestýkají se. Obránce se uklidnil, už se nesnaží s partnerem manipulovat a pronásledovat ho, iniciátor ustupuje od agresivního chování. Naopak se začínají objevovat přitažlivé síly a fantazijní

představy. Jde o téměř schizofrenní stavy, kdy si člověk představuje přítomnost svého druha a neustále s ním komunikuje. Tyto stavy trvají, dokud není vyřešena osamělost v realitě. Klimeš, J. (2005, s. 44) uvádí, že *„ve fantazijní fázi vlivem fyzického odloučení odpudivé síly odeznívají a převahu získávají přitažlivé síly“*. Na druhé straně se objevují pomluvy a očerňování partnera, které spíše podporují síly odpudivé. Pocit osamění a prázdnoty vede k neustálému vyhledávání společnosti, což může v krajním případě vést k sebedestruktivním aktivitám spojeným s alkoholem, drogami či promiskuitním chováním. Tyto stresové situace způsobují neschopnost jíst, spát, nebo navázat kontakt s další osobou. Lidé by se chtěli seznámit s někým novým, opět pocítit blízkost, lásku, ale při každém sblížení se člověku vybaví bývalý partner a pocítí k novému příteli nezvyklý a nepochopitelný odpor. Důležité je, naučit se odpočívat, postupně se zaměřit na sebe a přestat myslet na bývalého manžela.

5. Paradoxní fáze

Tato fáze je charakteristická výměnou postojů. Iniciátor začíná o partnera projevovat zájem a snaží se mu přiblížit, zatímco obránce se po mnoha neúspěšných pokusech smířil s rozchodem a dál se nepokouší o žádné sbližování, spíše je mu partner lhostejný. Právě tato lhostejnost může v iniciátorovi vyvolat touhu po smíření, pokouší se partnera kontaktovat, posílá mu vtipné SMS či e-maily a tváří se, že po tom všem můžou zůstat přece jen přáteli. Toto úsilí však obránce pouze trápí, vyvolává v něm vzpomínky, na které se po celou tu dobu snažil zapomenout, přeje si, aby ho bývalý partner nechal na pokoji. Obránce v této fázi předběhl navrhovatele, který si najednou konec vztahu nepřipouští. Někdy si však chce jen iniciátor dokázat svoji převahu. S paradoxní fází se můžeme setkat i několik let po rozchodu, nebo se nemusí objevit vůbec. To vše záleží na zralosti, respektive nezralosti partnerů. Přítomnost této fáze však předpokládá větší pravděpodobnost udobření a obnovení vztahu. Pokud by se partneři nakonec smířili, nepůjde o pokračování, ale o vytvoření vztahu nového.

Někdy však obnovení vztahu nebývá definitivní. Obránce si uvědomí, že už vlastně partnera nemiluje a nakonec se právě on stává iniciátorem rozchodu. Před partnery stojí neustále překážky dlouhodobé, které byly příčinou komplikací, a také krátkodobé, například hrdost, či pomsta, které doprovázely proces rozcházení. V případě, že se manželé k sobě vrátí, už nemluvíme o rozchodu, ale o partnerské krizi.

Ne vždy je snadné partnerovi odpustit, hodit vše za hlavu a začít znovu. Pokud se dva lidé nedokáží dohodnout o nejdůležitějších věcech, jako je svěření dětí do péče či rozdělení majetku, zamrzne tento vztah na mrtvém bodě, pak mluvíme o ustrnutí v rozpadlém vztahu. Manželé žijí v neustálém napětí, snaží se od partnera oprostit, ale věci si od něj odstěhovat nechtějí, ustavičně na něj myslí, mluví s ním ve svých představách a nedokáží se soustředit na

nic jiného. Toto chování může iniciátora utvrdit v jeho postoji a nenastane fáze, kdy se iniciátor pokouší o smíření. Tato situace může mnohdy trvat i desítky let. *„Urážky, hrdost, fyzické odloučení a konečná rezignace časem způsobí, že oba partneři začnou žít svůj vlastní život. Křečovitá zaměřenost na bývalý vztah pomíjí a zůstávají jen fantazijní zbytky a autostimulační zlozvyky“* (Klimeš. J., 2005, s. 72). Překážky se odstraňují, partneři se pomalu odpoutávají od bývalého vztahu a začínají se soustředit na okolí a na navázání vztahů nových.

Everette, C. A., Volgy, S. (2000) dělí rozchod na etapy:

1. Obálka pochybností

Člověk začíná nad budoucností narušeného vztahu s partnerem přemýšlet, objevují se fantazijní, mnohdy vzrušující erotické představy s jinými osobami. V lepším případě se partneři snaží o jakési zpestření a oživení vztahu. Mnohdy jeden z partnerů tuto krizi vůbec nepociťuje a překvapuje ho nespokojenost druhého. Důležité je zachytit varovné signály a situaci začít řešit včas. Tyto varovné signály začínají registrovat i děti, které se je buďto snaží nevnímat a doufají, že vše bude zase v pořádku, nebo se rodičům vyhýbají.

V této etapě je důležité, aby se manželé pokusili opět nalézt emoce, které figurovaly na začátku jejich vztahu. Právě vzpomínky na zamilovanost a přitažlivost mohou oživit lásku i touhu. Důležité je začít řešit problémy včas, klidně i za pomoci odborníka, komunikovat a zajímat se jeden o druhého.

2. Ochladnutí vztahu

Nespokojenější partner se začíná druhému partnerovi vyhýbat, věnuje se svým koníčkům, přemýšlí o rozchodu, hledá nové přátele v okruhu lidí, kteří už s rozvodem zkušenosti mají. Člověk se pomalu odpoutává, přestává jevit zájem o blízkost a sexuální kontakt s druhým partnerem. Ten mnohdy tyto pocity vycítí a opětuje je hádkami, zlobou a agresí. Někdy se naopak snaží být k partnerovi pozornější, romantičtější, aby vztah přece jen zachránil. Jestliže je toto chování neopětované a zůstává bez povšimnutí, může opět vyvolat hádky, vydírání, někdy dokonce skrze děti.

Čím více se manželé odcizují, tím pravděpodobnější je riziko mimomanželského vztahu. Člověk touží vyzkoušet něco nového, líbí se mu pocit, že je pro někoho atraktivní, nebo se jen pokouší oživit nudné manželství. U žen je značnější platonický vztah s přítelem, který může postupně přerůst v intimní poměr. Naopak muži navazují hlavně sexuální vztahy, je pro ně obtížné udržet si se ženou pouze přátelství. Ne vždy jsou však tyto vztahy trvalé, zpravidla se jedná jen o experiment.

Rodina stále ještě funguje relativně dobře. Problém nastává, pokud se partneři více vzdalují. Dítě napětí mezi rodiči vycítí, většinou má averzi k tomu rodiči, který zapříčinil v rodině komplikace. Druhý rodič pak může dítě využívat jako zbraň k udržení manžela, nebo se na dítě abnormálně fixuje, přenáší na něj své pocity a nelichotivě se před ním vyjadřuje o svém protějšku. To může u dítěte vyvolat dokonce nenávist k rodiči, který rodinu opouští. Rodiče by se měli vyvarovat zatahování dětí do svých rozporů, spíše by se měli snažit tuto situaci jim co nejvíce ulehčit, vždy je vyslechnout a pomoci.

3. Fantazie před rozchodem

U obou partnerů se objevují fantazijní představy. Ten, který si přeje rozvést se, si najednou představuje, jak žije bez rodiny, v exotických krajinách, užívá si, má spoustu sexuálních příležitostí, nebo začíná vzpomínat na bývalé lásky opravdové i platonické a touží se k nim vrátit. Někdy tyto fantazie dokonce realizuje mnohými mimomanželskými vztahy či cestováním. Opět se prohlubuje propast mezi partnery, jsou téměř nezávislí a dokáží si představit život bez rodiny. Pokud se manželé rozhodnou vzniklou situaci probrat s odborníkem, je stále šance vztah zachránit. V každém případě není dobré okolnosti řešit zbrkle, bez rozmyšlení. Fyzická odluka by měla nastat až po důkladném promyšlení, až jsou na ni oba jedinci opravdu připraveni.

Děti prožívají podobné ideje jako rodiče. Představují si, jak se mají rodiče rádi, jak žijí všichni spolu, šťastně, bez problémů a naprosto přehlížejí některé změny i napětí v rodině. Rodiče by neměli tyto fantazijní projevy podporovat a tvářit se, že se nic neděje.

4. Fyzická odluka

V této fázi jeden z partnerů rodinu opouští a tím se naplňují všechny obavy dětí i druhého partnera. Tato odluka by měla být promyšlená, předem naplánovaná. Nikdy by se manželé neměli rozejít impulzivně, pak je situace pro všechny členy rodiny ještě obtížnější a komunikace se velmi ztěžuje. Pokud se však v rodině vyskytuje násilí, je rychlá separace tím nejlepším východiskem.

Díky oddělenému bydlení se situace zklidní, všichni získají čas na přemýšlení a na ujasnění, co od života vlastně chtějí. Někdy si díky odloučení manželé dokonce uvědomí, že bez sebe přeci jen nemohou a nechtějí žít a nakonec se k sobě vrátí. Někomu naopak tento způsob života vyhovuje a rozhodne se začít žít nový život bez rodiny. Rozchod by se měl naplánovat na dobu, kdy bude partner definitivně rozhodnut a kdy se bude moci odstěhovat. Pokračovat ve společném bydlení je totiž nereálné. Až se rodiče pro odluku rozhodnou, měli by naplánovat, jak dlouho bude trvat a kdo se odstěhuje, jak se budou stýkat s dětmi, vyřešit

finance, a teprve po důkladném zvážení by s ní měly být obeznámeny také děti. Není dobré jim oznámit, že se zítra otec stěhuje do nového bytu, děti by měly být o všem informovány dopředu. Některé budou smutné, jiné naštvané či apatické. Každý se s touto těžkou situací musí vyrovnat po svém, proto jim musí dát rodiče čas, nabídnout jim pomoc a ujistit je, že jsou tu pro ně oba a mají je rádi.

5. *Pseudosmíření*

Manželé, kteří spolu byli i dvacet let, žijí najednou sami, jeden bez druhého, což může vyvolat pocity viny, ztráty, smutku a touhu opět se k rodině vrátit. Děti vidí, že se rodiče udobřují a jejich fantazie a přání se naplňují. Někdy se smíření nevyvíjí podle představ, děti však tyto projevy přehlíží. *„Období klidu před bouří však dětem bohužel přinese velké problémy a mnohem bolestnější zklamání, až budou muset přijmout skutečnost, že opravdu dojde k rozvodu a že se rodiče znovu rozcházejí a budou žít v odluce“* (Everette, C. A., Volgy, S., 2000. s. 66). To vyvolá v dětech strach a úzkost, což může způsobit, že dokonce i po rozvodu si nedokáží připustit, že už se k sobě rodiče nevrátí. Mají pocit, že rodiče selhali, objevují se potíže s chováním i s prospěchem. Pokud tyto projevy neodezní do několika týdnů, je vhodné vyhledat pomoc terapeuta.

6. *Fantazie před rozvodem*

Nastává období, ve kterém si lidé poprvé plně uvědomují, že je rozvod nevyhnutelný. Manžel, který rozvod navrhl, si začíná plánovat vlastní život a seznamuje se vzniklou situací přátele i okolí. Rodiče zajišťují oddělené bydlení, ve kterém by mohli žít se svými dětmi, najímají si právníka, který se bude starat o všechny záležitosti týkající se rozvodu. Odmítnutý partner prožívá smutek i hněv, to samé mnohdy pociťují i děti. Jen vzájemná komunikace, teď už bývalých partnerů, a dostatek času mohou tyto projevy zmírnit. Děti pomalu ztrácí naději, že budou žít všichni společně jako rodina, některé se konečně zbaví strachu a nejistot. Mohou se u nich objevit somatické potíže, výchovné problémy ve škole, útěky, nebo záškoláctví. Tyto akce však podnikají pouze proto, aby rozvodu zabránily.

7. *Rozhodnutí se rozvést*

„Pravděpodobnost návratu klesla téměř na nulu. Definitivnost situace může opuštěného partnera zcela ochromovat, zatímco druhému přináší úlevu a osvobození“ (Everette, C. A., Volgy, S., 2000. s. 70). Vztah mezi dvěma lidmi se rozpadá, ne vždy ale musí být úplně zničen. Zhrzený partner se nedokáže přenést přes svůj vztek, pokouší se bývalého partnera vydírat, ublížit mu stejně, jak bylo ublíženo jemu. Rodič udělá vše pro to,

aby získal dítě na svoji stranu a aby se nakonec před soudem rozhodlo žít právě s ním. Je proto mnohdy lepší, mluvit s dětmi bez přítomnosti rodičů, aby se rozmyslely opravdu samy, bez nátlaku, který rodič je jim bližší. Rodič, nespokojený s rozhodnutím soudu o opatrovnictví, si často dokonce i před právníky vymýšlí mnoho pomluv, jen aby dosáhl svého.

Pokud již rodiče žili v odluce, může být pro děti snazší rozvod přijmout. Měly by však být seznámeny se vším, co je čeká, s tím, kde a s kým budou bydlet, kdy se budou vídat s matkou či s otcem, co se změní a co se nezmění. Pokud se dítě doposud s rozchodem nesmířilo, bude pro něj tato situace velmi náročná.

8. Ambivalence

„Osmá etapa představuje období, kdy ztrácíte odvahu a ptáte se sami sebe, zda se skutečně máte rozvést. Podobá se otázkám z páté etapy, ale zde je umocněno tíživou realitou, kdy právníci a soudní procedury zasahují do vašeho života“ (Everette, C. A., Volgy, S., 2000, s. 80). Může se jednat o touhu po smíření, nebo už jsou partneři příliš unaveni vším tím, co kolem rozvodu proběhlo. S pocitem ambivalence není vhodné seznamovat děti a tím v nich vzbuzovat zbytečné naděje, kterých už se vzdaly. Někdy rodiče schválně vyvolávají v dětech fantazie, sdělují jim své pochybnosti, protože se sami s rozvodem vyrovnat nedokázali.

9. Mediace-umění spolupráce

Některé rozvodové spory se dají účinně řešit za pomoci mediace. Ta *„umožňuje oběma partnerům jednat společně, vyjadřovat své názory a dojít k vzájemné přijatelné dohodě, zahrnující oblast výchovy dětí, výživného, finančního a majetkového vypořádání“* (Everette, C. A., Volgy, S., 2000, s. 110). Mediátor je člověk bez jakékoli licence, zabývající se psychoterapií či právem, který získává zkušenosti pouze z praxe své, nebo kolegů a stará se o to, aby se dva lidé v klidu a rozumně dohodli na všem, co je potřeba po rozvodu vyřešit, ať už se jedná o děti, jejich bydlení a výchovu, tak o společný majetek. Mediace není schopný každý pár, důležité je opravdu chtít. Může probíhat během rozvodového řízení, ale i několik let po rozvodu, kdy se lidé stále ještě nedokázali dohodnout (Everette, C. A., Volgy, S., 2000).

10. Adverzivní rozvod - boj protivníků

V tomto případě stojí proti sobě dva lidé, protivníci, kteří se nedokáží na ničem domluvit a je pouze na soudu, aby rozhodl o svěření dětí do péče a o rozdělení majetku. Důležité je, aby si každý rodič našel dobrého a zkušeného právníka, který se precizně vyzná v rodinném právu, a který ho bude v soudním řízení zastupovat a vysoudí mu ty nejlepší

podmínky. Společně s právníkem člověk sepíše požadavky týkající se péče o dítě, výživného, majetku i financí. Nejlepší by bylo, kdyby se oba právníci dohodli a tím se soudu vyhnuli. Rozvodové řízení je velmi náročné, ať už psychicky, tak i finančně, proto je vždy lepší se domluvit a těmto nepříjemnostem předejít.

11. Spolupráce rodičů po rozvodu

Pro přirozený vývoj dětí je důležité, aby se spolu rodiče snažili vycházet a komunikovat. Měli by se dohodnout na péči o děti, stanovit rozvrh, obsahující také všechny návštěvy, dovolené i výlety. Špatné je, když si rodiče své děti „kupují". Dávají jim všechno, na co si vzpomenou, dovolí jim vše, co chtějí, jen proto, aby oni byli těmi lepšími a oblíbenějšími. Některé děti se dokonce snaží své rodiče zmanipulovat a poštvat proti sobě. Rodič by neměl mluvit negativně o povaze ani o bytových podmínkách bývalého partnera, neměl by od dítěte vyzvídat a nechat bývalého manžela špehovat. Obě domácnosti by měly být pro dítě domovem. Správný rodič ve svém bytě zajistí pokoj pro dítě, pomůže mu rozdělit oblečení a hračky, aby mohlo mít své věci jak u matky, tak u otce. Zpočátku budou děti možná ještě nazlobené, frustrované a budou zkoušet, co si mohou dovolit, což považujeme za přirozenou reakci. Děti si ale nakonec zvyknou, a o to dříve, když uvidí své rodiče šťastné a spokojené, byť jednoho bez druhého.

Kontakt mezi bývalými partnery, kteří spolu mají děti, je zásadní. Není dobré si vzkazy posílat po dítěti, ale je nutné se sejít tváří v tvář a na spolupráci se domluvit. Rozvodem nekončí ani rodičovství, ani vztahy s dalšími příbuznými. Dítě nemá jen otce a matku, ale má i prarodiče, tety, strýce, sestřenice atd., i s těmi by mělo mít možnost se nadále vídat.

V této etapě se setkáváme s navazováním nových vztahů. Člověk by měl být s rozvodem natolik vyrovnaný, aby se předčasně neuchyloval jen k jednorázovým románkům. I když nemá na nic náladu, není dobré sedět doma a myslet na svůj zničený život, vhodné je se odreagovat a zkusit poznat nové lidi. Nový partner jednoho z rodičů pak může představovat problém jak pro dítě, tak i pro druhého rodiče. Dítě si může připadat odstrčené, zatímco druhý rodič má pocit, že se pomalu odsouvá na druhou kolej a tento nový partner pro něj představuje hrozbu, která by jej mohla nahradit.

12. Když se jeden z rodičů rozhodne pro uzavření nového sňatku

I když tato situace nastane dlouho po rozvodu, jsou všichni kolem zaskočeni, obávají se další změny, která nastává. Rodič žárlí, že se bude o jeho dítě starat cizí člověk, zároveň je v depresi, že to není on, kdo do nového sňatku vstupuje. Mnohdy dokonce lidé zažádají o

výhradní péči, protože mají strach, že bude nový partner bývalého manžela lepší rodič. Pro dítě nastává další nová situace, což v něm vyvolává další vlnu nejistot. Definitivně také přestává doufat, že by se k sobě rodiče mohli ještě někdy vrátit.

13. Když se druhý rodič rozhodne také pro nový sňatek

K tomuto kroku se člověk většinou rozhodne na základě nátlaku okolí či vnitřního nutkání. Děti mají pocit, že se rodič cítí opuštěný, tak chtějí, aby si i on někoho našel. Není dobré však uzavírat sňatek jen proto, aby se bývalému partnerovi vyrovnal. Vhodné je, přistoupit k tomuto kroku, až se člověk cítí opravdu připraven a rozhodnut. Objevují se obavy, že manželství opět nedopadne, nenastane však boj o děti, což je pozitivní východisko. Mnohdy od sňatku dokonce odrazují sami děti, protože na nového partnera žárlí.

14. Vytvoření smíšené rodiny

O rodině smíšené mluvíme, pokud oba rodiče uzavřeli nový sňatek. Novým partnerem rodiče však může být také něčí rodič, proto vznikají nové a složité vztahy s novými členy rodiny, s dětmi nevlastního rodiče. Někdy se rodičové se svými partnery rozhodnou pro dalšího potomka, nevlastního sourozence. Vzniká tak spletitá síť vlastních a nevlastních příslušníků rodiny. Je vhodné proto vytvořit složitý rozvrh, týkající se střídavé péče o děti. Ty mohou mít strach, že nový sourozenec zaujme jejich místo a rodič už se s nimi nebude chtít stýkat, nebo už na něj nebude mít tolik času, jako dřív.

Rodiče by se měli s partnery předem dohodnout, jak moc budou zasahovat do výchovy nevlastních dětí a ty by měly vědět, jak mají nevlastního rodiče oslovovat a jak s ním mají jednat. Často si děti vymýšlí a pokouší se se svými rodiči manipulovat jen proto, že nemají tohoto nového partnera rády, nebo protože tajně doufají, že se k sobě rodiče mohou vrátit. Někdy děti manipulují rodiči, aby pošpinily svého nevlastního sourozence.

2.4 Reakce dětí

Často si rodiče myslí, že když se hádají a jejich dítě si v klidu hraje v pokoji a téměř je neslyší, hádky na něj nemají žádný dopad. Opak je ale pravdou. Plzák, M. (1981) uvádí, že dítě by od hádek nemělo být izolováno, naopak by si je mělo zažít, aby bylo připraveno na budoucí partnerský život. Co když je ale hádek moc. Pak už není dítě tak klidné, ale začínají se jeho obavy projevovat. Matějček, Z. a Dytrych, Z. (1999) uvádějí, že více nápadných

projevů nacházíme u chlapců, kteří se na sebe snaží upozornit nekázní či zhoršením ve škole, zatímco dívky se více uzavírají do sebe, trpí depresemi a úzkostí.

Někdy se může dítě přiklonit na stranu toho rodiče, který méně křičí, i když to nemusí být vždy ten, který hádku zapříčinil, nebo upřednostňuje toho, který jej do sporů méně zatahuje. Zásadní právě je, nevtahovat děti do hádek a nevyužívat je jako nástroj k vydírání druhého rodiče (Plzák, M., 1981). „*Dítě potřebuje, aby se naplnily jeho dvě nejzákladnější psychické potřeby, tj. pocit bezpečí a jistoty, tím, že vidí oba rodiče jako klidné a vyrovnané osoby, které přinášejí úsměv a lásku"*(Matějček, Z., Dytrych, Z., 1999, s. 38).

Rozvod je pro děti novou, velmi obtížnou záležitostí. Už rozpory v nich vyvolávaly spoustu obav, ale stále byly s rodiči jedna rodina. Nyní nastává situace, kdy rodina končí, dítě je zmatené a neví, co bude dál. Rodiče si často myslí, že jsou jejich děti příliš malé na to, aby všechno dobře pochopily, proto se před nimi snaží všechny problémy utajit. Mnohdy je dítě postaveno před hotovou věc, aniž by mu kdokoli cokoli řekl, což je velmi bezohledné. Dítě ztratí důvěru, cítí se ještě více zmatené, protože se na tuto situaci nemohlo předem připravit, nebo si pořád ještě myslí a doufá, že spolu rodiče zůstanou a dlouho, dokonce i když si rodič najde nového partnera, se nedokáže vyrovnat s tím, že tomu tak není (Matějček, Z. Dytrych, Z., 1999). Předpokladem však je, aby se s rozvodem vypořádali rodiče a dokázali spolu mluvit, pak se i dítě s rozvodem lépe vyrovná. Pokud rodiče budou své pocity tajit, budou je tajit i děti (Smith, H., 2004).

2.4.1 Reakce v závislosti na věku dítěte

Neexistuje věkové období, ve kterém by dítě nebylo rozvodem poznamenáno. Reakce dětí jsou individuální, každý se se vzniklou situací snaží vyrovnat po svém, někdo je smutný, vnitřně se trápí, jiný je naštvaný a kope kolem sebe. Podstatné je, aby si rodiče tyto reakce dokázali správně spojit s rozvodem a zbytečně děti netrestali a neodsoudili. Coloroso, B. (2008), Smith, H. (2004) a Špaňhelová, I. (2010) popisují reakce v závislosti na vývojovém období, ve kterém se dítě právě během rozvodu rodičů nacházelo. Novák, T. a Průchová, B. (2007) se pak zabývají možností ohrožení děti v souvislosti s věkem.

- ***Prenatální období - 2 roky***

V prenatálním období se ještě mnohdy ne zcela vyvinutý plod nachází v děloze matky, kde se může buďto nadměrně pohybovat, nebo naopak vůbec. Hrozí mu předčasné narození,

nízká porodní hmotnost, potíže s příjmem potravy, se spánkem, či poruchy vývoje. Matka by se měla naučit relaxovat, zkusit na rozvod nemyslet a zaměřit se na dítě, které se brzy narodí.

- ***Novorozenec a kojenec***

Novorozenci ani kojenci ještě samozřejmě nechápou, že se rodiče rozcházejí, ale spíše neustále vnímají jejich pocity, hlavně pocity matky, která je smutná a utrápená. Všechny její emoce se přenášejí na dítě a to ho může ohrozit na zdravém vývoji. Reakce takto malých dětí bývají mnohdy přehlédnuty, protože ještě neumí mluvit a nedokáží říct, co je trápí. Ne každý rodič si spojí pláč s reakcí na situaci v rodině. Některé děti se pak nadměrně fixují na rodiče ze strachu, že i on je opustí. Mnoho kojenců trpí zažívacími poruchami, odmítají přijímat potravu, nebo plivou jídlo po místnosti. Rodiče by se měli dětem v tomto věku věnovat co nejvíce, hladit je, mluvit na ně, vyhýbat se hádkám a křiku. Není dobré, aby dítě pendlovalo mezi oběma rodiči, teď je nejdůležitější blízkost jedné osoby, matky.

- ***Batole***

To už je mnohem vnímavější než novorozenec, či kojenec. Rozumí mnoha slovům a mnohem více také registruje hádky rodičů. Těm však nerozumí, proto je zmatené a bojí se. Cítí se naštvaně, pokud ho jeho nejbližší osoba opustí, klidně jen na chvíli. Chápe, že jeho tatínek už nebydlí doma, ale nerozumí, proč tomu tak je. V batolecím věku si děti rády hrají a právě dětská hra může prozradit mnoho emocí. Rodiče by měli být dobrými pozorovateli a měli by všechny odchylky v chování včas zachytit a vyřešit. Batole ještě neumí moc dobře mluvit, proto své pocity vyjadřuje po svém. Mnohdy se setkáváme s neklidným spánkem, doprovázeným nočními můrami, nebo vrácením ve vývoji o krok zpět. Rodiče by měli i s takto malým dítětem mluvit a zkusit mu vysvětlit všechny nejasnosti, které má. V tomto věku je pro dítě velmi důležitý mužský i ženský vzor. Pokud jeden z rodičů v rodině chybí a dítě se s ním vídá jen pár dní v týdnu, může být ohroženo utváření jeho osobnosti.

- ***Předškolní děti***

Opět se děti velmi fixují na svoje rodiče ze strachu, že jim i ten druhý odejde. Pokud jeden rodič chybí, dítě se cítí zmateně a mnohdy si myslí, že právě ono nese vinu za jeho odchod od rodiny, a že když bude hodné, rodič se zase vrátí. Projevy jsou podobné, jako u batolete, dítě je zakřiknuté, nebo naopak velmi zlobivé, šikanuje ostatní děti, v noci špatně spí, pomočuje se, trápí ho noční můry, přestane mluvit, nebo se dokonce přestane zcela vyvíjet. To je způsobeno především velmi negativně probíhajícím rozvodem rodičů, jejich

manipulativností, nevšímavostí, nebo agresí, kdy se dítě cítí nechtěné a nemilované. Rozvíjí se dětská fantazie spojena s tím, co přes den prožilo. Často se dítě ani nebojí o sebe, ale o rodiče, který s nimi nežije. Neví, co s ním bude, kde bude žít, jak se bude cítit, jestli ho ještě někdy uvidí. Vhodné je, otevřeně si s dítětem promluvit, všechny jeho otázky mu zodpovědět a dovolit kontakt osobní i telefonický, kdykoli bude chtít. Přechod z jedné domácnosti do druhé může být doprovázen trucováním či hněvem, proto musí probíhat co nejšetrněji a s co nejmenšími změnami. O situaci v rodině by měli vědět i ve škole, kterou dítě navštěvuje, aby se předešlo možným komplikacím a nesrovnalostem. I pedagog pak může lépe reagovat na některé zvraty v chování dítěte.

- ***Děti mladšího školního věku (do 11 let)***

Děti nastupují do školy, poznávají nové lidi a navozují nové přátelské vztahy. U dětí, které nejsou na vstup do školy zcela připravené, se projevuje v období rozvodu ještě větší frustrace, labilita a nesoustředěnost. Dítě je neustále ve stresu, reaguje nepřiměřeně až agresivně. Často se vyskytují problémy s chováním, potíže ve škole, záchvaty vzteku, deprese, psychosomatické poruchy a další. Mnohdy je vývoj dítěte dokonce zastaven. Rodina je pro tyto děti to nejdůležitější, protože pro ně představuje domov a pocit bezpečí i jistoty. Děti mladšího školního věku už jsou natolik rozumově vyspělé, že dokáží lépe chápat pohnutky svých rodičů, na základě kterých se rozešli. Rodiče by proto měli se svými dětmi více komunikovat, situaci jim objasnit a zdůvodnit. Není dobré shazovat vinu jeden na druhého, pomlouvat se a napadat. Dítě už tolik nelpí na fantazii, ale posuzuje svět realisticky a dokáže si srovnat to, co mu říká matka, s tím, co říká otec. Pokud se však rodiče snaží před dítětem všechny neshody skrývat, dítě si nepřipouští žádné potíže, o to hůře se pak s danou situací vyrovnává, někdy se pak s rozchodem rodičů nevyrovná ani mnoho let po jejich rozvodu.

- ***Období dospívání (11-20 let)***

Dítě už si je plně vědomo, co je rozvod, díky vrstevníkům a médiím je informováno i o mnohých příčinách rozvodu. Uvědomuje si své postavení, někdy se ho dokonce snaží zneužít a pokouší se své rodiče vydírat. V pubertě člověk hledá sám sebe, trpí nevyrovnaností a častým střídáním nálad, nejprve bezdůvodně brečí, za chvíli se všemu směje. I když už je téměř dospělý, prožívá strach z neznámého, bojí se toho, co po rozvodu nastane, s kým bude žít a kdy bude druhého rodiče vídat. Mnozí dospívající projevují své emoce prostřednictvím hlasité hudby, křikem, nebo pláčem. To vše je ale normální a rodiče by jim v tom neměli bránit. Díky nevyrovnanosti a emoční labilitě hrozí mnohým dospívajícím depresivní stavy,

strach z budoucnosti, nebo sklouznutí k některým patologickým jevům, jako jsou záškoláctví, poruchy příjmu potravy, sebepoškozování, drogy, alkohol, či promiskuitní sexuální chování. Mnozí se v rodině cítí zle, a tak hledají pochopení u svých vrstevníků, utíkají z domova, někdy se přidávají k nebezpečné partě či sektě, nebo si hledají starší partnery, ke kterým se odstěhují, aby nemuseli žít v rozpadlé rodině. Někteří dokonce uzavírají sňatek za účelem vytvoření nové rodiny, do které teď budou patřit. Někdo má naopak potíže s navazováním partnerských vztahů, protože už nedokáže nikomu věřit, bojí se zrady a opuštění, nebo trpí výčitkami svědomí, že odešel od svého opuštěného rodiče. Rozvodem rodičů se všechny negativní pocity ještě prohlubují, děti leckdy přestávají své rodiče respektovat a vnímat jako autoritu. Tváří se, že je hádky a konflikty rodičů nezajímají, protože mají spoustu starostí sami se sebou, občas však do nich nevybíravě zasahují. Problém nastává, když rodiče začínají vést nový život, chodí na diskotéky a seznamují se s novými partnery. Teenager už mnoha věcem světa dospělých rozumí a dokáže je pochopit, ale také velmi ocení rodiče, kteří jej obejmou a řeknou, že všechno bude zase dobré.

- ***Dospělost (od 20 let)***

I přesto, že už jsou lidé dospělí, rozvod jejich rodičů je stejně zasáhne. Dostaví se pocity úzkosti, které mohou negativně ovlivnit postoj k budoucím vztahům a názor na manželství. Mohou se takto narušit blízké i vzdálenější příbuzenské vztahy, čímž jsou ohroženy i vazby dětí k prarodičům a k dalším rodinným příslušníkům.

2.4.2 Dlouhodobé reakce a pocity dětí

Každý rozvod, ať probíhá sebeklidněji, více či méně dítě stejně postihne. Dítě čelí pocitům zklamání, nejistoty, smutku. Někdy se projevuje uzavřeností, jindy agresivním chováním a problémy ve škole, ale nakonec se dítě se vším dokáže relativně samo vyrovnat. Pomoci mu může některý z členů rodiny, v závažnějších případech musí rodiče vyhledat pomoc odborníka. Ne každý však touží s cizím člověkem rozebírat své pocity, proto by se měli rodiče zajímat hlavně o názory a potřeby svých dětí. Láska a porozumění jsou významným předpokladem pro vyřešení většiny konfliktů.

Některé děti se však těchto sužujících emocí neumí zbavit, cítí se permanentně nešťastné a nedokáží přestat myslet na potíže v rodině. *„Jestliže jsou symptomy intenzivní a trvají víc než dva až tři měsíce, pak je vyhledání odborníka nutné“*(Berger, M. Gravillon, I. 2011, s. 83). V tomto případě už nejde pouze o neustále špatnou náladu, ale vyskytují se i

další psychosomatické problémy, jako jsou bolesti břicha a hlavy, noční pomočování, infekce O.R.L., neustálý pocit únavy či poruchy spánku. Potíže se však nemusí týkat pouze psychosomatické stránky, ale setkáváme se také s poruchami chování méně či více závažnějšího rázu, od pouhé neposlušnosti až ke kriminálním činům. Rozvod rodičů může mít dopad také na školní prospěch (Berger, M., Gravillon, I., 2011).

Špaňhelová, I. (2010) uvádí, jakými způsoby děti na rozvod rodičů reagují a zabývá se zejména jejich pocity a psychosomatickými problémy. Reakce se odvíjí především od věku dítěte, povahových rysů, nebo temperamentu, většina z nich jsou pouze obranným mechanismem, upozorněním, aby si rodiče všimli, že něco není v pořádku.

- ***Lež***

Lhaním se na sebe dítě většinou snaží upozornit, neuvědomuje si však možné důsledky. Musí ale vědět, že lhaní není správné, a že tím může někomu ublížit. Často si děti vymýšlí, že se tatínek neodstěhoval, že jen odjel pracovat do ciziny. Dítě nechce někoho pošpinit, spíše jen říká věci, které by si přálo, i když ví, že realita je jiná.

- ***Noční děsy***

S těmito projevy se setkáváme u dětí od osmi měsíců do jedenácti let. Dítě se v noci budí a křičí útržkovitá slova, která nedávají smysl. Na rozdíl od pouhé noční můry jsou děsy více intenzivní a po probuzení si dítě nic nepamatuje. Dítě by proto nikdy nemělo jít spát pohádané, či rozzlobené, všechny jeho starosti by se měly s rodiči vyřešit ještě před usnutím.

- ***Drobné krádeže***

Opět se na sebe dítě snaží upozornit, proto nekrade tajně, ale naopak touží být přichyceno při činu. Jde mu hlavně o to, aby se rodiče přestali hádat a začali se mu konečně věnovat.

- ***Lhostejnost***

S novou situací si dítě neví rady, proto se snaží svojí lhostejností se všemi těmito změnami vypořádat. Často jde o obrannou reakci, protože dítě ani nechce vědět, co zlého se v rodině děje. Rodiče by přesto měli své dítě šetrně o všem informovat.

- ***Útěk z domova***

Útěkem z domova řeší některé děti situace, kterým nerozumí a se kterými si neumí poradit. Mnohdy tak činní například po hádce rodičů, protože už ji dál nechtějí poslouchat, nebo protože se na sebe snaží upozornit. Útěk mohou mít promyšlený, nebo se rozhodnou impulzivně, na základě negativního podnětu. Nikdy ale vše nedomyslí do detailů, právě díky tomu se nakonec vrací domů.

- ***Útěk k partě, k lásce***

S tímto se setkáváme především u starších dětí. Ty se snaží uchýlit k partě vrstevníků, kteří jim, na rozdíl od rodičů, rozumí. V pubertě si začínají hledat lásku, na kterou se upínají a která jim má nahradit lásku v rodině.

- ***Pocit viny***

K tomuto pocitu mnohdy přispěje i výrok některého z rodičů, který je dítětem pochopen jinak, než je rodičem míněn. Dítě je pak přesvědčeno, že právě ono je příčinou rodinných konfliktů. Mnohé děti jsou velmi citlivé a sebestředné a i bez jakékoli pohnutky se neustále obviňují za všechno zlé, co se v rodině děje.

- ***Zamlklost***

Zamlklost je jednou z reakcí dětí na okolnosti, které jsou pro ně velmi obtížné. Toto dítě nikdy nemělo s řečí potíže, avšak najednou je zakřiknuté, odpovídá pouze útržkovitě, nebo vůbec. Opět je důležité zachytit změny v chování a snažit se dítěti věnovat.

- ***Zhoršení prospěchu ve škole***

Během rozvodu dítě prožívá mnoho negativních pocitů a neustále myslí na to, co bude dál. Škola, která byla dříve na prvním místě, se postupně odsouvá do pozadí.

- ***Zhoršení vztahů s kamarády***

Dítě, které mělo vždy mnoho kamarádů, se najednou ostatním dětem vyhýbá, nechce s nimi mluvit, stydí se. Ty to pochopitelně vycítí, dítě se pro ně stává podivným a mohou ho dokonce vyčlenit ze své společnosti.

- ***Zvýšená rozmazlenost***

Často se rodiče během rozvodového řízení snaží získat dítě na svoji stranu. K tomu používají nejrůznějších prostředků, dítěti je všechno dovoleno, rodiče mu koupí vše, co mu na očích vidí. Pokud by však tohle „kupování“ trvalo delší dobu, mohla by být narušena jeho osobnost. Dítě si přestane vážit věcí i lidí, stane se bezohledným a nevychovaným.

- ***Neposlušnost***

Dítě kopíruje chování svých rodičů. Ti se často hádají, na ničem se neshodnou, dokonce občas použijí sprostá slova. Dítě se začíná chovat k jednomu, nebo i k oběma rodičům podobně, odmlouvá, neposlouchá, mluví sprostě, i když těmto slovům ani nerozumí.

- ***Zvýšená vzornost a ukázněnost***

Některé děti se snaží být extrémně poslušné a vzorné, aby daly svým rodičům najevo, že už se nemají hádat. Myslí si, že když rodiče uvidí jejich snahu, přiměje je to se uklidnit.

- ***Popření***

Jsou děti, které si nechtějí připustit rozpad rodiny, proto se snaží popřít všechny změny a negativní odezvy. Tyto děti se tváří nezaujatě, spokojeně, uvnitř se však velmi trápí a pro rodiče je tedy obtížné analyzovat jejich opravdové pocity.

- ***Zvýšená agresivita vůči sobě i druhým***

Agresivitu řadíme mezi projevy, kterými se na sebe dítě snaží upozornit. Dítě ubližuje ostatním dětem, jednomu z rodičů, novému partnerovi rodiče, ale i sobě samému. Rodiče by si měli všímat, zda se na jeho těle neobjevují modřiny, či škrábance a měli by si dokázat spojit toto agresivní chování s neshodami v rodině. Hlavní je s dítětem mluvit, pokusit se mu všechny nejasnosti vysvětlit a upozornit na možné následky jeho agresivního chování.

- ***Separační úzkost***

„Separační úzkost tedy znamená ze strany dítěte úzkostlivý stav, kdy se ocitlo bez jednoho rodiče- pro něho jistoty“ (Špaňhelová, I., 2010. s. 70). K projevům úzkosti řadíme strach, napětí, apatii, někdy i noční děs. Separační úzkost mnohdy vyvolá i setkávání s rodičem, u kterého dítě není až tak zvyklé. Pociťuje obavy, ale nedokáže je ovlivnit. Rodiče

má rád, přesto se s ním necítí dobře. Proto si musí dítě zvykat na oba rodiče a na jejich nová bydlení postupně a hlavně pomalu.

- ***Koktání***

Koktání považujeme za jednu z poruch řeči, ale také za dětskou neurózu. Dítě nemá poškozenou CNS, přesto se v řeči zadrhává. Příčinou koktání jsou opět konfliktní rodinné vztahy, na které dítě plné emocí nereaguje pláčem, nebo křikem, ale potížemi v mluvení.

- ***Pomočování***

Pomočování je součástí vývoje dítěte asi do 4 let. Pokud se s ním však setkáváme i v pozdějším věku, kdy už je dítě naučené chodit na záchod, považujeme ho za signál, kterým dítě dává najevo, že něco není v pořádku. Většinou se objevuje ve chvílích strachu a bezmoci. Rodič by neměl nikdy své dítě trestat, naopak je dobré si s ním promluvit a snažit se ho zbavit obav a nepříjemných emocí.

- ***Nechutenství***

Nechutenství se projevuje odmítáním potravy, kdy se dítě nechce stravovat společně se svými rodiči, odmítá jídlo, které připravili, jí buď tajně, nebo vůbec. Dítě takto reaguje na rodinné poměry. Mnohdy nechutenství vyústí až v poruchy příjmu potravy, mezi které řadíme mentální anorexii, mentální bulimii či záchvatovité přejídání, které mohou končit i smrtí. Rodiče by měli jakýkoli náznak okamžitě zachytit a vyhledat odbornou pomoc.

Všechny tyto projevy mohou dítě ohrozit na jeho zdravém vývoji, proto by měli být rodiče dobrými pozorovateli, měli by si všímat svých dětí, zaregistrovat každé nevšední chování, či nepřiměřenou reakci a pokusit se co nejrychleji zasáhnout. Někdy pomůže pouze si s dítětem promluvit, pokusit se mu vše vysvětlit a zodpovědět všechny jeho otázky, v některých případech se rodič bez odborníka neobejde.

3. Porozvodová péče o dítě

3.1 Svěření dítěte do péče

Manželství dvou lidí skončilo, ale rodičovství trvá dál. Bývalí partneři si musí uvědomit, že dítě není jen jednoho, nebo druhého, ale oba zůstávají rodiči, které dítě ke svému životu potřebuje. Proto je nezbytné hodit všechny konflikty za hlavu a snažit se, alespoň kvůli dětem, komunikovat a spolupracovat. Pro přirozený vývoj a utváření osobnosti dítěte je dobré, dokonce nezbytné, udržovat kontakt s oběma rodiči. Samozřejmě vše závisí na jeho věku, na vztazích v rodině a na příčině rozchodu. Pokud bylo manželství ukončeno, protože jeden z rodičů projevoval delikventní či psychopatické sklony, kterými ohrožoval ostatní členy jak na vývoji, tak na životě, není vhodné, aby se dítě s tímto rodičem nadále stýkalo.

Trnka, V. (1974) uvádí, že vše je na domluvě rodičů, pokud se dohodnout nedokáží, určí péči o dítě soud. Ten rozhoduje na základě posudků psychologů, manželských poradců a zájmu dítěte o tom, s kým bude dítě po rozvodu žít a jestli a jak často bude druhého rodiče vídat. Ať už je rozhodnutí soudu jakékoli, kontakt dítěte s oběma rodiči je nezbytný a rodiče by se neměli snažit tomuto setkávání bránit, jen aby se svému bývalému partnerovi pomstili. Stejně tak by neměli svými dětmi manipulovat a navádět je proti druhému rodiči. V případě, že se nejedná o jedno dítě, ale o více sourozenců, i ti by měli mít možnost žít společně, nebo se alespoň vídat co nejčastěji. Rozhodně by neměli být rozchodem rodičů nadobro odděleni.

Po rozvodu existuje několik možností péče o dítě. To může žít buďto výhradně s jedním z rodičů, střídavě s oběma, nebo je zvolena péče společná.

3.2 Výhradní péče jednoho z rodičů

„Znamená, že právní a fyzická výchova je svěřena jen jednomu rodiči, který má právo o všem sám rozhodovat. Druhý rodič má jediné právo, a to navštěvovat dítě v určené době“ (Everette, C. A., Volgy, S. 2000, s. 88). Model výhradní péče jednoho z rodičů byl vždy velmi oblíbený, protože bydlení pouze v jedné domácnosti bylo považováno za nejprospěšnější. Rozhodnutí by však mělo padnout na základě zájmů a potřeb dítěte.

Dítě žije pouze s jedním z rodičů, který rozhoduje o jeho výchově, což mnohdy zapříčiňuje výchovné problémy, protože dítě pak nemusí považovat druhého rodiče za autoritu. Má pouze jeden domov, k druhému rodiči přichází většinou jednou za dva týdny na

víkend, občas spolu tráví odpoledne, nebo podnikají společné výlety. To často způsobuje nesprávné vnímání rodičů. Zatímco otec je ten veselý, správný chlap, se kterým je neustále zábava, matka je ustavičně ve stresu, pod nátlakem, nemá na dítě tolik času, nekupuje mu tolik hraček jako otec. Protože se dítě s druhým rodičem setkává jen zřídka, nevnímá jeho opravdové chování, což znesnadňuje vytváření vzorců chování.

3.2.1 Výhradní péče matky

Po rozvodu je dítě převážně svěřeno do péče matky. Samozřejmě záleží na jeho věku a na domluvě rodičů. Do tří let je však osoba matky v životě dítěte nezastupitelná. Ve většině případů ale otcové ani netouží mít dítě ve své péči, protože mu nechtějí brát matku, nebo protože ví, že se o dítě nedokáží tak dobře postarat. O dítě bojují zpravidla jen ti, kteří se tímto snaží bývalé partnerce pomstít, nebo když vidí, že je její přítomnost pro dítě nebezpečná.

Pokud je dítě v péči pouze matky, má právě ona větší možnosti rozhodovat o jeho výchově. Otec by neměl být ze života dětí vyřazen, pokud však není jeho přítomnost nebezpečná. Po rozvodu rodičů, když muž opouští rodinu, se u dítěte objevují změny v chování, kterými reaguje na vzniklou situaci. Vždy bylo zvyklé žít s oběma rodiči a je pro něj těžké vybrat si jen jednoho z nich. Na jeho názor se mnohdy nikdo neptá a dítě je přiděleno do péče matky v domnění, že právě ona se o něj dokáže lépe postarat. Kontakt s otcem je však pro dítě nezbytný. U dětí, jejichž otec je z jejich života vyčleněn, se setkáváme s mnohými příznaky psychické deprivace. Tyto děti pak mají v budoucnosti potíže v jednání s muži, dcery vyrůstající bez otce si mnohdy hledají o mnoho let starší partnery, muži mohou mít potíže s vlastní identitou. Existují dokonce situace, kdy je přítomnost otce v životě dítěte nezbytná. Pokud dítě například potřebuje radu otce, matka by měla překonat svou hrdost a na bývalého partnera se obrátit.

Není dobré, když se dítě na matku příliš upne, ani když je matka příliš fixována na dítě. Někdy se z dětí stávají důvěrníci, kterým jsou neustále svěřována trápení, ti pak nabývají pocitu, že se bez nich matka neobejde, a že musí být neustále s ní. Tyto děti vnímají otce jako původce zla.

Mnohé osamělé matky mají pocit, že své dítě zanedbávají. Musí chodit do práce, vydělávat peníze, starat se o domácnost, a tak nemají na dítě tolik času, jako když byly na mateřské dovolené. Tyto děti si připadají zavržené, postrádají lásku a spojení s blízkou osobou. Ani péče prarodičů, nebo chůvy nedokáže lásku matky nahradit

3.2.2 Výhradní péče otce

Dítě je svěřeno do péče otci jen výjimečně, a to v případě, že se matka nedokáže, nemůže, nebo nechce o dítě postarat. Mnohdy soud svěří výchovu matce i přes to, že není zrovna nejvhodnější opatrovník. Většina lidí si totiž myslí, že právě u matky se bude dítěti dařit lépe, proto se rozhodnou pro tuto variantu, i když se nakonec nemusí jevit jako ta správná. Často až otec, který se s dítětem setkává, zjistí, že dítě u matky strádá a je ohroženo jeho zdraví. Pak je nejlepší obrátit se znovu na soud a zažádat o odebrání dítěte matce a svěření do vlastní péče. Na základě soudního šetření je pak vychovatel dítěte buďto ponechán, nebo změněn.

Některé studie tvrdí, že péče o novorozence není vhodná pro otce, a že by měla být svěřena matce. Warshak, R. A. (2003) uvádí, že mnozí muži jsou stejně vnímaví jako ženy a dokáží také stejně dobře reagovat na signály svých dětí. Z toho vyplývá, že je lepší svěřit dítě do opatrovnictví otci, než aby dítě vychovávala matka, která se nedokáže postarat ani sama o sebe.

Muži bývají zpravidla velmi pracovně vytížení, musí vydělávat peníze a zabezpečit rodinu, proto nemají na děti tolik času, kolik by bylo potřeba. S výchovou otci obyčejně pomáhá další osoba, nejčastěji babička, chůva, nebo jeho nová partnerka. Otec by měl však ve výchově zaujímat dominantní postavení a snažit se, aby mu ji jeho pomocníci nekomplikovali. Někteří muži se rozhodnou své zaměstnání opustit a odevzdat se dítěti naplno, což může ohrozit jejich společenský život a navazování přátelských vztahů.

I když se otec velmi snaží dát svému dítěti lásku a dobře ho vychovat, matka je v životě dítěte nenahraditelná. Pokud je to možné, měla by být i ona s dítětem v kontaktu. Role matky je totiž pro formování osobnosti dítěte velmi důležitá. V případě, že právě žena opustila rodinu, se otec cítí zhrzený a brání jí v setkávání s dítětem. Nejvíce potíží vzniká u dospívajících dívek, které v období puberty touží po přítomnosti matky, jejich radách a pochopení. Pro tyto děti je nejobtížnější právě smíření s tím, že je matka nemiluje a nechce s nimi být.

Warshak, R. A. (1996, s. 108) tvrdí, že *„výhradní péče otce neušetří děti od bolesti rozvodu. Reagují stejným rozsahem citů a chování jako děti v domovech s výhradní péčí matky. I když každé dítě reaguje poněkud rozdílně, a také mnohé záleží na věku dítěte, některé symptomy se vyskytují velmi často. Patří mezi ně hněv, zmatení, obavy a lítost…v chování se objeví regresivní prvky jako např. noční pomočování, cucání palce, zvýšená potřeba pozornosti od rodičů a od učitelů.“*

3.3 Společná péče

„Společná výchova odpovídá podmínkám společného soužití rodičů i po rozvodu, eventuálně společnému soužití nesezdaných rodičů“ (Novák, T. Průchová, B., 2007, s. 69). Bývalí manželé spolu žijí v jednom bytě, sdílí jednu domácnost a společně pečují o děti. Tento způsob péče je velmi ojedinělý, je zvolen v případě, kdy není jiná možnost kvůli bytovým a finančním podmínkám.

V případě konfliktního rozvodu je tento druh soužití velmi obtížný. Bývalí partneři, kteří se nenávidí, spolu nedokáží vydržet v jedné místnosti, natož tak obývat jednu domácnost. Atmosféra v rodině je velmi napjatá a pro rozvoj dítěte značně nepříznivá. Pokud se rodiče pro tuto formu opatrovnictví přeci jen rozhodnou, nebo nemají jinou možnost bydlení, musí zapomenout na všechny neshody a zaměřit se hlavně na to, aby své dítě dobře vychovali a poskytli mu vše, co potřebuje.

3.4 Střídavá péče

Střídavá péče spočívá v pravidelném střídání, dle časového vytížení a domluvy rodičů, v péči o dítě. Pokud je tato péče nařízena soudem, ten pak vymezuje práva a povinnosti obou rodičů. Rodiče však po rozvodu většinou nežijí v jedné domácnosti, proto musí dítě docházet do bydliště každého z nich. Nestřídají se tedy jen vychovatelé, ale také výchovné prostředí (Špaňhelová, I. 2010).

Podle Špaňhelové, I. (2010) není střídavá péče vhodná pro dítě do tří let, protože si dítě potřebuje vybudovat pocit jistoty a bezpečí, který mu poskytuje právě jeden stabilní domov. Do tří let je také většinou matka na mateřské dovolené, a tak má, na rozdíl od zaměstnaného otce, na dítě více času. To však neznamená, že by se děti do tří let neměly stýkat s otcem vůbec. Občasné návštěvy, procházky či výlety jsou pro dítě velmi vhodné, je však dobré jej vždy na noc vrátit domů. Někteří psychologové jsou přesvědčeni, že je střídavá péče vhodná pro dítě až kolem desátého roku, kdy už je natolik vyspělé, aby se dokázalo samo rozhodnout, jak často se bude s druhým rodičem vídat.

V každém případě je střídavé opatrovnictví významné v tom, že se dítě po rozvodu rodičů nemusí rozhodovat, se kterým z nich bude žít. Vídá oba rodiče velmi často, proto se nedostavuje pocit viny, že je opouští. Díky blízkosti obou rodičů se dítě setkává s osobou matky i otce, což je důležité pro uvědomění si vlastní individuality a vytváření vzorců chování. Pokud se však dítě s rozchodem rodičů nevyrovnalo, není pro něj toto výchovné

opatření příliš vhodné. Opět by měli být rodiče velmi pozorní a vnímaví, měli by zaznamenat každý náznak pochybnosti či nespokojenosti jejich dítěte a pokusit se mu péči přizpůsobit. Například v dospívání je pro dívku vhodnější trávit více času s matkou, zato dospívající chlapec může mít v tomto období blíže k otci.

Pro střídavou péči je nezbytné, aby rodiče bydleli blízko sebe, dítě musí totiž chodit do stejné základní či mateřské školy. Rodiče by se měli dále snažit bez konfliktů komunikovat a domlouvat se na věcech, týkajících se dítěte, jako jsou návštěvy kamarádů či rodiny, finance, nebo svátky a oslavy. Právě finance jsou při střídavé péči velmi zásadní. Dítě žije téměř stejný čas u jednoho i u druhého rodiče, proto potřebuje v obou domácnostech svůj pokoj, nebo aspoň místo, kde se bude cítit dobře. Nutné je mít dvakrát i některé věci, jako jsou učebnice a školní potřeby. Otec má mnohdy pocit, že nemusí platit alimenty, protože u něj dítě pobývá stejně často jako u matky. Přechod z jednoho domova do druhého by měl probíhat co nejvíce v klidu, aby se dítě nebálo a netrpělo strachem, že druhého rodiče nechává smutného a opuštěného. Také barevně provedený kalendář může dítěti usnadnit orientaci v setkávání s rodiči. Rodič, který dítě vyzvedává, by měl vždy chodit včas a splnit vše, co slíbí. Nikdy by neměl při předávání dítěte propadat pláči či afektu, spíše by se měl usmívat a tvářit se, že je vše v pořádku. Není vhodné před dítětem bývalého partnera pomlouvat či zesměšňovat, dítě musí neustále cítit spojitost mezi oběma rodiči i mezi oběma domovy. Je dobré vědět, jak a s kým žije druhý partner, to by si však měli povědět bývalí manželé mezi sebou a nevyzvídat od dětí (Špaňhelová, I., 2010).

Střídavá péče není vhodná pro všechny typy rodin. Oba partneři musí být schopni komunikace, alespoň co se dětí týká. Je jen v rukách rodičů, jak se dokáží svým dětem přizpůsobit a připravit pro ně to nejlepší zázemí. Děti by měly být s rozchodem rodičů srovnány, měly by pociťovat kladný vztah k oběma rodičům a také musí zvládat přechod mezi oběma domácnostmi.

3.5 Bránění rodiči v kontaktu s dítětem

Ne každý rozvod proběhne v klidu, mnohdy se manželé nedokáží domluvit, ani pokud jde o vlastní děti. Naopak se je snaží proti druhému partnerovi navádět, někdy se pokouší jejich setkávání zabránit, jen aby se bývalému manželovi pomstili. Toto působení může probíhat přímo i nepřímo, dítě je ovlivňováno pouze jedním, nebo oběma rodiči, a to prostřednictvím gest, nemístných poznámek či záměrného očerňování a pomlouvání. Dítě do určitého věku nedokáže kriticky posoudit, zda to, co se mu rodič snaží navykládat, je pravda

či nikoli. Je velmi citlivé a umí velice vnímavě zachytit pocity vzteku a neštěstí svého ukřivděného rodiče a s těmito pocity se ztotožnit. Pro druhého rodiče je velmi těžké dítě přesvědčit o své nevině. Dítě věří, čemu věřit chce a jen stěží si uvědomí, že je obětí manipulace (Smith, H., 2004).

Bránění rodiči v kontaktu s dítětem podle Smith, H. (2004) znamená, že se jeden rodič snaží tomu druhému setkávání s dítětem omezit, nebo zcela znemožnit. Antier, E. (2005) tvrdí, že někteří rodiče mohou tímto bráněním děti natolik traumatizovat, že se u nich objevují některé z psychosomatických potíží, jako jsou mentální anorexie či některá z dalších poruch příjmu potravy, teploty, nebo bolení břicha.

Ne každý rodič se snaží zabránit kontaktu přímo, držením dětí za zavřenými dveřmi. Většinou jde pouze o manipulativní kroky, kterými své dítě nenápadně ovládají. Pokud se má například dítě setkat s otcem, matka na tu dobu naplánuje mnohem zábavnější program, pak dítě samo touží po odložení návštěvy na jindy. Někteří rodiče se snaží být schválně těmi lepšími, kteří svému dítěti všechno koupí i dovolí, zákazy druhého rodiče nerespektují, porušují a zesměšňují, aby získali dítě na svoji stranu. Přitom neustále tvrdí, ačkoli neverbální komunikace naznačuje opak, že dítěti v kontaktu s otcem či matkou nebrání, a že se dítě rozhoduje samo. Ve skutečnosti už je natolik naočkované, že jeho „samostatné“ rozhodnutí vychází vždy jen z popudu rodiče (Špaňhelová, I., 2010).

Dítě se před manipulujícím rodičem tváří, že jsou na jedné lodi, přitom je mu tato situace nepříjemná. Druhého rodiče má rád, je mu ho líto a chtěl by ho vídat, ale nechce být tím, kdo zradí. Každý pokus o sblížení je proto ovládajícím rodičem vnímán jako intrika, nebo je před dítětem zatajen s tím, že se rodič s dítětem stýkat nechce, že se o něj nezajímá. Ne vždy to však rodiče myslí zle, někteří jsou jen přehnaně úzkostní, o své dítě se bojí a nechtějí jej ztratit (Novák, T., Průchová, B., 2007).

Pokud je už dítě natolik zmanipulováno, že samo odmítá kontakt s druhým rodičem, mluvíme o syndromu zavrženého rodiče. Warshak, R. A. (2003, s. 50) uvádí, že *„mnoho z těchto dětí neprojevuje nenávist jen proti rodiči samotnému, ale proti celé jeho rozvětvené rodině.“*

3.6 Syndrom zavrženého rodiče

„Zavrhnout lze jak otce, tak i matku. Mechanismus vzniku syndromu je stejný. Dítě se v zátěžové, rozvodové či z hlediska rodičů „rozchodové“ situaci identifikuje s jedním z rodičů. Vcítí se do jeho postojů vůči druhému rodiči“ (Novák, T., Průchová, B., 2007, s. 74). Tohle

programování dítěte je podmíněno rodičem, který se snaží své dítě ovládnout a ovlivňovat jeho vztah a chování k druhému rodiči. Dítě nedokáže toto jednání správně rozpoznat, s ovládajícím rodičem se spojí proti rodiči druhému, kterého ve finále zcela zavrhne, i když byl mezi nimi v minulosti láskyplný vztah.

Pojem syndrom zavrženého rodiče pochází z úst Dr. Gardnera, který v 80. letech 20. století u dětí, jimž se jeden z rodičů odcizil, vypozoroval podobné vzorce chování, které vznikly bezdůvodně a pod vlivem favorizovaného rodiče. Tyto děti měly ještě před rozvodem s oběma rodiči výborný vztah, který se však na základě rozvodového procesu velmi změnil. Jeden rodič se stal velmi blízkým, druhý se postupně odcizil. Tento pojem býval také mnohdy označován jako syndrom zavrženého otce, protože dítě bývá častěji svěřeno do péče matky, otce vídá pouze prostřednictvím občasných setkání. Nyní se počet zavržených otců i matek postupně vyrovnává (in Warshak, R. A., 2003, s. 50).

Zda právě naše dítě podlehne tomuto nátlaku nelze předem říci. Vše záleží na jeho povaze, vztahu k oběma rodičům, jejich reakcích na průběh rozvodu a na stylu, jakým se rodiče snaží své děti ovlivnit. Děti psychicky vyrovnané, nebojácné a samostatné budou nátlaku lépe odolávat než ty, které jsou závislé na rodiči a snadno podléhají emocím.

„Rodiče, kteří vznášejí obvinění ze syndromu zavrženého rodiče, si musejí být jisti, že celou situaci interpretují správně. Pokud vinu za těžko zvladatelné chování dítěte omylem svalí na druhého rodiče, ztratí tím příležitost provést změny na sobě samém, které by jejich vztahu s dítětem jistě prospěly. Ve skutečnosti může popření odpovědnosti dítě ještě více zapudit. Rodiče, kteří byli ze syndromu zavrženého rodiče křivě obviněni, potřebují informace o syndromu proto, aby se mohli účinně bránit“ (Warshak, R. A., 2003, s. 110). O tento syndrom se nejedná, pokud dítě, nebo i rodič občas druhého rodiče kritizují, nebo když se dítě chová nepřátelsky k oběma rodičům. Mnozí rodičové se dítěti odcizí pod vlivem nevhodného zacházení, bití či slovního napadání. Někdy, i přes neustálou snahu rodiče, ke sblížení dítěte s druhým rodičem nedojde.

Novák, T., Průchová, B. (2007) tvrdí, že náprava tohoto syndromu je možná pouze odebráním dítěte programujícímu rodiči, dokonce existují speciální zařízení zaměřená na nápravu syndromu zavrženého rodiče. Tento rodič by se měl pokusit vyhledat pomoc, rozhodně není dobré dítě taktéž zavrhnout. Pokud se dítě vymaní z vlivu manipulujícího rodiče, zvětšuje se pravděpodobnost nápravy vztahu mezi dítětem a zavrženým rodičem. Záleží však také na tom, co vše bylo dítěti napovídáno a vsugerováno. Proces opětovného kontaktu s odcizeným rodičem je nemožný, pokud s ním manipulující rodič nesouhlasí.

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod

Rozvodem v dnešní době končí téměř padesát procent manželství, proto bychom chtěli v této části diplomové práce zjistit, co je nejčastější příčinou rozvodů a jestli a jakým způsobem rozvod ovlivňuje zúčastněné, to znamená, jak působí na psychiku dětí a také, jak narušuje vztahy mezi rodiči a jejich dětmi. Dále nás bude zajímat, zda může průběh rozvodu změnit názor na partnerství a na vstup do manželství.

V praktické části diplomové práce bude proveden výzkum formou dotazníkového šetření. K následnému vyhodnocení dotazníků bude použita statistická metoda Test dobré shody chí-kvadrát.

1. Cíle výzkumného šetření

Cílem bylo zjistit:

- Zda ukončení manželství rodičů zanechává na dětech krátkodobé či dlouhodobé stopy.
- Jestli a jakým způsobem byly děti ovlivněny během rozvodového řízení.
- Jestli a jak může rozvod ovlivnit budoucí život těchto dětí.
- Zda průběh rozvodu může narušit vztah s rodiči.
- Zda může rozvod ovlivnit budoucí partnerské vztahy či postoj k manželství.

Před stanovením hypotéz byly nejprve položeny tyto dílčí výzkumné otázky:

1. Může hrát roli vývojové období, ve kterém se dítě během rozvodu rodičů nacházelo, ve vztahu s rodiči?
2. Může prožití rozvodu rodičů ovlivnit pohled na budoucí partnerský či manželský život?
3. Co je v dnešní době nejčastější příčinou rozvodů?
4. S kým děti po rozvodu častěji žijí?

5. Zhoršuje se během rozvodu, nebo i dlouho po něm studijní či pracovní úspěšnost dětí?

2. Stanovení hypotéz

Na základě dílčích výzkumných otázek byly stanoveny hypotézy, které se pokusíme v dalších kapitolách praktické části diplomové práce potvrdit, nebo vyvrátit. K ověření hypotéz použijeme jednu ze statistických metod, a to Test dobré shody chí-kvadrát.

Hypotéza 1: Předpokládáme, že věk dítěte v období rozvodu může ovlivnit jeho vztah k druhému rodiči, tj. k rodiči, se kterým po rozvodu nežije. (Pokud však rodiče žijí nadále ve společné domácnosti, nebo pokud je dítě ve střídavé péči obou rodičů, pak posuzujeme vztah k tomu rodiči, který podle dítěte rozvod zavinil.)

Hypotéza 2: Předpokládáme, že rozvod rodičů může ovlivnit názor na manželství a na plánování sňatku.

Hypotéza 3: Předpokládáme, že nejčastější příčinou rozvodů je nevěra, což znamená, že manželství bylo ukončeno na základě mimomanželského vztahu jednoho z partnerů.

Hypotéza 4: Předpokládáme, že po rozvodu děti žijí častěji s matkou, než s otcem, to znamená, že jsou děti po rozvodu častěji svěřovány do péče matky.

Hypotéza 5: Předpokládáme, že průběh rozvodu může ovlivnit studijní či pracovní úspěšnost dětí.

3. Charakteristika zkoumaného souboru

Tento dotazník je určen pro osoby, jejichž rodiče byli rozvedeni. Celkem jde o vzorek 77 lidí z rozvedených rodin, konkrétně se jedná o 58 žen a 19 mužů ve věku od patnácti do třiceti let z České republiky, především ale z Olomouckého kraje, kteří byli osloveni buďto osobně, nebo prostřednictvím sociální sítě Facebook. Své vyplněné dotazníky posílali zpět především elektronicky přes e-mail, nebo je předávali osobně.

Spodní hranice byla stanovena na patnáct let, protože lidé mladší ještě nemusí chtít mluvit o nepříjemných věcech, které jsou s rozvodem rodičů spojeny, některé otázky mohou být pro člověka mladšího věku složitější na pochopení, a na otázky týkající se partnerství či manželství nemusí mít utříbený názor. Stejně tak by jejich odpovědi nemusely odpovídat skutečnosti, protože ne každý dospívající si plně uvědomuje závažnost tohoto výzkumu. Ve věku patnácti let už by lidé mohli mít spoustu věcí vnitřně vyřešených a neměl by být pro ně problém svěřit se a podělit o nepříjemné věci, které si někteří museli prožít.

Horní hranice věku byla určena na třicet let, aby nebyl zkoumaný vzorek věkově příliš široký. Lidé starší by už také mohli mít na rozvod svých rodičů zkreslený názor.

Na základě výzkumných otázek byl zvolen účelný výběr respondentů, což byli jen ti, kteří si museli projít rozvodem svých rodičů. Osloveni byli studenti odborných učilišť, středních škol, vyšších odborných škol, vysokých škol, ženy na mateřské dovolené, ale i lidé již zaměstnaní, nebo momentálně bez zaměstnání. Výzkumné šetření probíhalo v období leden-říjen 2011. Vzhledem k velkému množství rozvedených manželství v dnešní době, není možné výsledky tohoto šetření zobecňovat na celou populaci.

V následujících tabulkách a grafech uvádíme věkové rozložení, studijní či pracovní zaměření zkoumaného souboru a také vývojové období, ve kterém se respondenti nacházeli, když probíhal rozvod jejich rodičů.

Věkové rozmezí:	Počet respondentů:
15-20 let	33
21-25 let	41
26-30 let	3

Tabulka č. 1: Věkové rozmezí respondentů

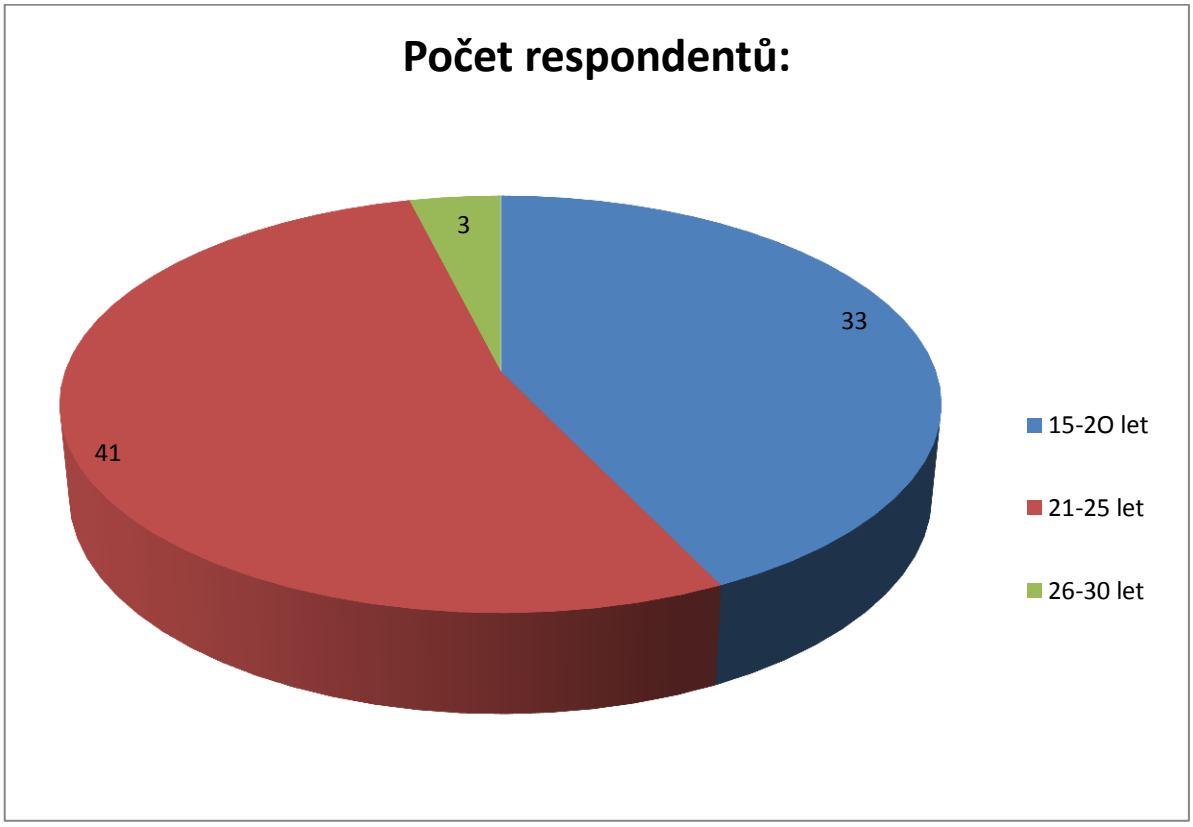

Graf č. 1: Věkové rozmezí respondentů

Studijní či pracovní zaměření:	Počet respondentů:
Odborné učiliště/střední odborné učiliště	2
Střední škola/gymnázium	21
Vyšší odborná škola	6
Vysoká škola/univerzita	31
Nezaměstaný/á	1
Mateřská dovolená	2
Pracující	14

Tabulka č. 2: Studijní či pracovní zaměření respondentů

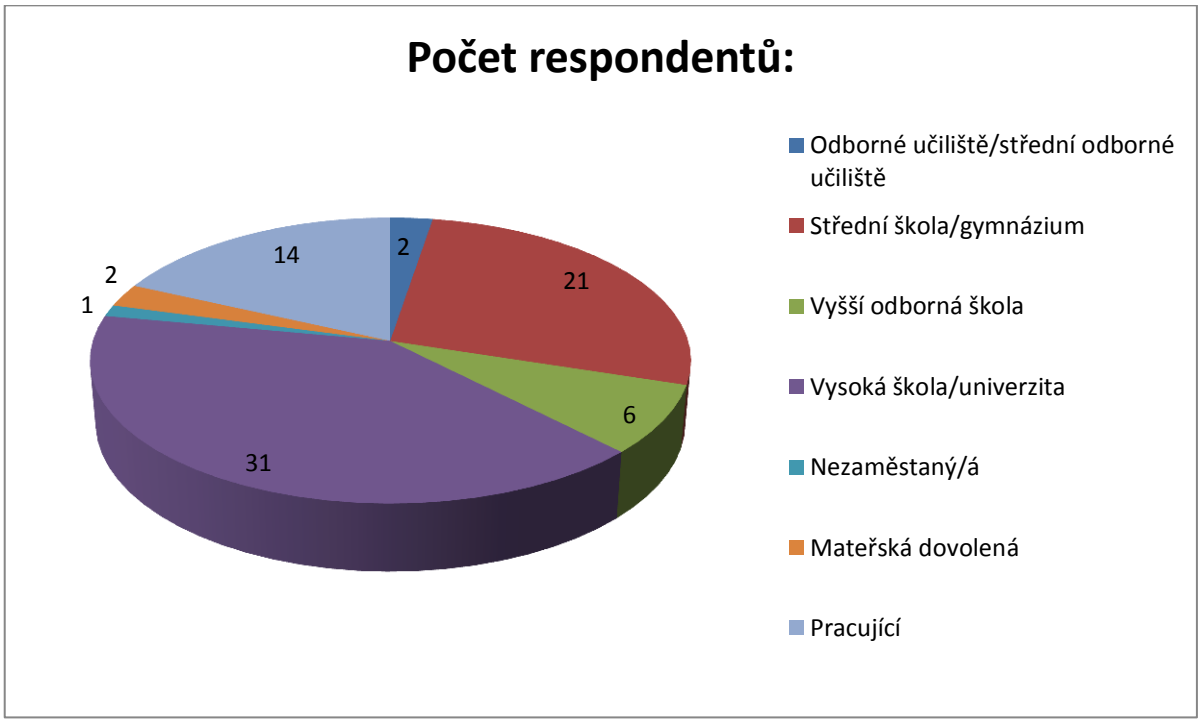

Graf č. 2: Studijní či pracovní zaměření respondentů

Vývojové období:	Počet respondentů:
Novorozenec (do dvou měsíců)	0
Kojenec (do jednoho roku)	3
Batole (do tří let)	7
Předškolní věk (do šesti let)	12
Mladší školní věk (do jedenácti let)	19
Prepuberta, puberta (do patnácti let)	12
Adolescence (do osmnácti let)	12
Dospělost (od devatenácti let)	12

Tabulka č. 3: Vyjádření, ve kterém vývojovém období byli respondenti, když se jejich rodiče rozváděli

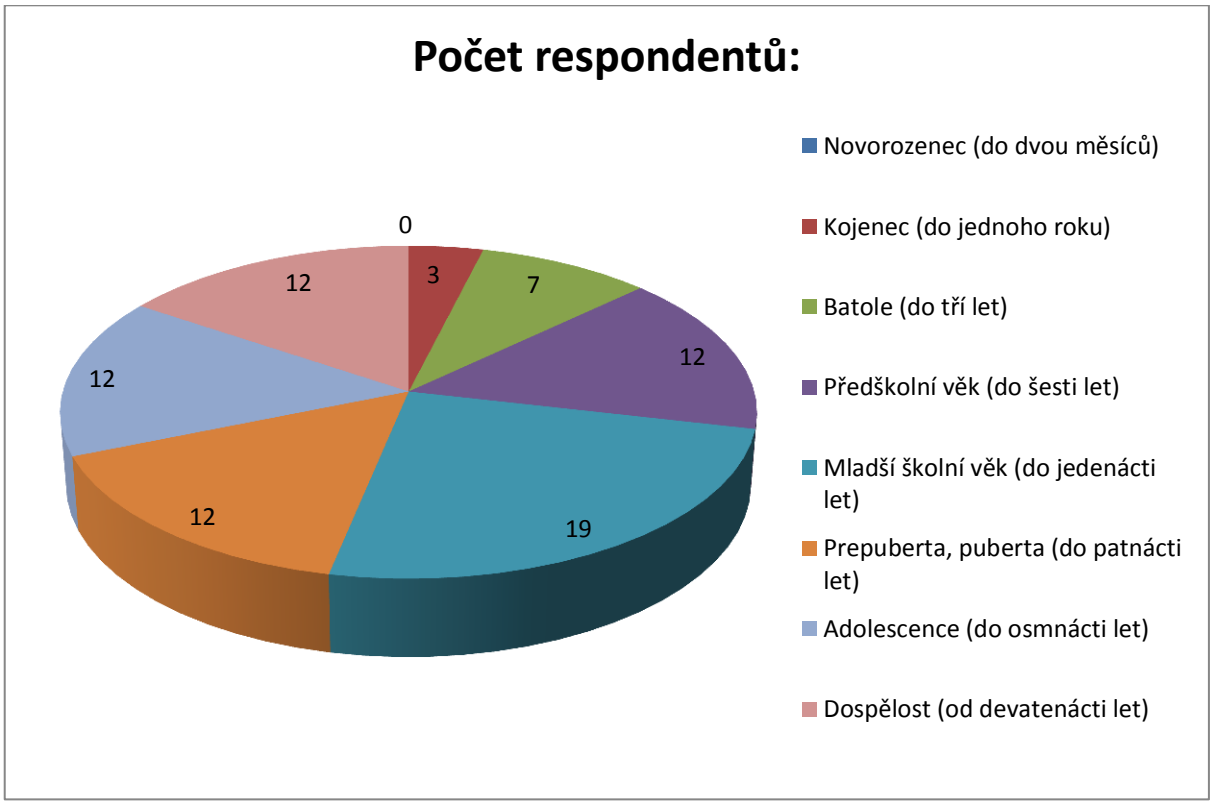

Graf č. 3: Znázornění, ve kterém vývojovém období byli respondenti, když se jejich rodiče rozváděli

4. Aplikovaná metodika

K vypracování praktické části bylo důležité získat k tomuto tématu co největší množství materiálů, aby bylo šetření co nejvíce objektivní. K výzkumnému šetření byla použita metoda dotazníku. Dotazník obsahuje devatenáct otázek, které jsou zaměřeny především na děti z rozvedených rodin.

Jde o kvantitativní výzkum, který vychází z hypotéz, plánovitě je popírá, nebo potvrzuje a následně hodnotí. Cílem tohoto výzkumu je shromáždění velkého množství dat, která jsou dále zpracována, a na základě výsledků potvrzujeme či popíráme předem stanovené hypotézy. Výsledky kvantitativního výzkumu jsou zapsány do tabulek a následně zpracovány pomocí grafů (Chráska, M., 1993).

V úvodu dotazníku byly zařazeny položky (otázky 1-5), zjišťující demografické údaje. Tyto položky se týkaly pohlaví, věku, pracovního či studijního zaměření, zjišťovaly, zda jsou rodiče respondenta rozvedeni či nikoli a kolik jim bylo let, když k rozvodu rodičů došlo. Zbylé otázky už se týkaly výhradně rozvodového a porozvodového řízení, tudíž byly určeny pouze pro osoby z rozvedené rodiny, informace od člověka, který si rozvodem neprošel, byly pro naše účely bezvýznamné.

Otázky 6, 7, a 8 se týkaly subjektivních postojů, pocitů, které respondent prožíval při rozchodu rodičů. Zde jsme se respondenta ptali, jak rozvod vnímal, jaké pocity prožíval a zda se cítil vinen.

Položky 9, 10, 11, 12, 13, a 14 se zaměřovaly na vztah jednotlivce k rodičům během rozvodu i po něm, převážně na vztah k tomu rodiči, který podle nich rozvod zavinil. V těchto otázkách se snažili určit „viníka“ rozvodu a také příčinu, která způsobila toto ukončení vztahu. Popisovali vztah k druhému rodiči, jak často se vídali těsně po rozvodu a jak často se stýkají v dnešní době.

Zbylé položky, tj. 15, 16, 17, 18 a 19 směřovaly spíše do budoucnosti. V těchto bodech jsme u respondentů zjišťovali, zda mohlo právě nevydařené manželství rodičů ovlivnit jejich budoucí partnerský, či manželský život, tj. zda je rozvod poznamenal takovým způsobem, že byl změněn jejich dosavadní názor na sňatky.

Dotazník obsahuje položky otevřené i uzavřené. Otevřené položky nenabízí respondentovi žádné hotové odpovědi, je u nich určen jen předmět, ke kterému se mají vyjádřit. Mezi otevřené patří otázky č. 2, 3 a 5. Zde se ptáme na věk dotazovaného, studijní či pracovní zaměření a zjišťujeme, kolik mu bylo let, když k rozvodu rodičů došlo.

Mezi uzavřené položky patří zbylé otázky. Tyto položky můžeme ještě rozdělit na dichotomické a polynomické. Mezi dichotomické otázky patří otázky č. 1, 4, 8, 15, 16, 17, 18,

19. Tyto otázky nabízí dvě jasně dané odpovědi, které se navzájem vylučují, ze kterých si respondenti museli vybrat pouze jednu. Patří sem otázky, týkající se pohlaví, ptáme se, zda jsou jejich rodiče rozvedeni, jestli už měli dlouhodobější vztah, zdali rozvod mohl ovlivnit jejich současné vztahy. Dále určují, jestli má rozvod vliv na názor na sňatky a jestli do budoucna sňatek plánují, či nikoli. Do otázek číslo 8, 16 a 17 jsme zařadili i třetí možnost „nevím", nebo „je to možné". V tomto případě mluvíme o nepravé dichotomii. Této třetí možnosti však využilo vždy jen minimum oslovených.

Polynomické otázky, tj. otázky č. 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13 a 14, nenabízí jen dvě, navzájem se vylučující odpovědi, ale nabízí vždy několik, většinou stupňujících se možností. Tyto položky zjišťují průběh rozvodu, pocity při rozvodu, příčiny rozvodu, do jaké míry je ovlivněn vztah k druhému rodiči a také kontakt s tímto rodičem. Zde mohli respondenti zvolit z nabídnutých možností více odpovědí.

Otázky jsou naprosto jasně položené, srozumitelné, jednoznačné. Rozvod je však pro zúčastněné nelehkou záležitostí, mohou ho provázet nepříjemné zážitky či zkušenosti a právě proto je tento dotazník anonymní.

5. Postup při sběru dat

V praktické části této práce byl proveden výzkum formou dotazníkového šetření. Respondenti byli získáváni především z okruhu přátel, nebo prostřednictvím sociálních sítě Facebook. Dotazníky byly rozesílány e-mailem či předávány osobně přátelům, známým, přátelům přátel, ale i úplně cizím lidem z blízkého či vzdáleného okolí. Osloveni byli muži i ženy, studenti odborných učilišť, středních, vyšších i vysokých škol, zaměstnaní i nezaměstnaní, matky na mateřské dovolené, ve věku od patnácti do třiceti let. Celkem bylo rozdáno či odesláno 80 dotazníků po celé České republice, převážná většina v Olomouckém kraji, vyplněných bylo vráceno 77.

Sběr dat probíhal v období od ledna do října roku 2011, za pomoci předem stanoveného dotazníku, který obsahuje devatenáct otázek zaměřujících se právě na osoby, které si prošly rozvodovým řízením svých rodičů. Proto jsme se snažili soustředit hlavně na respondenty z rozvedených rodin, protože pouze jejich odpovědi a zkušenosti mohly pomoci našemu výzkumnému šetření.

6. Výsledky výzkumu

Jednotlivé otázky byly samostatně zpracovány. U každé otázky byly zapsány údaje od všech respondentů, poté zpracovány a vyjádřeny v procentech. Výsledky byly zaznamenány do tabulky a znázorněny grafem. Pro úplnost přikládáme do přílohy grafická znázornění všech odpovědí na jednotlivé otázky z dotazníku (Příloha č. 7).

Hypotéza 1

Předpokládáme, že věk dítěte v období rozvodu může ovlivnit jeho vztah k druhému rodiči, tj. k rodiči, se kterým po rozvodu nežije. (Pokud však rodiče žijí nadále ve společné domácnosti, nebo pokud je dítě ve střídavé péči obou rodičů, pak posuzujeme vztah k tomu rodiči, který podle dítěte rozvod zavinil (Kolektiv autorů, 2005).)

Vývojové období	**Pozitivní vztah**		**Negativní vztah**	
	Počet respondentů (Absolutní četnost)	**% (Relativní četnost)**	**Počet respondentů (Absolutní četnost)**	**% (Relativní četnost)**
Novorozenec	0	0%	0	0%
Kojenec	2	3%	1	1%
Batole	4	4,5%	3	4%
Předškolní věk	3	4%	9	12%
Mladší školní věk	9	12%	10	13%
Prepuberta, puberta	6	8%	6	8%
Adolescence	10	13%	2	3%
Dospělost	7	8,5%	5	6%
Celkem	**41**	**53%**	**36**	**47%**

Tabulka č. 4. Vyjádření vztahu respondenta k rodiči po rozvodu, na základě vývojového období, ve kterém se při rozvodu rodičů nacházel

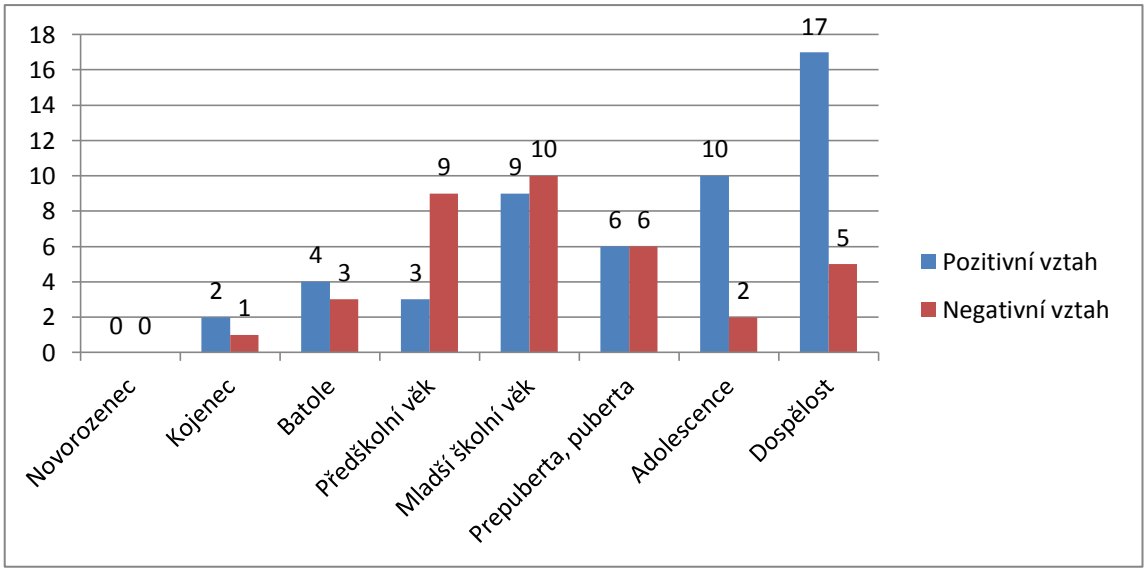

Graf č. 4: Znázornění vztahu respondenta k rodiči po rozvodu, na základě vývojového období, ve kterém se při rozvodu rodičů nacházel

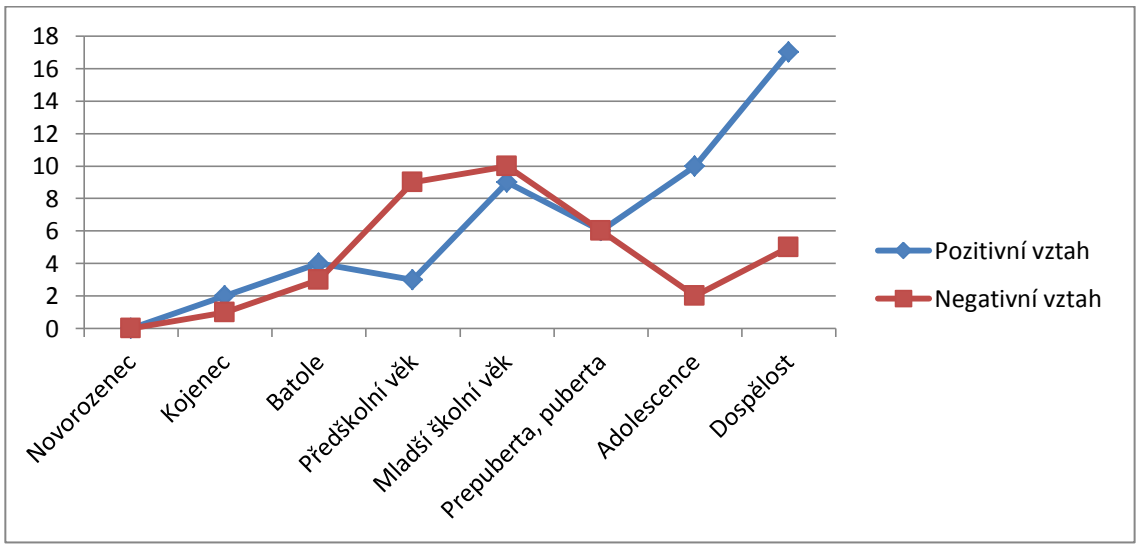

Graf č. 5: Znázornění závislosti věku na kvalitě vztahu s druhým rodičem, tj. s rodičem, se kterým dítě po rozvodu nežije

Vzhledem k počtu respondentů u každého vývojového období vidíme, že rozvod není novodobou záležitostí. Naši dotazovaní jsou ve věku od 15 do 30 let, tudíž je zřejmé, že rozvodovost v posledních deseti letech výrazně stoupá. Dále je evidentní, že výrazněji vyšší počet oslovených zažil rozpad rodičů v dospělosti a v mladším školním věku.

Přes všechny špatné zážitky a vzpomínky má ale 41 (53%) z nich, pozitivní vztah se svým druhým rodičem, s tím, se kterým po rozvodu nežije, většina označila tohoto rodiče i jako viníka rozvodu.

Na základě tabulky a grafů můžeme také předpokládat, že čím starší člověk během rozvodu rodičů je, tím lepší má pak k druhému rodiči vztah. Většina adolescentů a dospělých označila svůj vztah pozitivně, zatímco většina kojenců a batolat považuje vztah za negativní. V předškolním věku, v mladším školním věku, v prepubertě a v pubertě byly odpovědi téměř vyrovnané.

Hypotéza 2

Předpokládáme, že rozvod rodičů může ovlivnit názor na manželství a na plánování sňatku.

	Počet respondentů (Absolutní četnost)	**% (Relativní četnost)**
Ovlivněný názor na sňatky	27	35%
Neovlivněný názor na sňatky	50	65%

Tabulka č. 5: Vyjádření míry ovlivnění názoru na sňatky prožitím rozvodu rodičů

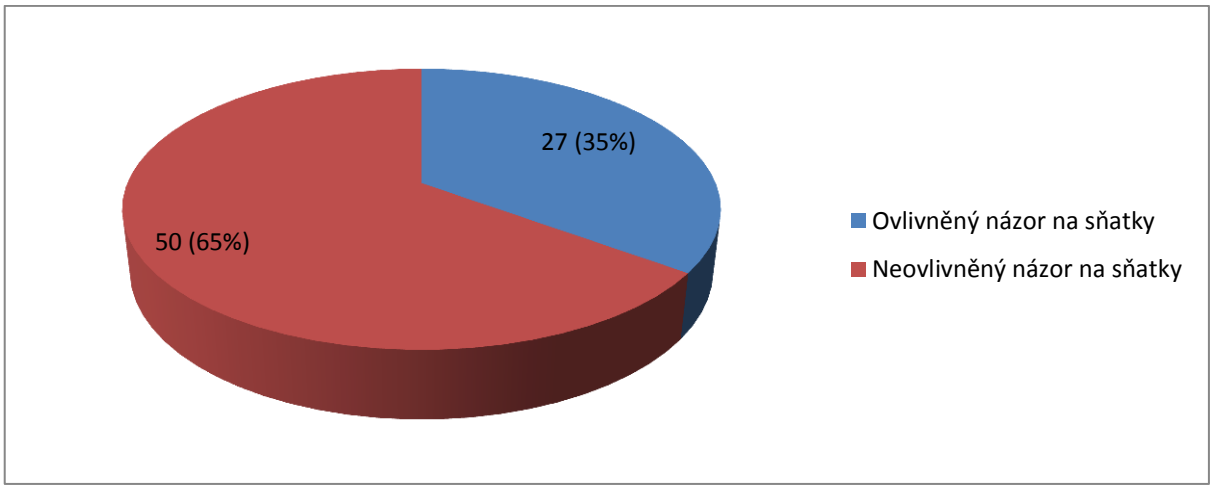

Graf č. 6: Znázornění míry ovlivnění názoru na sňatky průběhem rozvodu

	Počet respondentů (Absolutní četnost)	% (Relativní četnost)
Plánují sňatek	61	79%
Neplánují sňatek	16	21%

Tabulka č. 6: Vyjádření, kolik respondentů do budoucna plánuje sňatek

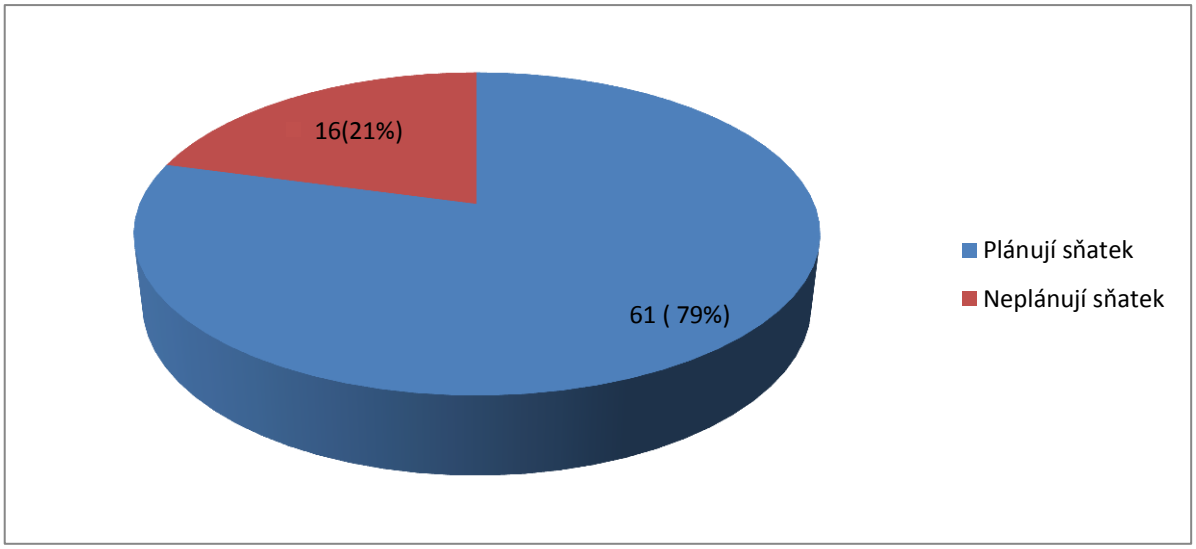

Graf č. 7: Znázornění, kolik respondentů do budoucna plánuje sňatek

Z tabulek č. 5. a 6. vyplývá, že 65% našich respondentů rozvod rodičů nijak zvlášť neovlivnil a přes všechno, co si prožili, mají stále svůj vyhraněný názor na plánování sňatku, 79% všech oslovených dokonce vstup do manželství do budoucna plánuje.

Hypotéza 3

Předpokládáme, že nejčastější příčinou rozvodů je nevěra, což znamená, že manželství bylo ukončeno na základě mimomanželského vztahu jednoho z partnerů.

Příčina rozvodu	Počet respondentů (Absolutní četnost)	% (Relativní četnost)
Otec si našel jinou partnerku	47	46%
Matka si našla jiného partnera		
Alkohol	15	15%
Názorové neshody	24	23%
Fyzická napadení	9	9%
Špatná ekonomická situace	1	1%
Nevím	2	2%
Jiné	5	5%

Tabulka č. 7: Vyjádření nejčastějších příčin rozvodu

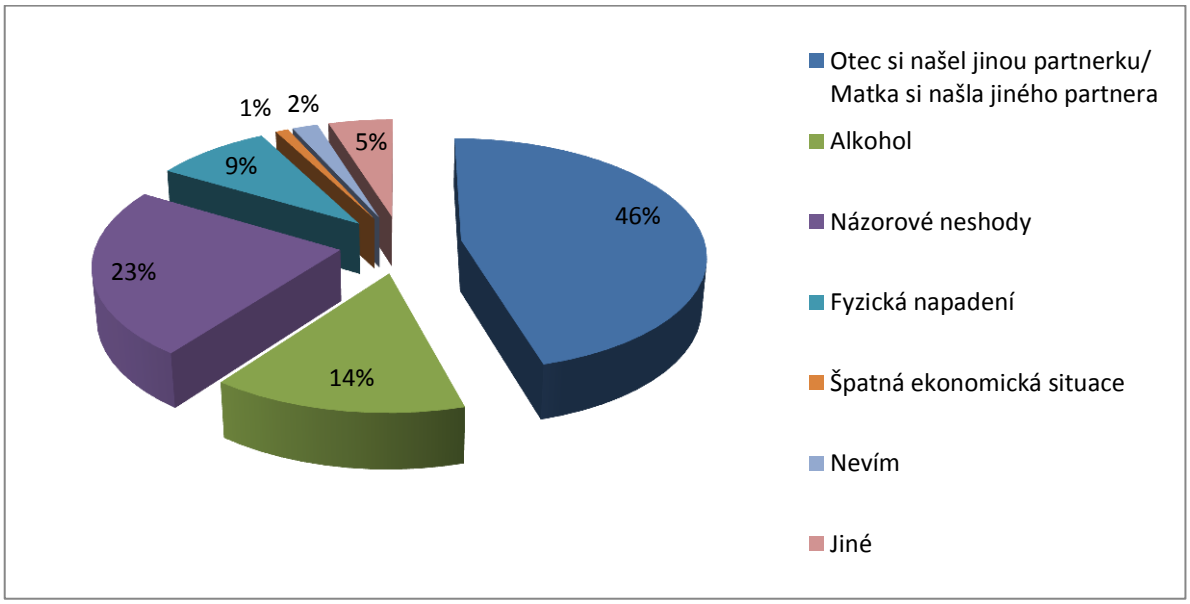

Graf č. 8: Znázornění nejčastějších příčin rozvodu

Z tabulky a z grafu vyplývá, že nejčastější příčinou rozpadu manželství rodičů respondentů byla nevěra, tedy mimomanželský vztah jednoho či druhého rodiče. Hned za nevěrou byly podle našeho průzkumu příčinou rozvodu názorové neshody partnerů, dále

alkohol či fyzická napadení. V dotaznících se však objevily i velice ojedinělé důvody k rozchodu, jako například požívání návykových látek, gamblerství, nebo voyerismus u otce.

Hypotéza 4

Předpokládáme, že po rozvodu děti žijí častěji s matkou, než s otcem, to znamená, že jsou děti po rozvodu častěji svěřovány do péče matky.

Rodič, se kterým děti po rozvodu převážně žily	Počet respondentů (Absolutní četnost)	% (Relativní četnost)
Matka	67	87%
Otec	7	9%
S oběma rodiči poměrně stejně	3	4%

Tabulka č. 8: Vyjádření, se kterým z rodičů děti po rozvodu častěji žijí

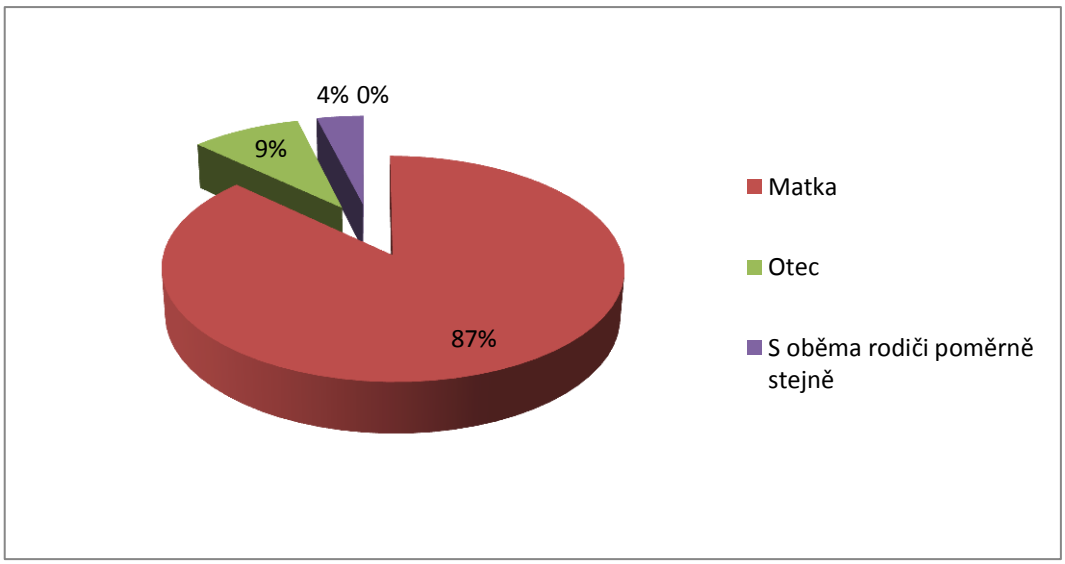

Graf č. 9: Znázornění, se kterým z rodičů děti po rozvodu častěji žijí

Z našeho výzkumného šetření vyplývá, že 67 oslovených (87%), žilo po rozvodu se svoji matkou, nebo s matkou a jejím přítelem. Pouhých 7 respondentů (9%) zůstalo po rozvodu u otce a jen 3 (4%) žili s oběma rodiči poměrně stejně.

Hypotéza 5:

Předpokládáme, že průběh rozvodu rodičů může ovlivnit studijní či pracovní úspěšnost dětí.

Studijní, či pracovní zaměření	**Počet respondentů (Absolutní četnost)**	**% (Relativní četnost)**
U, OU, SOU	2	3%
SŠ, Gymnázia	21	27%
VOŠ	6	8%
VŠ, Univerzity	31	40%
Nezaměstnaný	1	1%
Mateřská dovolená	2	3%
Pracující	14	18%

Tabulka č. 9: Vyjádření, do jaké míry může rozvod rodičů ovlivnit studijní či pracovní úspěšnost dětí

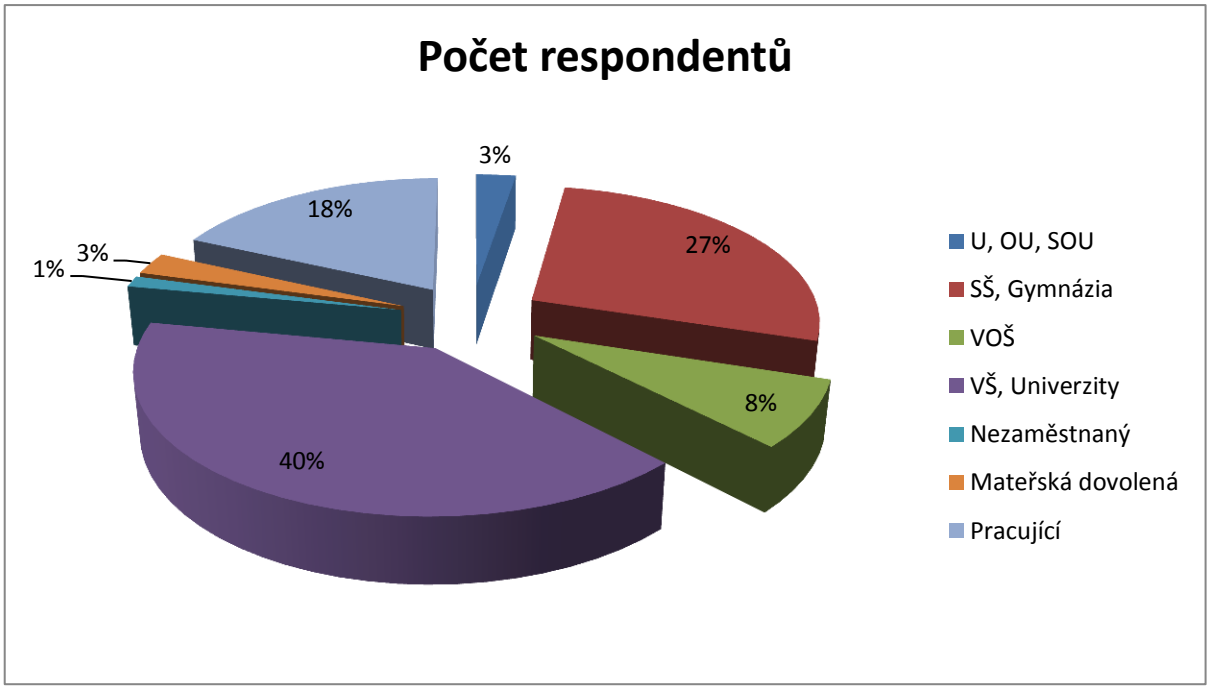

Graf č. 10: Znázornění, do jaké míry může rozvod rodičů ovlivnit studijní či pracovní úspěšnost dětí

Z tabulky a z grafu nejde říci, zda jsou děti, které si prošly rozvodem rodičů, úspěšnější, nebo jsou nějakým způsobem znevýhodněny. To, že se v našich výsledcích objevilo nejvíce vysokoškolských studentů, středoškolských studentů a studentů gymnázia je dané spíše tím, že byly dotazníky rozdány v okruhu známých, což jsou především studenti vysoké či střední školy. V našem vzorku se však objevili lidé, kteří studují na všech typech škol, pracují v různých odvětvích, jsou na mateřské dovolené, nebo i nezaměstnaní. Proto nemůžeme tvrdit, že by rozvod zanechal na dětech nějaké negativní následky, co se vzdělání týče.

7. Shrnutí výsledků

7.1 Souhrn k cíli šetření

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda rozvod na dětech zanechává krátkodobé i dlouhodobé stopy, jestli a jakým způsobem byly děti ovlivněny během rozvodu rodičů a po delší době, nebo zda může rozvod rodičů negativně ovlivnit budoucí studijní či pracovní

úspěšnost těchto dětí, vztah dítěte s druhým rodičem, budoucí partnerské vztahy, či postoj k manželství. Dále jsme se snažili zjistit nejčastější příčiny rozvodů.

K zpracování výzkumného šetření byla použita statistická metoda Test dobré shody chí-kvadrát. Tímto testem jsme ověřovali, zda četnosti, které byly naměřeny, se významně odlišují od teoretických četností, které odpovídají dané nulové hypotéze. Kritickou hodnotu jsme zjišťovali na základě počtu stupňů volnosti pro zvolenou hladinu významnosti (0,05), což je vlastně počet řádků v tabulce, mínus jedna. Kritickou hodnotu jsme následně porovnávali s vypočítanou hodnotou testového kritéria. Pokud je vypočítaná hodnota testového kritéria menší než hodnota kritická, nelze odmítnout nulovou hypotézu, a proto nelze vyvozovat závěr. Tabulka Kritických hodnot testového kritéria a všechna tato šetření jsou umístěna v příloze.

7.2 Ke správnosti hypotéz

Hypotéza č. 1: Předpokládáme, že věk dítěte v období rozvodu může ovlivnit jeho vztah k druhému rodiči, tj. k rodiči, se kterým po rozvodu nežije. (Pokud však rodiče žijí nadále ve společné domácnosti, nebo pokud je dítě ve střídavé péči obou rodičů, pak posuzujeme vztah k tomu rodiči, který podle dítěte rozvod zavinil.)

Tato hypotéza byla potvrzena. Kritická hodnota je v tomto případě 14,067. Na základě porovnání tohoto čísla s vypočítanou hodnotou testového kritéria, což je číslo 43,39, můžeme vyloučit nulovou hypotézu a můžeme tedy předpokládat, že věk dítěte během rozvodu rodičů může následně ovlivnit jeho vztah k tomuto druhému rodiči. Děti, které zažily rozvod rodičů v období od novorozence po mladší školní věk, mají k druhému rodiči převážně negativní vztah. V období puberty byly odpovědi téměř vyrovnané, ale čím starší respondenti během rozvodu byli, tím lepší vztah mezi nimi a rodiči byl.

Hypotéza č. 2: Předpokládáme, že prožití rozvodu rodičů může ovlivnit názor na manželství a na plánování sňatku.

Tato hypotéza byla potvrzena. Kritická hodnota je v tomto případě 3, 841. Na základě porovnání tohoto čísla s vypočítanou hodnotou testového kritéria, což je číslo 6,87, můžeme

vyloučit nulovou hypotézu a můžeme tedy předpokládat, že rozvod rodičů může ovlivnit názor na manželství a na plánování sňatku.

Hypotéza č. 3: Předpokládáme, že nejčastější příčinou rozvodů je nevěra, což znamená, že manželství bylo ukončeno na základě mimomanželského vztahu jednoho z partnerů.

Tato hypotéza byla potvrzena. Kritická hodnota je v tomto případě 12,592. Na základě porovnání tohoto čísla s vypočítanou hodnotou testového kritéria, což je číslo 38,27, můžeme vyloučit nulovou hypotézu a můžeme tedy předpokládat, že nejčastější příčinou rozvodů je opravdu nevěra.

Hypotéza č. 4. Předpokládáme, že po rozvodu děti žijí častěji s matkou než s otcem, to znamená, že jsou děti po rozvodu častěji svěřovány do péče matky.

Tato hypotéza byla potvrzena. Kritická hodnota je v tomto případě 5,991. Na základě porovnání tohoto čísla s vypočítanou hodnotou testového kritéria, což je číslo 100,156, můžeme vyloučit nulovou hypotézu, tudíž můžeme předpokládat, že po rozvodu děti žijí ve většině případů s matkou.

Hypotéza č. 5: Předpokládáme, že průběh rozvodu může ovlivnit studijní či pracovní úspěšnost dětí.

Tato hypotéza byla potvrzena. Kritická hodnota je v tomto případě 12,592. Na základě porovnání tohoto čísla s vypočítanou hodnotou testového kritéria, což je číslo 72,364, můžeme vyloučit nulovou hypotézu a můžeme proto předpokládat, že by průběh rozvodu rodičů mohl ovlivnit pracovní, či studijní úspěšnost dětí.

8. Diskuse

V České republice zaznamenáváme největší vzestup rozvodovosti zhruba od druhé poloviny 20. století, což můžeme vidět na grafu (Příloha č. 9), který jsme získali z webových stránek Českého statistického úřadu [B].

Od počátku 90. let 20. století počet rozvedených manželství výrazně narůstá, což potvrzují údaje Českého statistického úřadu z roku 2008. Právě v roce 2008 bylo schváleno 31 300 návrhů na rozvod, v nichž 65% iniciovaly ženy. Pro 71,2% párů šlo o první rozvod manželství. Rok 2008 svými 49,6 % dokonce předčil i rok 2004, kdy bylo rozvodem ukončeno 49,3% sňatků. Podle průzkumu byla v roce 2008 průměrná délka manželství 12,3 let, což bylo stejné, jako v roce 2007. Celkový nárůst rozvodovosti v posledních dvou desetiletích udává graf (Příloha č. 10), získaný z webových stránek Českého statistického úřadu [A].

Ve výzkumu jsme se zaměřili na zjištění, zda může rozvod ovlivnit vztah dětí k rodičům, nebo změnit názor na vlastní vstup do manželství, zjišťovali jsme nejčastější příčiny rozvodu, se kterým z rodičů děti po rozvodu častěji žijí, a snažili jsme se také zjistit, zda může mít rozvod vliv na studijní či pracovní úspěšnost těchto dětí. Na základě námi zvolené statistické metody Test dobré shody chí-kvadrát byly všechny stanovené hypotézy potvrzeny.

Bohužel počet rozvedených párů neustále stoupá, tudíž narůstá i počet dětí z rozvedených rodin, proto je množství dotazníků, které jsme získali, příliš malé pro stanovení objektivnějších soudů. Měli jsme možnost některé z našich závěrů porovnat s celorepublikovým zkoumáním statistického úřadu a zjistili jsme, že v některých výsledcích se shodujeme. Pro srovnání s našimi závěry udáváme některé výsledky z výzkumu Českého statistického úřadu z roku 2008. *„Statistika příčin rozvratu manželství potvrzuje stále četnější využití obecných příčin (kategorie "rozdílnost povah, zájmů" a "ostatní") před konkrétně formulovanými příčinami na straně muže či ženy. Uvedené dvě kategorie zahrnovaly v roce 2008 již téměř 87% případů u mužů i u žen, z toho tři čtvrtiny připadly na prvně jmenovanou. Zaměříme-li se pouze na konkrétně formulované příčiny rozvratu, pak na obou stranách manželské dvojice byla nejčastěji soudem identifikována jakožto příčina rozvratu manželství nevěra (1 442 případů na straně muže a 921 u žen). Druhým nejčetnějším důvodem byl alkoholismus muže či nezájem o rodinu ze strany ženy“ [A].*

V České republice končí přibližně 50% manželství rozvodem. V dnešní době, v době mobilních telefonů, internetu, sociálních sítí, e-mailu a dalších komunikačních prostředků se mluví o nevěře jako o nejčastější příčině rozvodu. Nevěra není nic nového, vždy tu byla, je a bude. Jen nebylo dříve tolik možností ke komunikaci, a proto také nebylo tolik usvědčujících důkazů k jejímu zjištění. Díky sociálním sítím mají lidé také více příležitostí k seznámení. A protože příležitost v tomto případě dělá nevěru, hodně těchto lidí si neuvědomuje, že bruslí na tenkém ledě, a že nakonec vše vyjde najevo. Stačí jen, aby SMS zpráva přišla v nevhodnou

dobu, nebo aby se dotyčný zapomněl odhlásit ze své e-mailové stránky, či ze svého Facebooku.

I náš výzkum prokázal, že nejčastější příčinou rozvodovosti je nový partner jednoho z rodičů. Předpokládáme, že pokud jsou dva lidé v manželském svazku a jeden z nich si najde jiného partnera, jde o nevěru. Nestává se totiž, že by se člověk hned na začátku přiznal. Většinou to trvá nějakou dobu a pravda vyjde najevo, aniž by dotyčný sám chtěl. Nejčastější příčinou rozvodů je tedy opravdu nevěra, jak ze strany ženy, tak ze strany muže. Z dotazníků však vyplývá, že muži mají s nevěrou ještě více zkušeností než ženy, dokonce jednou tolik.

Není překvapením, že jsou děti po rozvodu častěji přiděleny do péče matky. Jen ojediněle bydlí děti u otce, a to v případech, kdy už jsou dostatečně staré a mohou se sami rozhodnout, se kterým rodičem chtějí dál žít. Pokud je však dítě ještě příliš malé, bývá svěřeno tomu rodiči, který je na základě soudního šetření více vyhovující, což je ve většině případů matka. Ne všechny matky jsou však schopny o své dítě pečovat. Některé se postarat ani nechtějí, nebo nemohou. V tomto případě žijí děti nejen u svých otců, ale i u babiček a dědečků, některé mohou skončit dokonce v dětském domově, nebo v náhradní rodině.

Je však nutné v našich výsledcích připustit určité zkreslení, které mohlo být zapříčiněno mnoha faktory. Někteří oslovení například volili odpověď „nevím“, která nasvědčuje tomu, že ne všichni respondenti se opravdu důkladně zamysleli nad svými pocity a postoji, nebo dotazník vyplnili, aniž by mu věnovali dostatečnou pozornost. Stejně tak odpověď „nepamatuji se“ je často vybírána jako nejjednodušší volba, která může naznačovat buďto nízkou angažovanost respondentů, nebo se někteří lidé nedokáží oprostit od shonu každodenního života a zamyslet se nad svými opravdovými emocemi. Odpovědi „jiná“, nebo „jiná varianta“ napovídaly osloveným, že pokud se jim nehodí ani jedna z nabízených variant, mohou sami zaznamenat pocit či postoj, který se podle nich k této otázce vztahuje. Opět ne všichni tuto odpověď doplnili, tudíž si ji nejspíše vybrali jen proto, aby nemuseli prezentovat vlastní názor a vyhnuli se plnohodnotné odpovědi.

Mezi dotazovanými se objevili lidé ve věku 15-30 let z učilišť, středních, základních i vysokých škol, osoby již pracující i momentálně bez zaměstnání, ale i matky na mateřské dovolené. Největší počet těchto lidí však studuje právě vysokou školu, proto nemůžeme s určitostí tvrdit, že rozvod rodičů ovlivňuje studijní úspěšnost dětí. Zkreslení dat tak nenastalo jen díky počtu respondentů, ale i kvůli jejich zaměření.

U provedeného výzkumu šetření tedy nelze opomenout všechny tyto zmíněné činitele, které mohly více či méně ovlivnit zjištěné výsledky.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá problematikou rozvodovosti a jejím vlivem na všechny zúčastněné, tj. na rozvádějící se manželský pár a na děti, pokud nějaké mají.

Teoretická část diplomové práce byla rozdělena na tři hlavní kapitoly:

První kapitola se zaměřovala na rodiny, se kterými se můžeme v naší společnosti setkat a na nástrahy, které mohou rodinu ohrozit. Vyjmenovali jsme si funkce, které by měla správná rodina plnit, a v důsledku toho jsme vyčlenili několik typů rodiny. Protože se tato práce týká rozvodovosti, soustředili jsme se v této kapitole výhradně na typy problémové rodiny.

Druhá kapitola seznamuje s jednou z možností ukončení rodiny, a to s rozvodem. Právě rozvodem v dnešní době končí téměř polovina manželství, proto jsme se snažili tuto problematiku co nejvíce přiblížit. Pokusili jsme se nastínit fáze rozvodu a také příčiny, které způsobují rozpad vztahu a rodiny.

Třetí kapitola této části pojednává o porozvodové péči o děti. Zde jsme se snažili vyjmenovat některé z možností péče o dítě, které po rozvodu nastanou, zdůraznili jsme chyby, které rodiče vůči dětem páchají.

V praktické části šlo především o nashromáždění co největšího množství vyplněných dotazníků, které byly potřeba k co nejobjektivnějšímu posouzení výsledků. K zpracování výzkumného šetření byla použita statistická metoda Test dobré shody-chí kvadrát. Z výzkumu vyplynulo, že každý člověk je individualita a každý vnímá situaci jinak a jinak se s ní vyrovnává. Mnohdy i ten, kdo nezažil zrovna nejlehčí průběh rozvodu svých rodičů, ani jednoho rodiče neodsoudil, stýká se nadále s oběma rodiči, a dokonce plánuje do budoucna vlastní sňatek.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ANTIER, Edwige. *Dítě toho druhého: umění žít s dítětem nového partnera.* 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 142 s. ISBN 80-7178-946-1.
2. BERGER, Maurice, GRAVILLON, Isabelle. *Když se rodiče rozvádějí*. 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 131 s. ISBN 978-80-7367-843-2
3. COLOROSO, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce.* 1. vydání. Praha: Ikar, 2008. 239 s. ISBN 978-80-249-1027-7.
4. EVERETTE, Craig, A, VOLGY, Sandra. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti: původní, klinicky ověřený program provázející čtrnácti etapami procesu rozchodu, rozvodu až k případnému uzavření nového manželství.* 1. vydání. Praha: Talpress, 2000. 212 s. ISBN 80-7197-169-3.
5. GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej.* 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 2006. 229 s. ISBN 80-7106-396-7.
6. GRECMANOVÁ, Helena a kolektiv. *Obecná pedagogika II.* 2. vydání. Olomouc: Hanex, 2003. 192 s. ISBN 80-85783-24-X
7. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy: sociální souvislosti života, socializace osobnosti, sociální psychologie rodiny, výuka jako řízená socializace, komunikace ve výuce, škola a společnost.* 1. vydání. Praha: Grada, 2007. 280 s. ISBN 80-247-1168-3.
8. CHRÁSKA, Miroslav. *Základy výzkumu v pedagogice*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 1993. 257 s. ISBN 80-7067-287-0.
9. KLIMEŠ, Jeroným. *Partneři a rozchody.* 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 239 s. ISBN 80-7367-045-3.
10. Kolektiv autorů. Přehled vývojové psychologie. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 175s. ISBN 80-244-0629-2
11. LAMGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství.* 1. vydání. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963. 297 s.
12. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie.* 2. vydání. Praha: Portál, 1995. 108 s. ISBN 80-7178-058-8.
13. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí.* 3. vydání. Praha: Portál, 2000. 143 s. ISBN 80-7178-494-X

14. MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist, žárlivost, nevěra a rozvod, nový partner v rodině, nevlastní sourozenci, vzpomínky z dětství.* 1. vydání. Praha: Grada, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
15. MATĚJČEK, Zdeněk. DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1.vydání. Praha: Grada, 1999. 143 s. ISBN 80-7169-897-0
16. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
17. MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vydání. Praha: Avicenum, 1989. 335 s.
18. MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče.* 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
19. MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 207 s. ISBN 80-7178-624-1.
20. MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina*. 1. vydání. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
21. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost.* 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 311 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
22. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny.* 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
23. NOVÁK, Tomáš, PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. 1. vydání. Praha: Grada, 2007. 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.
24. PÁVEK, František, HORZINKOVÁ, Eva. *Děti očima soudce*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 191 s.
25. PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace.* 1. vydání. Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.
26. PLZÁK, Miroslav, FRÝBORTOVÁ, Zdena. *Do nepohody připraven*. Praha: Naše vojsko, 1981. 127 s.
27. PLZÁK, Miroslav. *Poruchy manželského soužití: Úvod do matrimoniopatologie*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 157 s.
28. POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 176 s. ISBN 978-80-247-2046-3.
29. SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 183 s. ISBN 80-7178-906-2
30. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010. 179 s. ISBN 978-80-247-3181-0

31. TRNKA, Vojtěch. *Děti a rozvody: studie o adaptovanosti dětí z rozvrácených rodin*. 1. vydání. Praha: Avicenum, 1974. 216 s.
32. VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 283 s. ISBN 80-864-3293-9.
33. WARSHAK, Richard, A. *Revoluce v porozvodové péči o děti.* 1. vydání. Praha: Portál. 1996. 237 s. ISBN 80-71780-89-8
34. WARSHAK. Richard, A. *Rozvodové jedy*. 1. vydání. Praha: Triton, 2003. 391 s. ISBN 80-72544-39-4

POUŽITÉ PRAMENY

A. Český statistický úřad: Rozvodovost, (citace z 11. 3. 2012) na webových stránkách: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost
B. Český statistický úřad: Rozvodovost, (citace z 11. 3. 2012) na webových stránkách http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrnna_rozvodovost_v_letech_1950_2010
C. Arnet online: Zákony ČR, zákon o rodině, (citace z 1. 3. 2012) na webových stránkách: http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-sb-zakon-o-rodine.html

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Věkové rozmezí respondentů
Graf č. 2: Studijní či pracovní zaměření respondentů
Graf č. 3: Znázornění, ve kterém vývojovém období byli respondenti, když se jejich rodiče rozváděli
Graf č. 4: Znázornění vztahu respondenta k rodiči po rozvodu, na základě vývojového období, ve kterém se při rozvodu rodičů nacházel
Graf č. 5: Znázornění závislosti věku na kvalitě vztahu s druhým rodičem, tj. s rodičem, se kterým dítě po rozvodu nežije
Graf č. 6: Znázornění míry ovlivnění názoru na sňatky průběhem rozvodu
Graf č. 7: Znázornění, kolik respondentů do budoucna plánuje sňatek
Graf č. 8: Znázornění nejčastějších příčin rozvodu
Graf č. 9: Znázornění, se kterým z rodičů děti po rozvodu častěji žijí
Graf č. 10: Znázornění, do jaké míry může rozvod rodičů ovlivnit studijní či pracovní úspěšnost dětí

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Věkové rozmezí respondentů
Tabulka č. 2: Studijní či pracovní zaměření respondentů
Tabulka č. 3: Vyjádření, ve kterém vývojovém období byli respondenti, když se jejich rodiče rozváděli
Tabulka č. 4: Vyjádření vztahu respondenta k rodiči po rozvodu, na základě vývojového období, ve kterém se při rozvodu rodičů nacházel
Tabulka č. 5: Vyjádření míry ovlivnění názoru na sňatky prožitím rozvodu rodičů
Tabulka č. 6: Vyjádření, kolik respondentů do budoucna plánuje sňatek
Tabulka č. 7: Vyjádření nejčastějších příčin rozvodu
Tabulka č. 8: Vyjádření, se kterým z rodičů děti po rozvodu častěji žijí
Tabulka č. 9: Vyjádření, do jaké míry může rozvod rodičů ovlivnit studijní či pracovní úspěšnost dětí

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Výsledky použité statistické metody k ověření hypotézy č. 1

Příloha č. 3: Výsledky použité statistické metody k ověření hypotézy č. 2

Příloha č. 4: Výsledek použité statistické metody k ověření hypotézy č. 3

Příloha č. 5: Výsledek použité statistické metody k ověření hypotézy č. 4

Příloha č. 6: Výsledek použité statistické metody k ověření hypotézy č. 5

Příloha č. 7: Grafická zpracování výsledků jednotlivých otázek z dotazníku

Příloha č. 8: Kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát

Příloha č. 9: Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2010

Příloha č. 10: Úhrnná rozvodovost a průměrná délka trvání manželství při rozvodu

Příloha č. 1

Dotazník

Vážená studentko, studente,
rádi bychom Vás požádali o spolupráci při vyplnění následujícího dotazníku.
Dotazník slouží k probíhajícímu výzkumu na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a klade si za cíl nahlédnout do problematiky rozvodovosti. Dotazník je **anonymní,** jeho výsledky budou použity jen k odbornému výzkumu.
Děkujeme za Váš čas.

Pokyny pro vyplňování:
- u otázek, kde je vyznačeno pomocí teček místo pro individuální odpověď, ***prosím vyplňte***.
- u otázek, kde jsou nabídnuty odpovědi, ***prosím zakroužkujte*** nejvýstižnější variantu.

---

1) Jste:
a) muž
b) žena

2) Kolik je Vám let? ……
3) Jakou studujete školu? *(fakultu, obor, atp.)*/ **Jaké je vaše zaměstnání?**
……...

---

4) Jsou Vaši rodiče rozvedení?
a) ano
b) ne

5) Kolik Vám bylo let, když došlo k rozvodu? ----------

6) Jak jste vnímal/a průběh rozvodu vašich rodičů? Zdál se Vám v té době…
(odpověď zakroužkujte, popřípadě doplňte konkrétní informaci)
a) velmi klidný ……
b) klidný ……..
c) bouřlivý ……
d) velmi bouřlivý …….
e) nepamatuji se ……
d) ……..

7) Vzpomínáte si, co jste prožíval/a v době rozvodu rodičů?
a) strach a obavy
b) úzkosti
c) smutek deprese
d) objevily se u mě somatické problémy (bolesti břicha, hlavy, alergie, astma…aj.)
e) zhoršení prospěchu ve škole
f) nic z uvedeného
h) jiné……..

8) Pociťoval/a jste v té době vinu za rozvod rodičů?
a) ano
b) ne
c) nevím

9) Obviňoval(a) jste v té době některého z rodičů za to, že se rozvádějí?
a) ano – matku
b) ano – otce
c) nikoho
d) nevzpomínám si

10) Víte, proč se vaši rodiče rozvedli?
a) otec si našel jinou partnerku
b) matka si našla jiného partnera
c) alkohol
d) názorové neshody
e) fyzická napadení
f) špatná ekonomická situace
g) nevím
h) jiné…….

11) S kým jste po rozvodu převážně žil/a?
a) s matkou
b) s otcem
c) s oběma rodiči poměrně stejně
d) s matkou a jejím partnerem
e) s otcem a jeho partnerkou

12) Stýkal/a jste se s druhým rodičem po rozvodu?
a) 1x za týden
b) 1x za dva týdny
c) 1x za měsíc
d) vůbec
e) jiná varianta ……

13) Stýkáte se i v současnosti?
a) ano
b) ano, dokonce i častěji
c) ano, ale méně než dřív
d) jen výjimečně
e) vůbec

14) Jak byste označili svůj vztah k tomuto druhému rodiči?
a) výborný
b) dobrý
c) vlažný
d) špatný
e) jiný ……

15) Měli jste, nebo máte dlouhodobějšího partnera? *(déle než jeden rok)*
a) ano
b) ne

16) Myslíte si nyní, že rozvod Vašich rodičů ovlivnil nějakým způsobem Vaše současné partnerské
vztahy?
a) ano
b) je to možné
c) ne

17) Má rozvod rodičů vliv na Váš názor na sňatky?
a) ano
b) ne

18) Plánujete - do budoucna - sňatek?
a) ano
b) ne

19) Domníváte se, že rozvod rodičů měl dopad na Vaši psychiku až po delší době (ne bezprostředně hned po rozvodu)?
a) ano (po jak dlouhé době?)…….
b) ne
c) nevím

Příloha č. 2

Test dobré shody chí-kvadrát: Hypotéza č. 1

Vývojové období	Pozitivní vztah		P-0	$(P-0)^2$	$(P-0)^2/0$
	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost			
Novorozenec	0	5,1	-5,1	26,265625	5,125
Kojenec	2	5,1	-3,1	9,765625	1,905487805
Batole	4	5,1	-1,1	1,265625	0,24695122
Předškolní věk	3	5,1	-2,1	4,515625	0,881097561
Mladší školní věk	9	5,1	3,9	15,015625	2,929878049
Prepuberta, puberta	6	5,1	0,9	0,765625	0,149390244
Adolescence	10	5,1	4,9	23,765625	4,637195122
Dospělost	17	5,1	11,9	141,015625	27,5152439
Celkem	41 (53)%				**43,3902439**

Kritická hodnota: **14, 067**

Vývojové období	Negativní vztah		P-0	$(P-0)^2$	$(P-0)^2/0$
	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost			
Novorozenec	0	4,5	-4,5	20,25	4,5
Kojenec	1	4,5	-3,5	12,25	2,722222222
Batole	3	4,5	-1,5	2,25	0,5
Předškolní věk	9	4,5	4,5	20,25	4,5
Mladší školní věk	10	4,5	5,5	30,25	6,722222222
Prepuberta, puberta	6	4,5	1,5	2,25	0,5
Adolescence	2	4,5	-2,5	6,25	1,388888889
Dospělost	5	4,5	0,5	0,25	0,055555556
Celkem	36 (47%)				**20,88888889**

Kritická hodnota: **14, 067**

Příloha č. 3

Test dobré shody chí-kvadrát: Hypotéza č. 2

	Počet respondentů (Absolutní četnost)		% (relativní četnost)	P-0	$(P-0)^2$	$(P-0)^2/0$
	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost				
Ovlivněný názor na sňatky	27	38,5	35%	-11,5	132,25	3,435064935
Neovlivněný názor na sňatky	50	38,5	65%	11,5	132,25	3,435064935
Celkem	77	77,0				**6,87012987**

Kritická hodnota: 3, 841

	Počet respondentů (Absolutní četnost)		% (relativní četnost)	P-0	$(P-0)^2$	$(P-0)^2/0$
	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost				
Plánují sňatek	61	38,5	79%	22,5	506,25	13,14935065
Neplánují sňatek	16	38,5	21%	-22,5	506,25	13,14935065
Celkem	77	77,0				**26,2987013**

Kritická hodnota: 3, 841

Příloha č. 4

Test dobré shody chí-kvadrát: Hypotéza č. 3

Příčina rozvodu	Počet respondentů (Absolutní četnost)		% (relativní četnost)	P-0	$(P-0)^2$	$(P-0)^2/0$
	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost				
Otec si našel jinou partnerku	47	14,7	46%	32,3	1042,367347	70,84049931
Matka si našla jiného partnera						
Alkohol	15	14,7	15%	0,3	0,081632653	0,00554785
Názorové neshody	24	14,7	23%	9,3	86,2244898	5,859916782
Fyzická napadení	9	14,7	9%	-5,7	32,65306122	2,219140083
Špatná ekonomická situace	1	14,7	1%	-13,7	188,0816327	12,78224688
Nevím	2	14,7	2%	-12,7	161,6530612	10,98613037
Jiné	5	14,7	5%	-9,7	94,36734694	6,41331484
Celkem	103	103,0				**38,26629681**

Kritická hodnota: **12, 592**

Příloha č. 5

Test dobré shody chí-kvadrát: Hypotéza č. 4

Rodič, se kterým děti po rozvodu převážně žily	**Počet respondentů (Absolutní četnost)**		**% (relativní četnost)**	**P-0**	**$(P-0)^2$**	**$(P-0)^2/0$**
	Pozorovaná četnost	**Očekávaná četnost**				
Matka	67	25,7	87%	41,3	1708,444444	66,56277056
Otec	7	25,7	9%	-18,7	348,4444444	13,57575758
S oběma rodiči poměrně stejně	3	25,7	4%	-22,7	513,7777778	20,01731602
Celkem	77	77,0				**100,1558442**

Kritická hodnota: **5, 991**

Příloha č. 6

Test dobré shody chí-kvadrát: Hypotéza č. 5

Studijní, či pracovní zařazení	Počet respondentů (Absolutní četnost)		% (relativní četnost)	P-0	$(P-0)^2$	$(P-0)^2/0$
	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost				
U, OU, SOU	2	11,0	3%	-9,0	81	7,363636364
SŠ, Gymnázia	21	11,0	27%	10,0	100	9,090909091
VOŠ	6	11,0	8%	-5,0	25	2,272727273
VŠ, Univerzity	31	11,0	40%	20,0	400	36,36363636
Nezaměstnaný	1	11,0	1%	-10,0	100	9,090909091
Mateřská dovolená	2	11,0	3%	-9,0	81	7,363636364
Pracující	14	11,0	18%	3,0	9	0,818181818
Celkem	77	77,0				**72,36363636**

Kritická hodnota: **12, 592**

Příloha č. 7: Grafická zpracování výsledků jednotlivých otázek z dotazníku

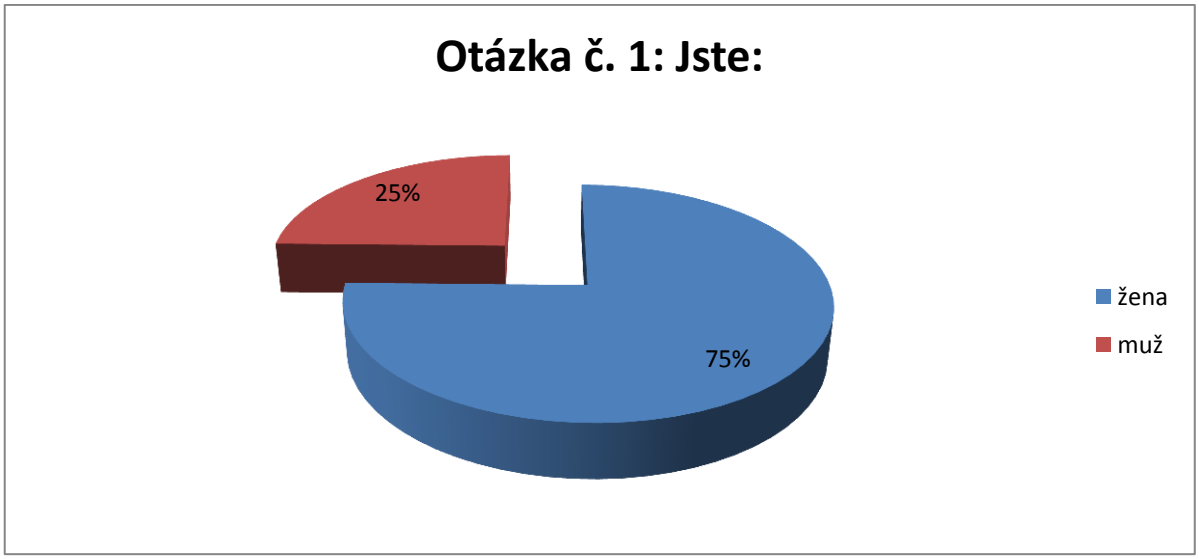

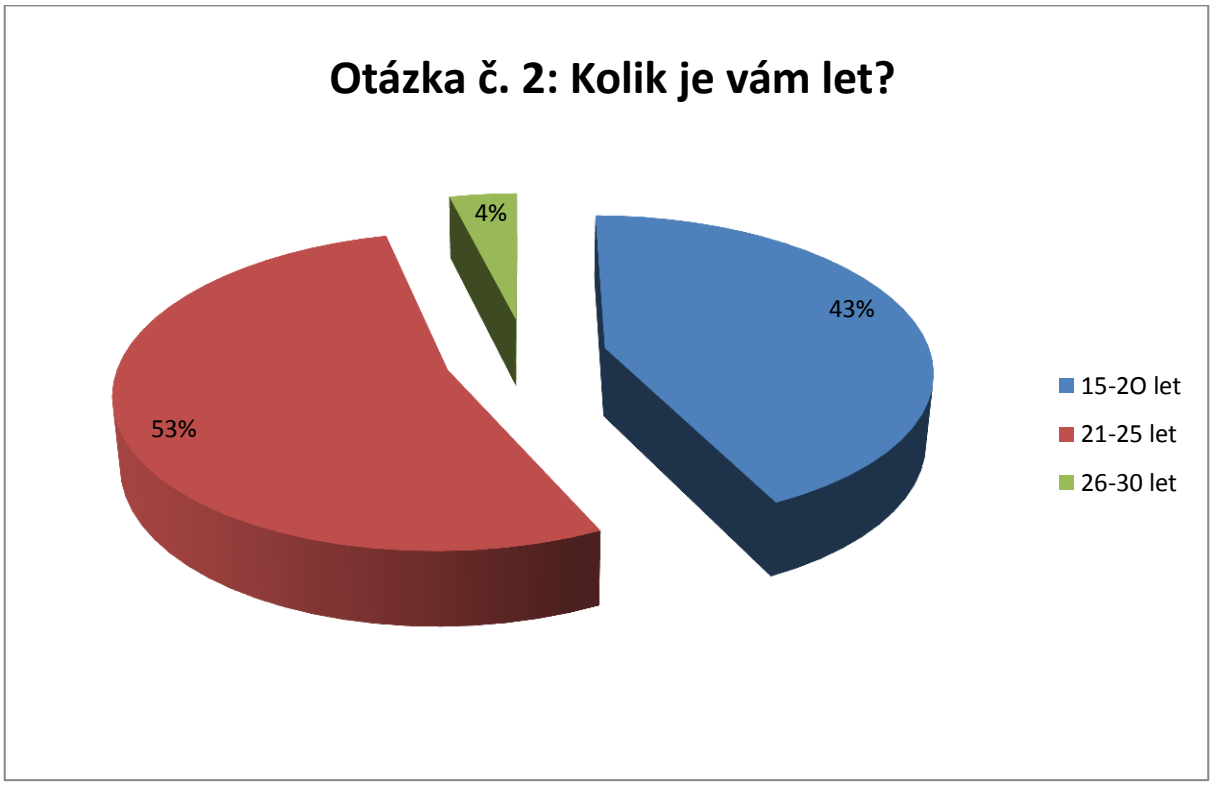

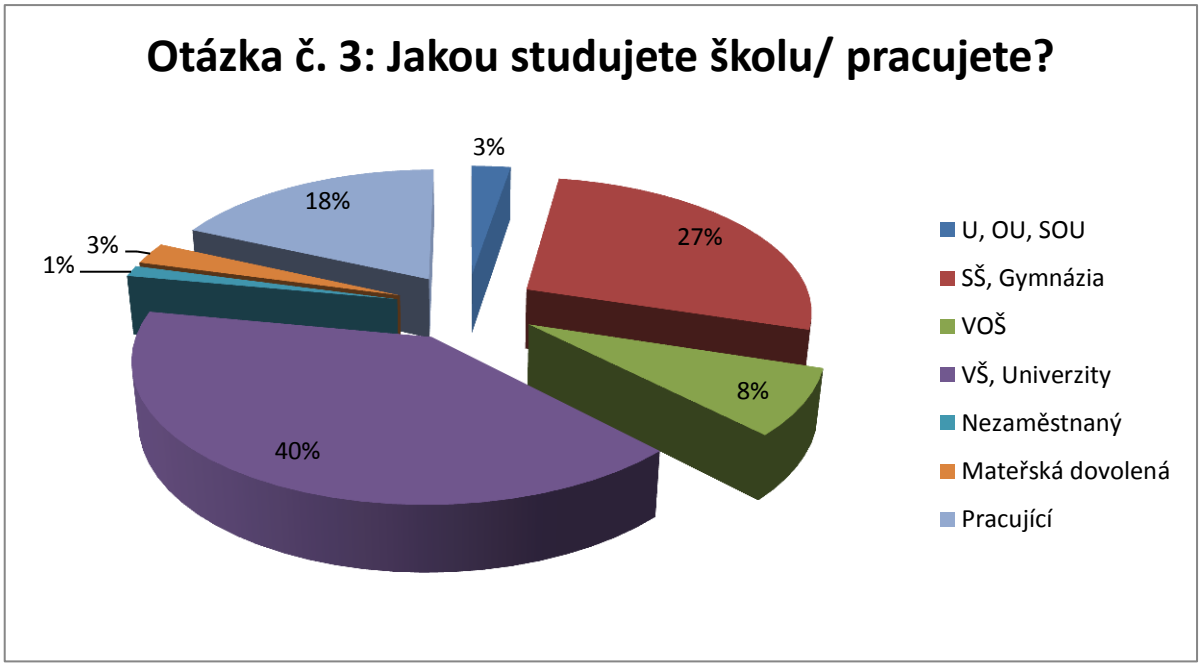
Otázka č. 3: Jakou studujete školu/ pracujete?
3%
27%
8%
40%
1%
3%
18%
U, OU, SOU
SŠ, Gymnázia
VOŠ
VŠ, Univerzity
Nezaměstnaný
Mateřská dovolená
Pracující

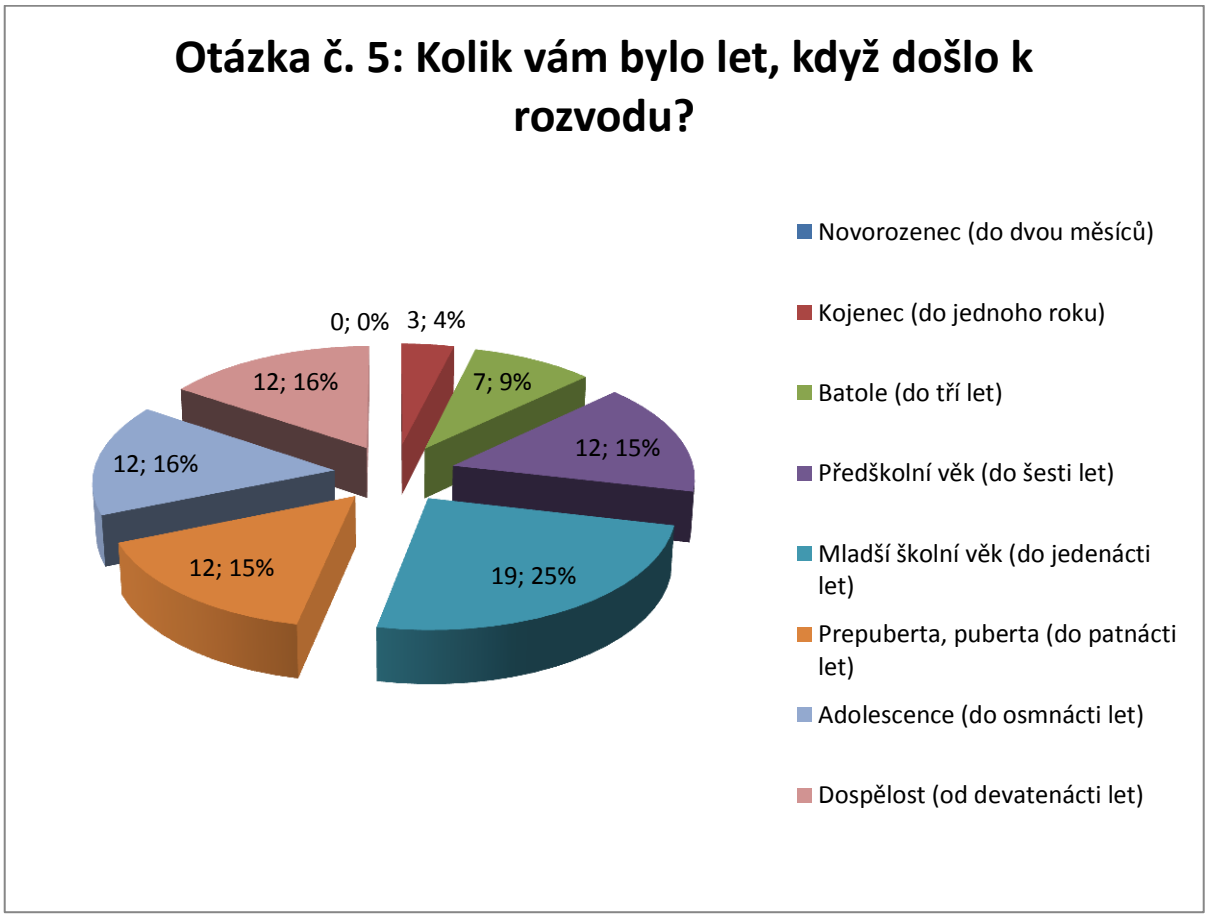
Otázka č. 5: Kolik vám bylo let, když došlo k rozvodu?
0; 0%
3; 4%
7; 9%
12; 15%
19; 25%
12; 15%
12; 16%
12; 16%
Novorozenec (do dvou měsíců)
Kojenec (do jednoho roku)
Batole (do tří let)
Předškolní věk (do šesti let)
Mladší školní věk (do jedenácti let)
Prepuberta, puberta (do patnácti let)
Adolescence (do osmnácti let)
Dospělost (od devatenácti let)

Otázka č. 6: Jak jste vnímal průběh rozvodu?

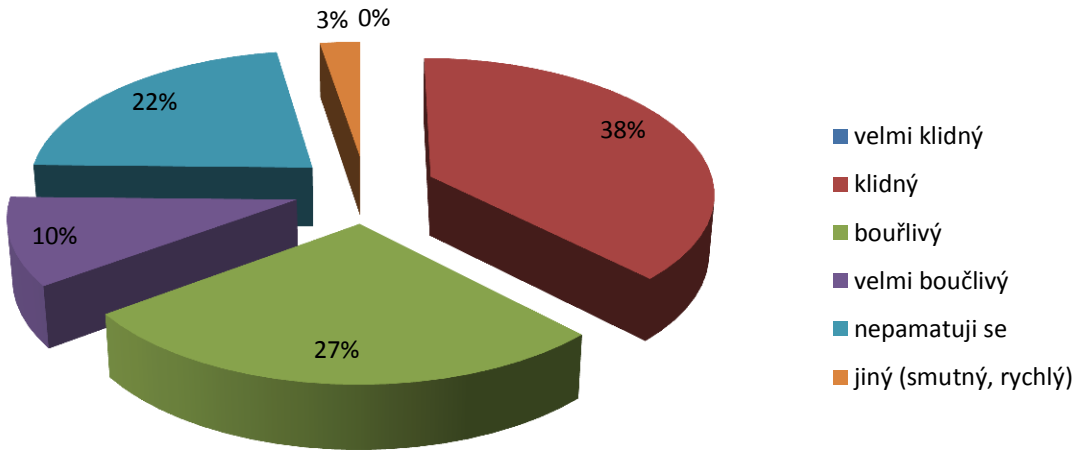

Otázka č. 7: Vzpomínáte si, co jste prožíval v době rozvodu?

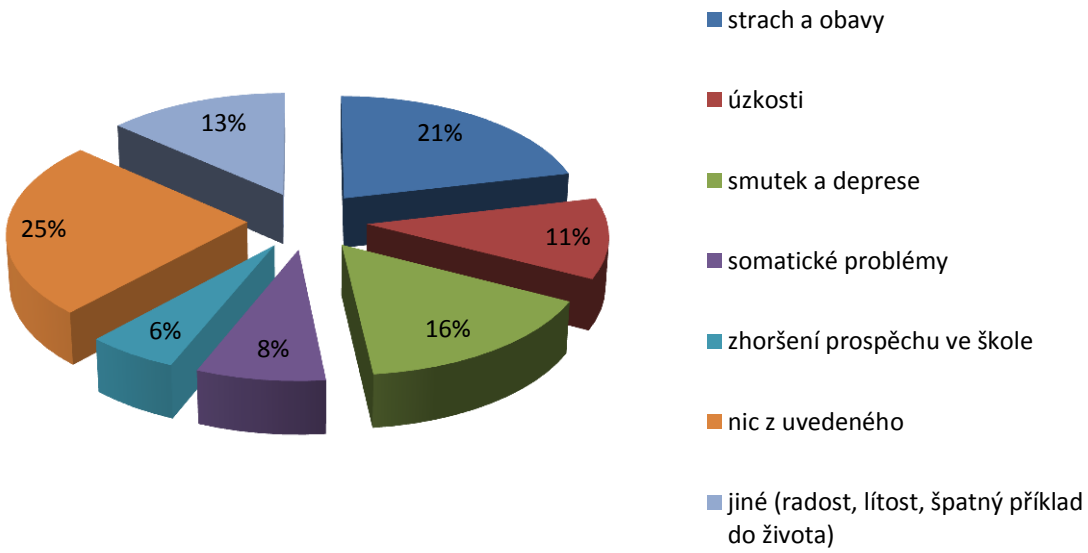

Otázka č. 8: Pociťoval/a jste vinu za rozvod rodičů?

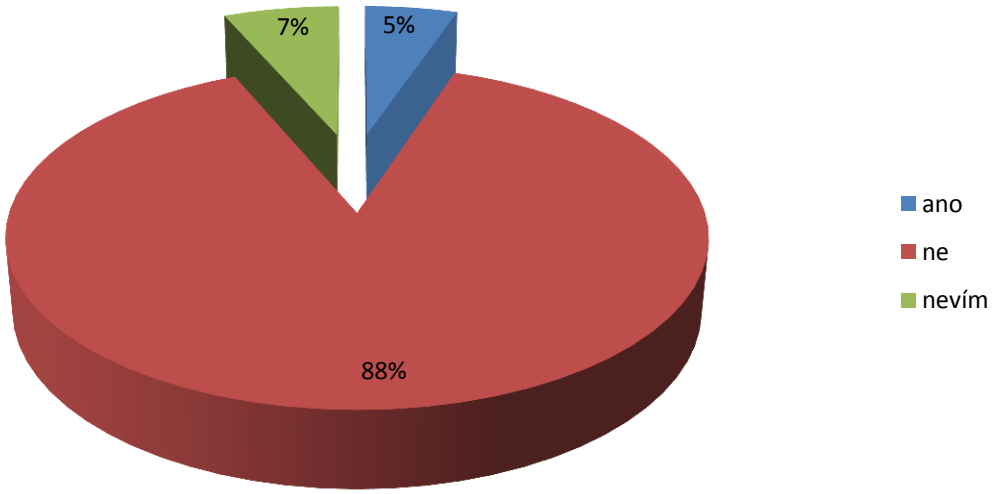

Otázka č. 9: Obviňoval jste někoho z rodičů, za to, že se rozvádějí?

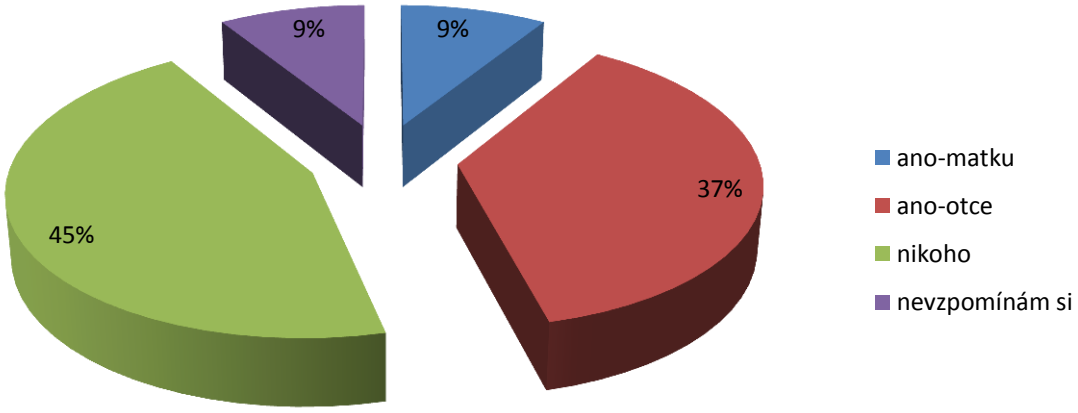

Otázka č. 10: Víte, proč se Vaši rodiče rozvedli?

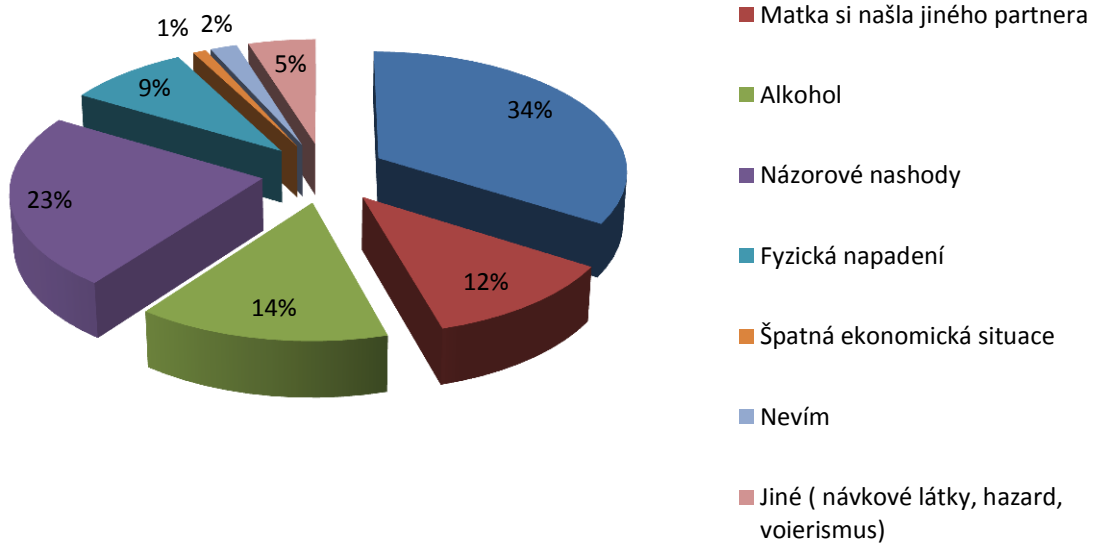

Otázka č. 11: S kým jste po rozvodu převážně žil/a?

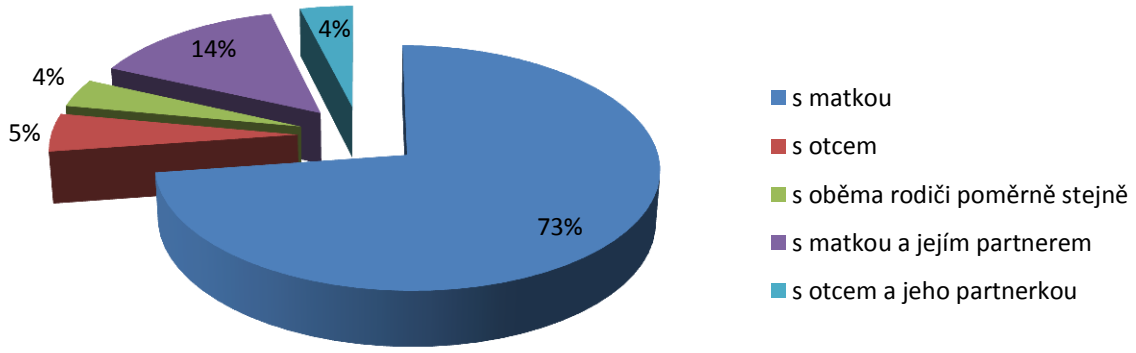

Otázka č. 12: Stýkal/a jste se s druhým rodičem po rozvodu?

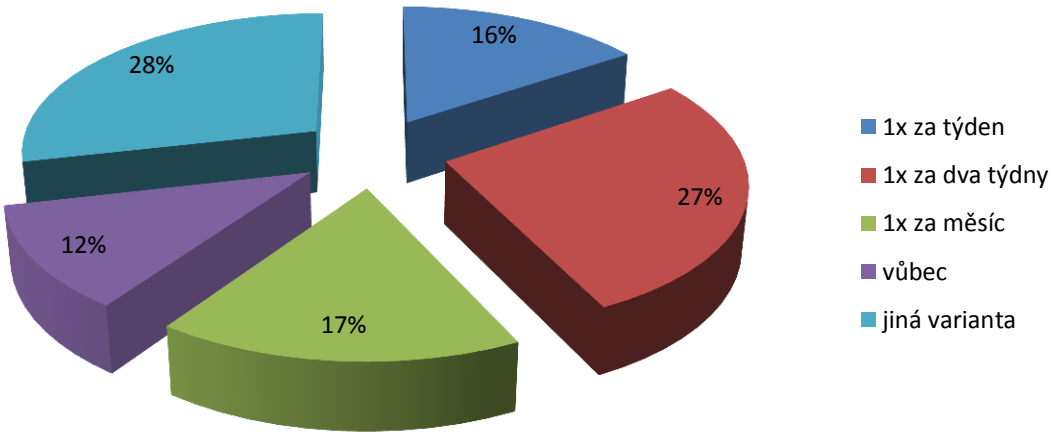

Otázka č. 13: Stýkáte se i v současnosti?

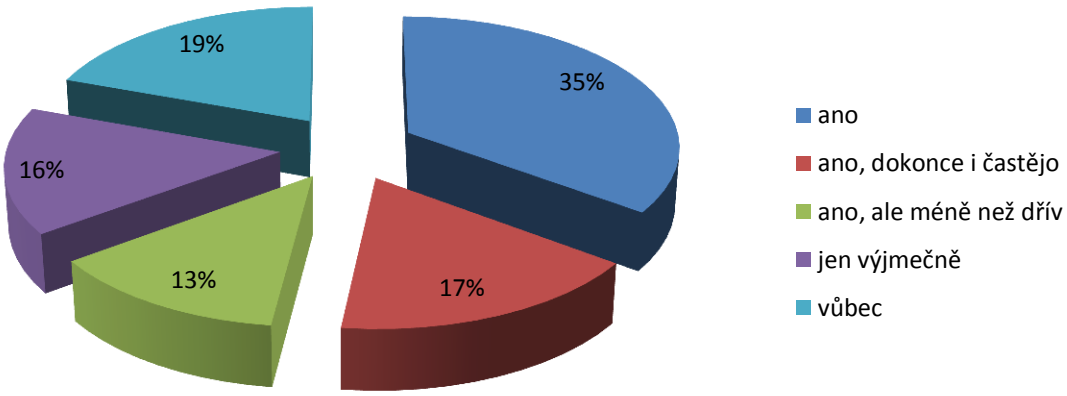

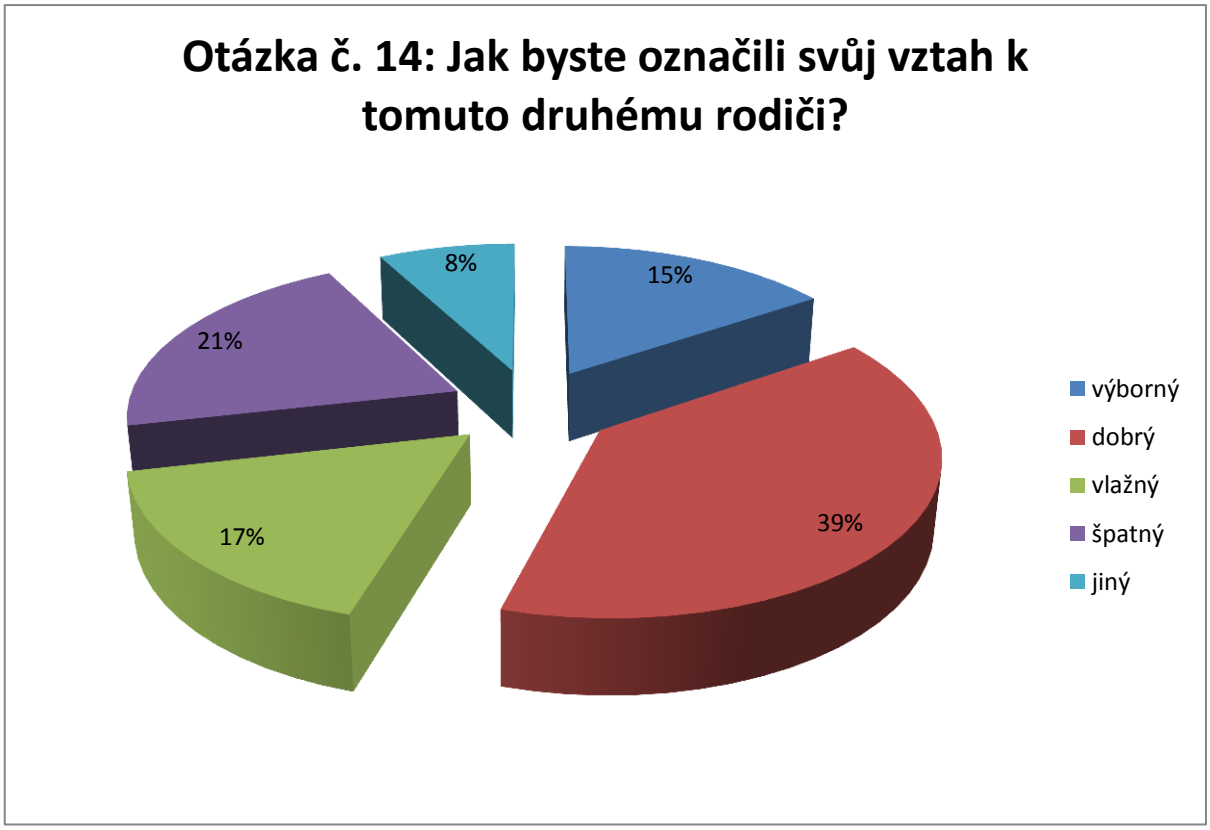
Otázka č. 14: Jak byste označili svůj vztah k tomuto druhému rodiči?
8%
15%
21%
17%
39%
výborný
dobrý
vlažný
špatný
jiný

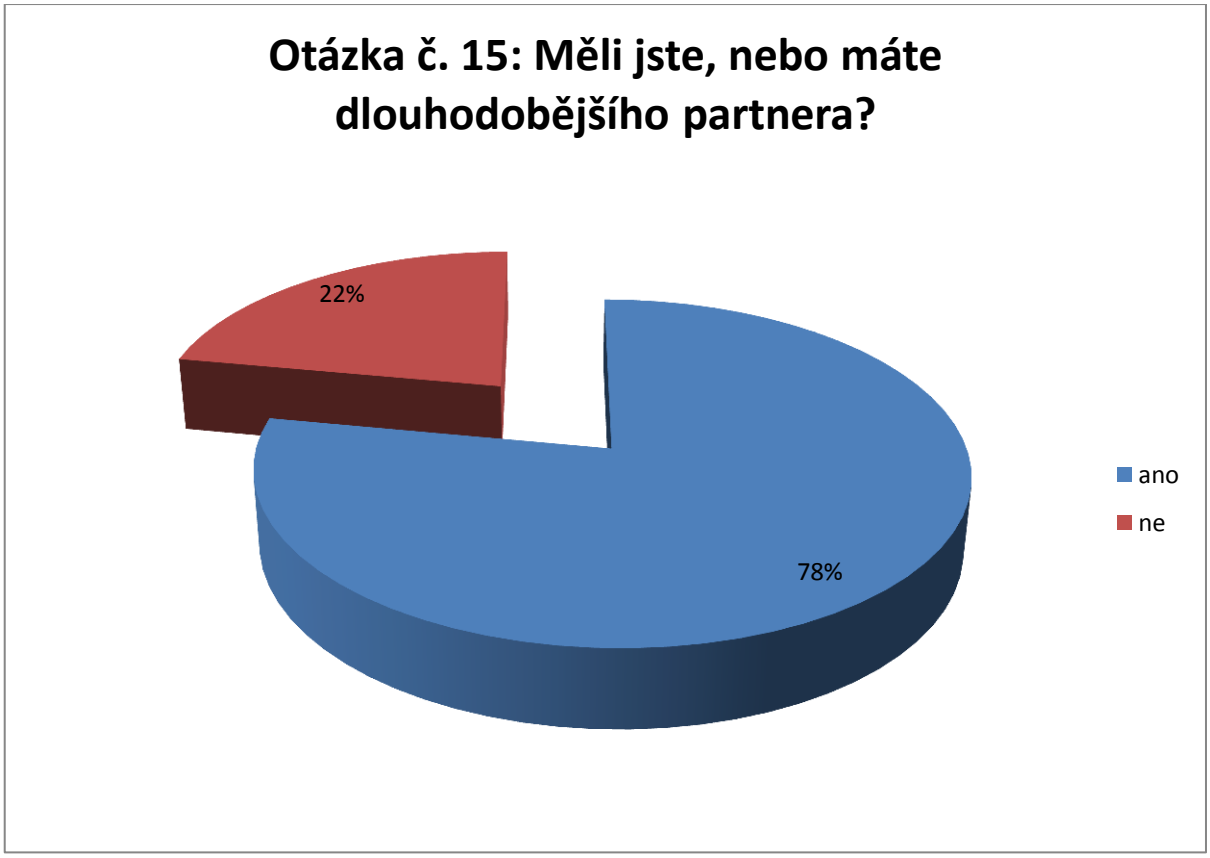
Otázka č. 15: Měli jste, nebo máte dlouhodobějšího partnera?
22%
78%
ano
ne

Otázka č. 16: Myslíte si nyní, že rozvod Vašich rodičů ovlivnil nějakým způsobem Vaše současné partnerské vztahy?

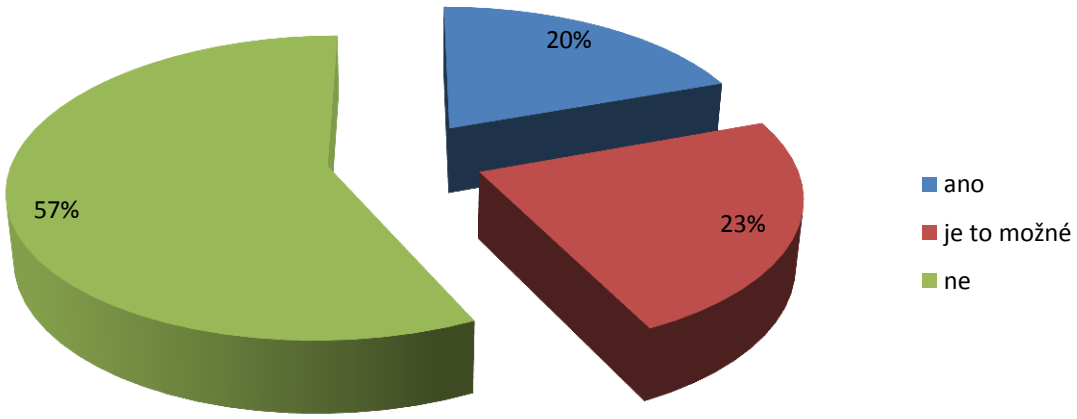

Otázka č. 17: Má rozvod rodičů vliv na Váš názor na sňatky?

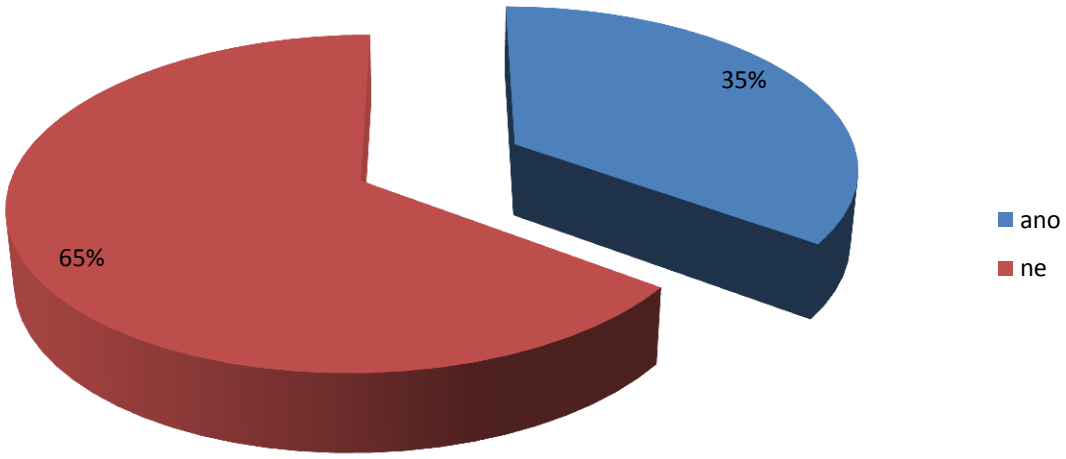

Otázka č. 18: Plánujete do budoucna sňatek?

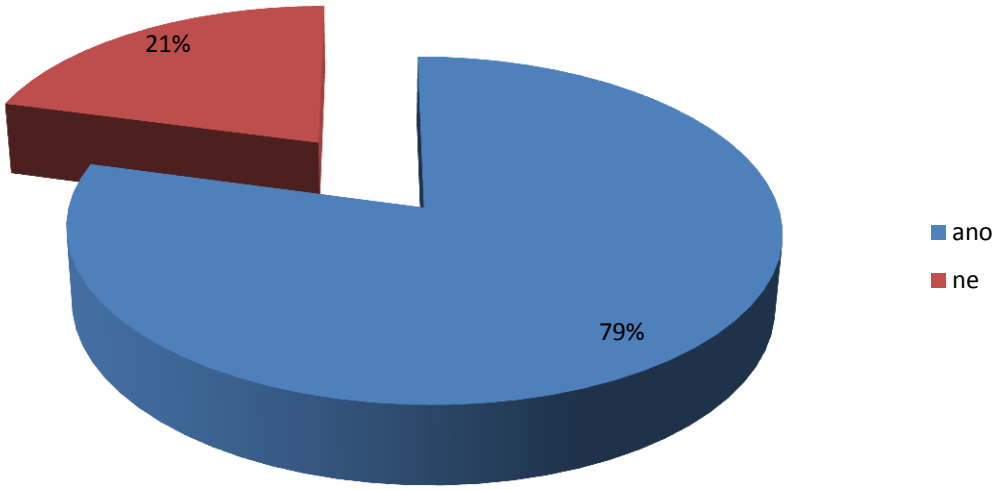

Otázka č. 19: Domníváte se, že rozvod rodičů měl dopad na Vaši psychiku až po delší době?

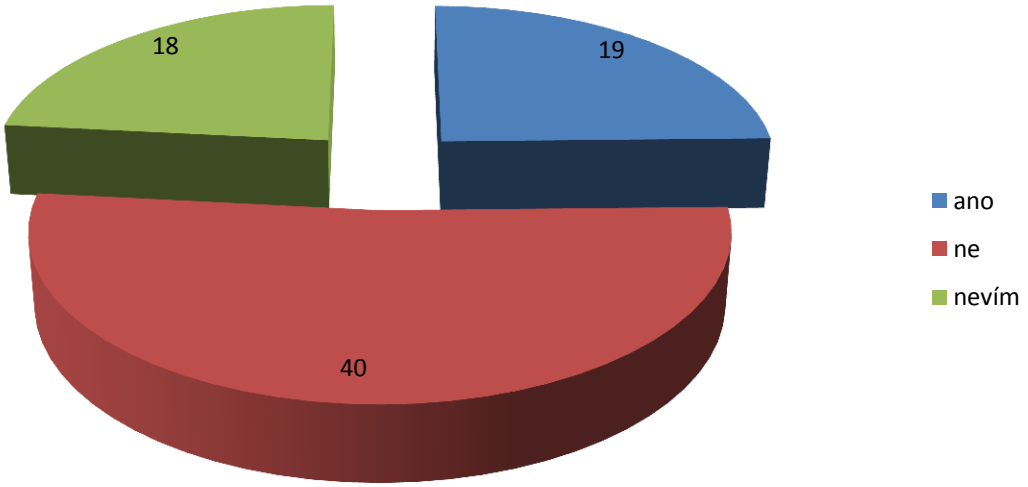

Příloha č. 8: Kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát

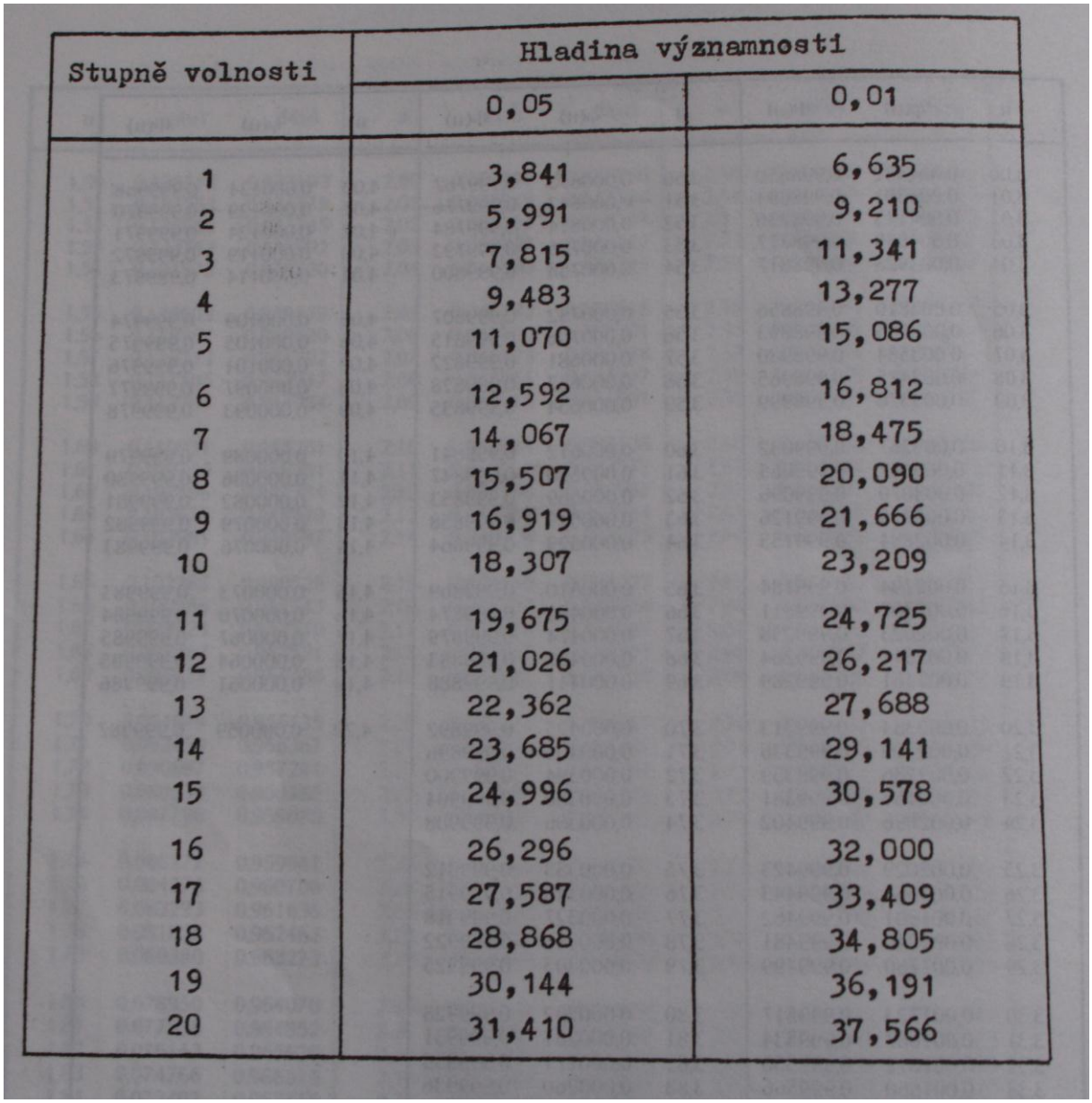

Stupně volnosti	Hladina významnosti	
	0,05	0,01
1	3,841	6,635
2	5,991	9,210
3	7,815	11,341
4	9,483	13,277
5	11,070	15,086
6	12,592	16,812
7	14,067	18,475
8	15,507	20,090
9	16,919	21,666
10	18,307	23,209
11	19,675	24,725
12	21,026	26,217
13	22,362	27,688
14	23,685	29,141
15	24,996	30,578
16	26,296	32,000
17	27,587	33,409
18	28,868	34,805
19	30,144	36,191
20	31,410	37,566

(Chrástka, M. 1993, s. 248)

Příloha č. 9: Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2010 [B]

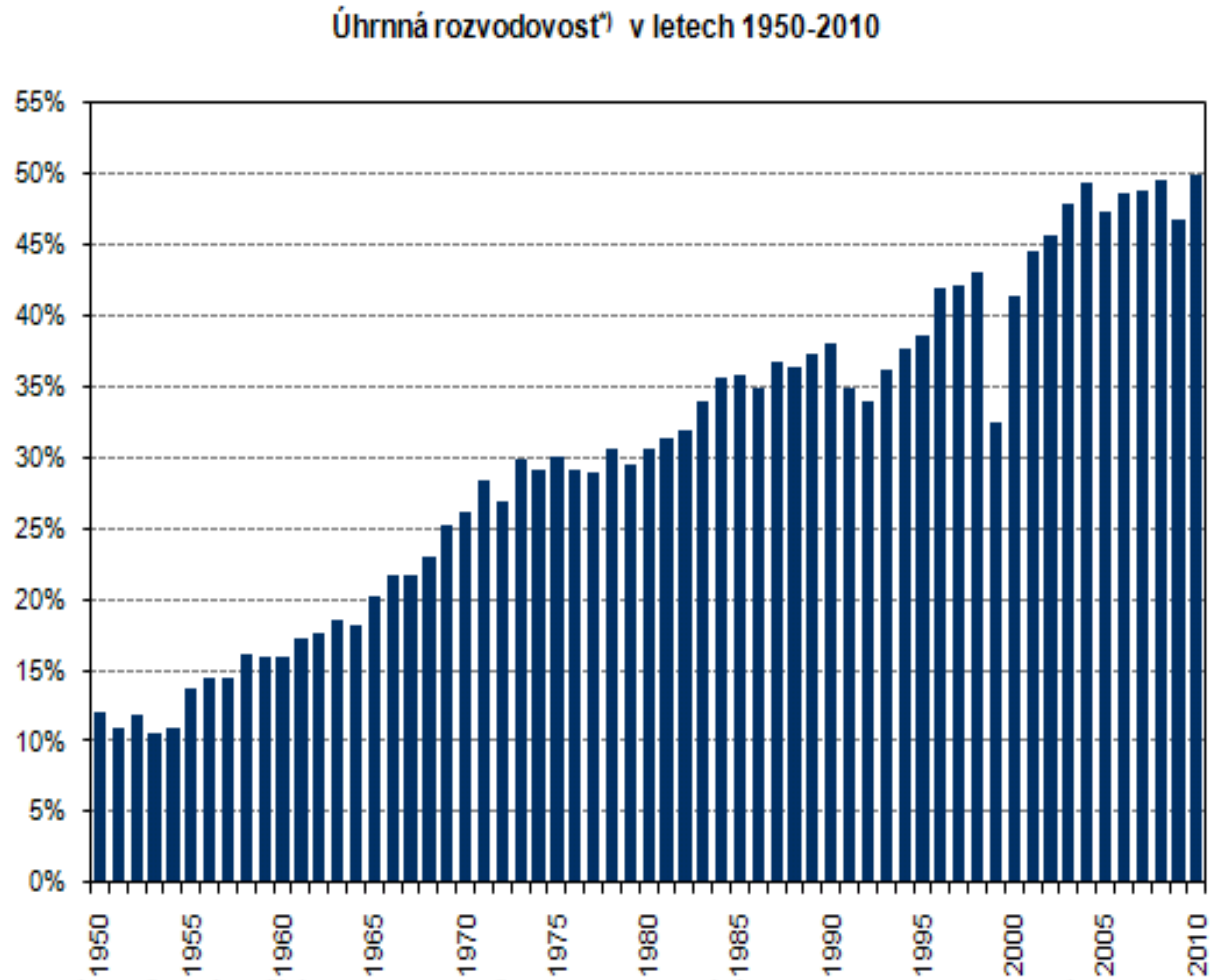

*) Podíl manželství končících rozvodem za předpokladu zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství následujících 35 let.

Příloha č. 10: Úhrnná rozvodovost a průměrná délka trvání manželství při rozvodu [A]

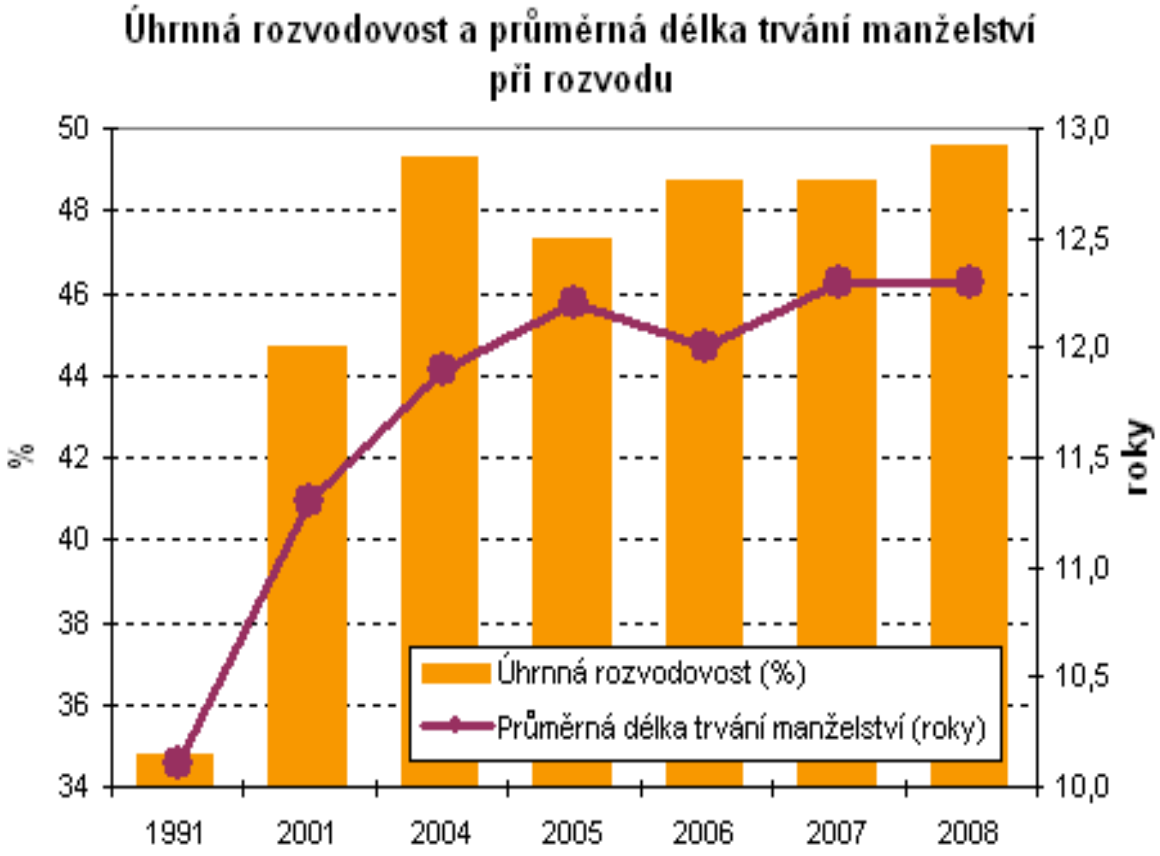

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kamila Kirchnerová
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Rozvod a jeho působení na dítě
Název v angličtině:	Divorce and its influence on the child
Anotace práce:	Diplomová práce pojednává o rozvodu a jeho působení na děti. Zaměřuje se na rodinu, na historii vzniku a rozpadu rodiny, na její funkce a typy, především pak na typy problémové rodiny. Dále se zabývá rozvodem, jeho příčinami, fázemi a postavením dítěte při rozvodu a po něm. Uvádí možnosti porozvodové péče o dítě, s tím související bránění rodiči v kontaktu s dítětem a syndrom zavrženého rodiče. Praktická část se zaměřuje na zjištění pocitů a postojů dětí z rozvedených rodin a na jejich vztah k oběma rodičům.
Klíčová slova:	Rodina, funkce rodiny, historie rodiny, typy rodin, typy problémové rodiny, krize rodiny, rozvod, příčiny rozvodu, fáze rozvodu, reakce dětí, porozvodová péče o děti, výhradní péče jednoho rodiče, společná péče, střídavá péče, bránění rodiči v kontaktu s dítětem, syndrom zavrženého rodiče.
Anotace v angličtině:	The thesis is dealing with divorce and its influence on children. It is focusing on family, its history of origins and break ups, on its functions and types, especially types of families with difficulties. Furthermore it is dealing with divorce, its reasons, stadiums and child‘s role in and after it. It is introducing after-divorce care about children, relating parent’s obstructions with meeting the child and syndrome of reprobate parent. Practical part is focusing on feelings finding and children’s attitude from divorced families and their relationship to both parents.
Klíčová slova v angličtině:	Family, family function, family history, family types, types of families with difficulties, family crisis, divorce, divorce causes, divorce phases, children’s reactions, after-divorce care about children, exclusive care of one parent, joint care, alternating

	care, obstructions with meeting the child, syndrome of reprobate parent
Přílohy vázané v práci:	**Příloha č. 1:** Dotazník **Příloha č. 2:** Výsledky použité statistické metody k ověření hypotézy č. 1 **Příloha č. 3:** Výsledky použité statistické metody k ověření hypotézy č. 2 **Příloha č. 4:** Výsledek použité statistické metody k ověření hypotézy č. 3 **Příloha č. 5:** Výsledek použité statistické metody k ověření hypotézy č. 4 **Příloha č. 6:** Výsledek použité statistické metody k ověření hypotézy č. 5 **Příloha č. 7:** Grafická zpracování výsledků jednotlivých otázek z dotazníku **Příloha č. 8:** Kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát **Příloha č. 9:** Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2010 **Příloha č. 10:** Úhrnná rozvodovost a průměrná délka trvání manželství při rozvodu
Rozsah práce:	78 stran + 20 stran příloh
Jazyk práce:	český